

Rajko Topolovec
ORMOŠKI PETRIČEK

CIP - kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

355.1-058.862-055.2(497.4Ormož)"1945"(086.82)
94(497.4)"1945"(086.82)

TOPOLOVEC, Rajko
Ormoški Petriček / Rajko Topolovec. - Ptuj :
[samozał.] R. Topolovec, 2012

ISBN 978-961-276-553-8

COBISS.SI-ID 71409409

Postavitev in tisk
Kelnerič Aleksander s.p
Vičava 12
2250 Ptuj

naklada 250 kos

Rajko Topolovec
ORMOŠKI PETRIČEK

Ptuj, 2012

PREDGOVOR

Danes verjetno skoraj ni več Slovenca, ki ne bi slišal za otroško taborišče Petriček pri Celju, v katerem so bili poleti 1945 zaprti otroci, ki so jih tja pripeljali iz koncentracijskega taborišča Teharje, kjer so jih iztrgali iz rok njihovih mater. O trpljenju teh otrok je bil posnet tudi film z naslovom »Otroci s Petrička«, ki predstavlja enega najbolj pretresljivih filmskih zapisov o zločinih komunistične oblasti leta 1945 v Sloveniji. Še sedaj pa zelo malo Slovencev ve, da je podobno taborišče za otroke, kot je bil Petriček, takrat obstajalo tudi v ormoškem gradu, kamor so avgusta 1945 pripeljali dojenčke in ostale preživele mlajše otroke iz koncentracijskega taborišča Strnišče pri Ptujju. Tako kot o Petričku je bilo po vojni tudi o tem taborišču za otroke zapovedano molčati. Posledica tega je, da o tem, kaj se je tistega avgusta in septembra 1945 dogajalo na gradu v Ormožu, še danes celo sami Ormožani vedo le malo ali ničesar. Še manj pa jim je verjetno znano, da je kar 38 teh otrok zaradi bolezni in lakote, ki so jim bili izpostavljeni v koncentracijskem taborišču Strnišče, kmalu po prihodu na ormoški grad umrlo, in da so ti otroci še sedaj pokopani na ormoškem

pokopališču, kjer je njihove grobove že davno prerasla trava.

Bolj ko se je čas odmikal, večja je bila verjetnost, da bo spomin na te otroke, ki so bili zaprti na ormoškem gradu in tam tudi mnogi umrli, ostal za vedno zabrisan. Da se to vendarle ni zgodilo, gre velika zasluga avtorjema te knjige, ki je pred nami. Že sam njen naslov »Ormoški Petriček« pove, da je šlo za podobno ustanovo, kot je bilo taborišče za otroke iz teharskega taborišča Petriček. Ker so bili ti otroci na ormoški grad pripeljani iz koncentracijskega taborišča Strnišče, je v knjigi najprej podan prikaz tega taborišča in razmer v njem, temu pa nato sledi objava pričevanj tistih, ki so bili leta 1945 kot otroci zaprti v ormoškem gradu. Dodatno vrednost knjigi dajejo številni objavljeni arhivski dokumenti, ki s svojo pričevalnostjo samo še prispevajo k njeni večji verodostojnosti. Čeprav knjiga obravnava temo, ki je omejena na Ormož, pa s svojo vsebino daleč presega lokalni pomen, saj predstavlja pomemben prispevek k razkrivanju komunistične represije v Sloveniji v prvih povojnih letih, ko je le ta dosegla največje razsežnosti in ko ni bilo prizaneseno niti otrokom.

Na koncu je prav, če povemo, da je knjiga predvsem delo g. Rajka Topolovca, ki se je odzval pobudi župana

občine Ormož g. Alojz Soka, da razišče usodo otrok, ki so bili leta 1945 iz koncentracijskega taborišča Strnišče privedeni na ormoški grad. Kljub temu, da g. Rajko Topolovec po svojem osnovnem poklicu sploh ni zgodovinar, pač pa le velik ljubitelj zgodovinske vede, je pobudo sprejel in jo tudi uspel realizirati. Največjo vrednost njegovih prizadevanj pri raziskavi te dolgo zamolčane tematike predstavljajo predvsem pričevanja, ki jih je večino sam zbral. Z njihovo objavo je namreč preprečil, da bi spomini teh otrok na dni, ki so jih preživel na ormoškem gradu, za vedno potonili v pozabo. S svojo veliko prizadevnostjo, ki jo je pokazal pri raziskovanju tega tragičnega dogajanja v povojni zgodovini Ormoža in ki jo tudi sicer izkazuje pri raziskovanju poveljnih dogajanj na širšem ormoškem in ptujskem območju, je g. Topolovec lahko za vzgled vsem tamkajšnjim poklicnim zgodovinarjem.

Dr. Milko Mikola

Uvod

S temi vrsticami dodajam še en manjkajoči kamenček v mozaik slovenske polpretekle zgodovine, kjer so na eni strani (še vedno) indoktrinirani nostalgiki komunizma, na drugi pa (po njihovem) še nazadnjaško verni Slovenci, ki iščejo zadoščenje v dejstvu, da smo po tisoč letih prišli do lastne države!

Že po prvem odstavku uvoda se da razumeti, da v nadaljevanju ne bo pisalo le o otroškem pripovedovanju takratnega doživljanja zaporov v Strnišču, Hrastovcu, Turnišču in nato še v ormoškem gradu, ampak bo zapisano nekaj podobnega, kot smo videli in doživeli v Zupaničevem filmu »O Petričku pri Celju«, ki je bil v podobni povezavi z zloglasnim Teharjem. Razlog, da ne morejo biti napisane le otroške zgodbe iz gradu, je poleg časovnega odmika tudi starost danes še redko živečih »otrok«, ki zagotovo pred 65 leti niso dojemali, zakaj so se znašli v Ormožu. Pa tudi »otroške pravljice« ne bi sodile v to knjigo! Vso resnico pa bi zagotovo bilo lažje zapisati, če bi bili še na voljo tozadevni arhivi. Zato se naslanjam na pripovedi še živečih »otrok« in zapisov, katerih zgodbe o zloglasnem taborišču v Strnišču, so že objavljene v drugih publikacijah in izhajajo iz vedenja profesionalnih zgodovinarjev in novinarjev. Prvič pa je tudi izpisana popolna cerkvena evidenca v Ormožu pokopanih otrok. S tem pa ne trdim, da iz pripovedi pričujočih »otrok«, zaprtih v gradu, ali pa tedaj svobodnih Ormožanov, ki so tem zaprtim po

svoje pomagali preživeti, ne bomo izvedeli še kaj novega.

Po petinšestdesetih letih so se v Župnijskem uradu v Ormožu našli vpisi množično umrlih otrok (38), ki jih je tedanja oblast skrila¹ pred mednarodno humanitarno komisijo RK v ormoškem gradu. Skrila zaradi alarmantnega stanja v Konc. lagerju OZNE v Strnišču - današnjem Kidričevem. Kot v drugih konc. lagerjih v Titovi Jugoslaviji, so se tudi v Strnišču zaobšle vse temeljne človekove pravice. In prav zaradi tega so od tod bili privedeni otroci v Ormož.

*

Trupelca umrlih otrok, za katera se je sedaj našla dokumentacija v Ormožu, so bila pokopana na južnem delu pokopališča v Ormožu. Gomile so se sčasoma namerno ali nenamerno zravnale z zemljo in grobovi so ostali brez kakršnega koli pietetnega znamenja. Z najdbo cerkvene mrliške knjige iz leta 1945, so tako potrjene govorice, da so zaprti otroci v gradu množično umirali in bili pokopani brez uradne kakor tudi siceršnje vednosti občanov. Najdena župnijska dokumentacija

¹ Glede tega, ali je do preselitve otrok in množičnega odpuščanja zapornikov prišlo pred prihodom mednarodne komisije RK, ali pa s prihodom, so različna mnenja; še živeči pričevalci so nakazovali, da se je preseljevanje otrok in odpuščanje zapornikov začelo tik pred prihodom komisije, zgodovinarji kot poznejši proučevalci pa trdijo, da so bile prav to prve zahteve mednarodne komisije RK.

je tudi omogočila iskanje še morebitnih preživelih sotrpinov, ki so danes starci. S tem se je pri nas odprla oziroma zaprla tudi ta tabu tema.

*

V Ormožu je torej bilo v prvih dneh, mesecih, »svobode« 1945. pestro. Kot prvi so se v grad vselili bolgarski osvoboditelji, nato za krajši čas manjša enota JLA, v začetku avgusta so bili vanj privedeni obravnavani otroci »folksdojčarjev, švabov, nemškutarjev« oziroma, kot se je tudi reklo, sovražnikov ljudstva. Ob sporu Tita s Stalinom v letu 1948, pa so se zaradi grožnje SZ v grad ponovno vrnili vojaki JLA.

*

Kot vemo, so se po sklepu predsedstva Avnoja² plenile tovarne, gradovi, posestva, kakor tudi lastnina verskih in redovnih združb. O slednji zaplembi imamo več primerov tudi na Ormoškem. In tako je koncem maja 1945 OZNA pri zajtrku aretirala ormoško grofico Irmo Wurmbrandt³ in jo internirala v grad Hrastovec pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah. Veliko od nastale »skupne lasti« se je, kot n.pr. umetnine, zlatnina, dragulji, nato znašlo v žepih tistih, ki so te sklepe sprejeli in še menda več v žepih »skrivačev - namišljenih partizanov«, ki so po dočakani »svobodi« kot osvoboditelji kar drli v zaplenjene gradove in domove premožnih ljudi.

² Predsedstvo Avnoja 21.11. 1944

³ Zvonko Zavadlav: osebno

V začetku avgusta 1945 so se torej v ormoškem gradu, na slami, v kateri še niso poginile bolgarske uši, znašli nič krivi otroci, ki jih je nova oblast prepoznala kot »švabske«. Nič krivi otroci so tukaj tudi množično umirali, tako kot tudi njihovi starši v Konc. lagerju OZNE v Strnišču pri Ptuj in drugje v podobnih zaporih Titove Jugoslavije. V Strnišču jih je največ umrlo zaradi lakote in tifusa, v Ormožu pa zaradi posledic te lakote in tudi zaradi tifusa, ki so ga otroci prinesli s seboj.

*

Naš totalitarizem je v veliki meri uničil tozadevne arhive, kot so zaporniške knjige in spiski likvidiranih pa tudi lokacije pokopanih (izjema so cerkveni pokopi). Prav zaradi uničenja tozadevnega fonda, po ocenah do 80%, nihče od nostalgikov komunizma tem številkam, ki jih alternativni pisci navajamo, ne more – nima pravice oporekati. Zato se še vedno ugiba, o kakšnem obsegu oziroma številkah je o zločinstvu govora.

*

Dosedaj je v Sloveniji odkritih že preko šeststo zamolčanih grobišč! In eno od teh je tudi na pokopališču v Ormožu. In zato je živečim pričevalcem, v tem primeru »otrokom« od treh do trinajstih let, prisluhniti in verjeti. Omenjajo pa številka za Ormož od dvesto in celo tisoč zaprtih v ormoškem gradu. In prav zaradi uničenega tozadevnega arhivskega fonda že sredi sedemdesetih let prejšnjega

stoletja, je sklepati, da naši vodilni komunisti že takrat niso več verjeli v komunizem!

Najdba knjige pokopov v Ormožu je tako pripomogla k osvetlitvi zamolčane zgodovine in tudi laži - tudi te, da so otroci v gradu živeli svobodno, imeli urejeno bivanje in bili brez oborožene straže. Zavajajoča razlaga je bila tudi, da so te otroke pri nas pustili vojvodinski Nemci, ki so ob bežanju kratko malo na svoje otroke »pozabili« oziroma so jih pustili na milost in nemilost na tej strani meje! Avtentični pričevalci teh dogajanj v Ormožu so tudi domačini, ki jih štejejo že devetdeset ali pa se tem letom približujejo. Ti so mi povedali, da se je nad zaprtimi otroki v gradu, ki jih je oblast imela za »švabske«, izvajal zaporniški odnos v pravem pomenu besede.

Prav iz razloga »zamolčanih dejstev« sem pri pisanju mislil na mlade in zanamce, saj se o tem neslavnem segmentu naše polpretekle zgodovine v šolah ni govorilo, kot se tudi še danes vsega ne pove. Knjiga je torej »manjkajoči člen zamolčane zgodovine«. Po 65. letih se še trpečim in svojcem umrlih ni nihče opravičil v pomenu kesanja. Nasprotno, zla dela se prikrivajo in dela se na tem, da bi njihovi zločini šli v pozabo. To potrjujejo nove najdbe zamolčanih grobišč in v tej zvezi še sintagma – »ne premetavajte kosti«! Vse to pa je potrjeno s Hudo jamo - s prizorom, kakršnega svet še ni imel prilike videti! Menda prav zaradi tega sramu, še živeči zločinci in indoktrinirani nostalgiki komunizma nasprotujejo centralni kostnici, ki naj bi se postavila v

krogu spomenikov v prestolnici, kjer se že desetletja bohotijo spomeniki rdeče revolucije. Trdim, da bi na tem mestu bila prava lokacija za vseslovensko kostnico, ki bi mimoidoče »spominjala in opominjala«, kaj se med brati Slovenci ne sme več zgoditi. Istočasno pa bi s tem objektom dobili Spomenik neznanemu vojaku, ki ga še nimamo. To bi vsekakor prispevalo k zadoščenju svojcev žrtev in tudi k spravi med razdvojenimi Slovenci.

»Iti v pozabo«, kot je iz navedenih sintag spoznati željo nostalgikov, je pomenilo tudi tiho rušenje še preostalih objektov že omenjenega komunističnega taborišča, kar se je zgodilo v juliju 2010 v Kidričevem. Pri vračanju 1. 7. 2010 in to prav od zaprte pričevalke v tukajšnjem in ormoškem zaporu ge. Terezije Tomažič iz Pekar, sem spotoma vrgel pogled še na omadeževani kompleks v kultnem Kidričevem, ki bi po mojem in mnenju mnogih že zdavnaj moral biti spominski park! In pogled je bil takšen, da mi je zastal dih, saj sem na kompleksu lagerja v Kidričevem zagledal rušilni stroj. Pri nadaljnji borbi z »mlini na veter« pa sem ugotovil še, da že uzakonjeni dokumenti o zaščiti kulturne dediščine zgodovinskega Kidričevega, kar je zapisano 24. januarja 2002 tudi v Večeru, ne držijo več, oziroma, da je to še eno vprašanje več za našo »pravno državo«!

Ali si je ob vsem tem lahko zamisliti, da so Nemci svojo sramoto, številne nacistične konc. lagerje, preuredili v muzeje in spominske parke še v času svežih ran, pri nas pa tega ne zmoremo storiti niti po 65 letih!

Na tem mestu se mi ponuja še priložnost, da na

kratko napišem še kaj o vzorčnem realsocialističnem Kidričevem, katerega zgodovino sem spoznal skozi delovno dobo v tovarni aluminija, kakor tudi med bivanjem v Kidričevem. Kraju, ki ni vas in ne mesto, se je v prejšnjem stoletju kar pet krat menjalo ime. Leta 1953. je iz izvirne podeželske vasi Strnišče postal vzorčno proletarsko naselje, kot naj bi se po vzoru iz SZ gradila po vsej novi Jugoslaviji⁴. Danes pa je Kidričevo še edini kraj v svetu, kjer je vladal komunizem, ki je obdržal kultno ime po »zaslužnem« komunistu. Tudi zato znam reči, da Slovenci nimamo, kot edini v svetu, le lipicancev in kranjske klobase, temveč še tudi kultno Kidričevo!

*

Ob koncu uvoda pa še lastna izkušnja na temo o odvzetih otrocih staršem, ki so bili ob evforiji novih oblastnikov oziroma zaradi revanšizma ustreljeni, česar se še spomnim kot gojenec dijaškega doma v Ormožu v letih 1948 – 1950. Šlo je za znani zločin v Teharju pri Celju. Dva od tamkaj preživelih otrok oziroma iz podobnega otroškega zapora, kot je bil v ormoškem gradu, »Petrička pri Celju«, sta prišla tudi v naš dijaški dom. Ko smo gojenci internata z njima prišli v stik,

⁴ Zbornik TALUM 1954 - 2004: V »Titovi Jugoslaviji« sta bili upravna zgradba tovarne aluminija »Boris Kidrič« v Kidričevem in Titova vila na Brionih kot prvi in edini opremljeni z ameriško klima instalacijo. O uvozu opreme se je glasovalo v Zvezni skupščini v Beogradu.

smo preko naivnih vprašanj izvedeli, da tudi sama nista vedela, kdo so njuni starši in kakšna so njuna izvirna – prava imena in priimki. Vzgojitelji so nam rekli, da sta vojni siroti. Fant je bil čokate postave, temne polti in črnih las, deklica s priimkom Veber, pa je bila vitkejša, bele polti in rdečkastih las. Njunih, prav tako izmišljenih imen, se več ne spomnim. Kam sta nadaljevala pot po ukinitvi dijaškega doma v Ormožu s 1. januarjem 1950, mi ni znano!

Vsebinsko delim delo na štiri tematske sklope, in sicer:

- *V prvem sklopu je poleg že znanih dejstev komunističnega nasilja, ki se je izvajalo tudi preko Konc. taborišča v Strnišču, dodan tudi izvirni popis občasnih župnijskih pokopov mrličev na pokopališču v Sv. Lovrencu na Dravskem polju in pokopanih otrok na pokopališču v Ormožu.*

- *V drugem sklopu obsojam revanšistično obnašanje in etnično čiščenje, ki ga je dosledno izvajal komunizem v prvih letih »svobode« in ki nam je nato pod krinko proletarske revolucije vladal še pol stoletja. Kako drugače pa naj si še danes razlagamo sintagme nostalgikov za komunizmom, kot: »ne premetavajmo kosti«, to je »drugorazredna tema«, »... še premalo smo jih, ...«!*

- *V tretjem so pričevanja in obujanje spominov iz*

tega neslavnega obdobja , ki so ga skozi otroške oči videli prav v Ormožu zaprti otroci – danes še redko živeči starci iz »Ormoškega Petrička«.

●*V zadnjem delu pa so pričevanja še redko živečih Ormožanov, ki jih imajo že preko devetdeset ali se tem letom približujejo in se v obrisih še spominjajo teh otrok, nudenja pomoči za preživetje in sploh vzdušja v prvih mesecih in letih opevane svobode .*

Za pomoč se zahvaljujem sodelavcem in svetovalcem:

*Gospodu **Janezu Janžekoviču**, profesorju zgodovine in teologu s Ptuja, gospodu **Branku Šumenjaku**, podžupani Občine Ormož za najdeni ključni dokument tistega časa - Knjigo umrlih Župnije Ormož, kakor tudi za spodbudo o pisanju te knjige in še gospodu **dr. Milku Mikoli**, zgodovinarju in piscu zgodovinskih knjig, za predgovor in nasvete ter uporabo zbornika O poveljih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji.*

I. »NE PREMETAJTE KOSTI, NE ODPIRAJTE IDEOLOŠKIH TEM, ... «

(Sta sintagmi, pomenski zvezi nostalgikov, ki se potihoma, pa zadnje čase tudi že glasno, ne strinjajo z raziskavami zločinskih del komunističnega nasilja, našega totalitarizma oziroma titoizma. V Ormožu pa se ti pomenski zvezi dotikata najdbe knjige umrlih otrok iz povojnega grajskega zapora in omenjanja zamolčanega grobišča ponesrečenih nemških jetnikov v grajskem parku, kakor o drugih nasiljih po prihodu »svobode« v maju leta 1945).

*

Taborišče Strnišče (Sterntal) in usoda otrok v njem

**Janez Janžekovič – prof. zgodovine in teolog , Ptuj,
junij 2012**

(Taborišče za graditelje tovarne aluminija v Sterntalu, je bilo po 2.sv. vojni Koncentracijsko taborišče Strnišče za avtohtone Nemce iz celotne Štajerske, sodelavce in prijatelje Nemcev, člane kulturbunda, Štajerske domovinske zveze in uslužbence okupatorske oblasti.)

V Strnišču je obstajalo večje taborišče (barakarsko naselje) že pred 2.sv. vojno. Med 1.sv. vojno so AO oblasti

zgradile v tem kraju velik lazaret (vojaško bolnišnico) za ranjence s soške fronte. Ne vemo niti, koliko vojakov se je zdravilo v tem lazaretu niti koliko jih je tu umrlo v času obratovanja bolnišnice (1915 - 1918).

Po 1.sv. vojni so v barakah nove jugoslovanske oblasti (Kraljevina SHS) naselili ruske begunce, ki so pribežali iz Rusije pred revolucionarnim nasiljem. Točnega števila teh beguncev ne vemo, približne ocene govore o 2000 beguncih (moški, ženske, otroci) v tem taborišču. Po letu 1923 so se ti begunci razselili po celotni Kraljevini SHS, največ jih je odšlo v Srbijo, manjši del jih je ostal na ozemlju Štajerske (zlasti okolica Ptuja in Maribora).

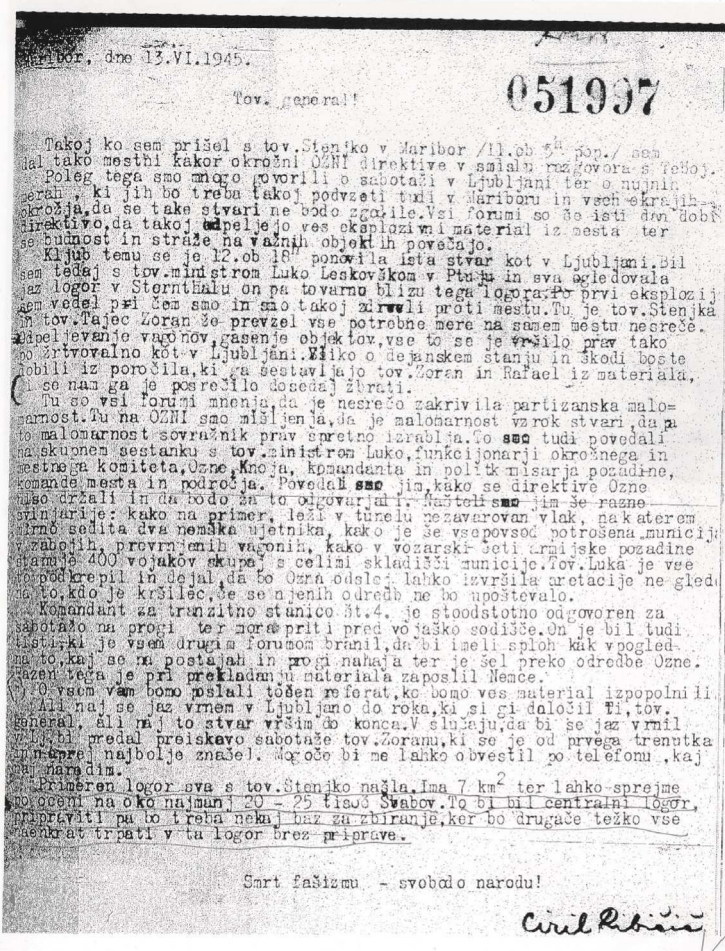
Med okupacijo so se Nemci, ki so okupirali Štajersko, odločili, da bodo v Strnišču gradili tovarno aluminija. Obstoječe taborišče so izkoristili za namestitev prisilne delovne sile iz okupiranih dežel. V taborišču je bilo nekaj tisoč delavcev, po narodnosti so bili Poljaki, Čehi, Slovaki, Madžari, Avstrijci, največ pa je bilo Slovencev. To je bilo tipično delovno taborišče (ne koncentracijsko, kot so bila nemška uničevalna taborišča), zato v njem ni bilo masovnega umiranja. Po nekih podatkih naj bi v treh letih obstoja tega taborišča (1943-1945) umrli le trije taboriščniki, pa še od teh je eden naredil samomor (poljski zidar, ki je zidal tovarniški dimnik).

V začetku maja 1945 so zadnji Nemci zapustili taborišče in se z umikajočo nemško vojsko umaknili iz Slovenije.

V tem času so iz naših krajev Nemce preganjale močne sile Sovjetske RA, Bolgarov in JA (III. armada), ki pa se za dalj časa tu niso ustavile. V tem času (od 9. - 11. maja) se vrnejo s terena (Pohorje, Haloze, Kozjak, itd.) lokalne partizanske enote in »osvobodijo« naše kraje. Tudi Strnišče. Predstavniki slovenske Ozne in Knoj-a (Mitja Ribičič - Ciril, Bojan Polak – Stjenka idr.) ugotovijo, da je Strnišče s svojo taboriščno kapaciteto primerno za večje taborišče za namestitvev prebivalcev nemške narodnosti, folksdojčerjev in drugih sodelavcev okupatorja.

Dokument št. 7

Poročilo Cirila (Mitje) Ribičiča Ivanu Mačku Matiji z dne 13.6.1945, v katerem mu sporoča o odkritju primerne prostora za centralni "logor" za Nemce v Sloveniji.

Fotokopija dokumenta števil. 7

Vir: Dr. Milko Mikola: *Dokumenti in pričevanja o poveljnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, Ministrstvo za pravosodje, Ljubljana, 2007.

Tako so v dneh od 9. - 15. maja 1945 uredili koncentracijsko taborišče, ki je začelo takoj delovati. V njem so zbrali v naslednjih tednih in mesecih okoli 11000 internirancev, ki so jih podvrgli najhujši torturi. Postavljeni so bili vodstvo taborišča, komandant, namestnik administratorja, zdravnik, ekonom in pazniki oz. straža. Za ta kader je poskrbela slovenska Ozna. Taborišče je operativno vodila okrožna Ozna Maribor in okrajna Ozna Ptuj – celo barake so bile razdeljene. Internirance so v taborišče vozili z železnico (en tir je bil speljan prav iz območja tovarne, v neposredno bližino taborišča)⁵ in z kamioni, nekatere pa tudi s kmečkimi vozovi (npr. Lippitte iz Turnišča) ali pa celo peš (iz Ptujskih zaporov).

Koncentracijsko taborišče Strnišče pri Ptujju je bilo verjetno največje tovrstno taborišče po 2.sv. vojni na slovenskem ozemlju. Bilo je večje kot taborišče na Teharju pri Celju ali v Šentvidu nad Ljubljano. To taborišče, kot že rečeno, je bilo namenjeno zbiranju Nemcev (v manjši meri Madžarov)⁶. Mnogi ga niso mogli prenesti in so podlegli. Zaradi izstradanja, mučenj in bolezni je v štirih mesecih delovanja tega taborišča (od srede maja do konca septembra 1945) umrlo več kot 500 internirancev. V razgovoru z enim od najbolj »zaslužnih« Zvonkom Sagadinom – Tinetom, leta 1994,

⁵ Ta tir so zgradili že Nemci, ko so v kraju gradili tovarno aluminija.

⁶ Za Madžare je bilo namenjeno taborišče v Filovcih v Prekmurju. V Strnišče je bilo poslano le manjše število.

mi je ta dejal, da so Nemci »sejali veter, poželi pa vihar«. Seveda mi na ugovor, da otroci niso sejali sovraštva, ni znal odgovoriti. In prav otroci so zaradi tega zločinskega početja maščevalcev najbolj trpeli. Prepričan sem, da si velika večina internirancev ni zaslužila kazni, ki jih je doletela. Tistim, ki so si jo zaslužili, pa bi bilo treba zločin dokazati in njim odmeriti sorazmerno kazen (kot so to pokazali veliki zavezniki na nürnberškem procesu). Seznam ljudi, ki jih je bilo treba aretirati in zapreti, je naredila Ozna že med vojno na terenu⁷. Nekatere so takoj likvidirali, druge so odpeljali v zapore in jih tam zasliševali, veliko večino civilistov, ki so bili na seznamih, pa so končno zbrali v Strnišču. To delo so dokaj temeljito opravili pooblaščenca Ozne, vsak na svojem terenu oz. v svojem kraju. Za okraj Ptuj sta bila zadolžena Milko Golob – Joško in že omenjeni Zvonko Sagadin – Tine, za področje Ormoža pa Franček Kajnc – Izidor.

⁷ V Arhivu Slovenije so sezname nemčurjev in drugih osumljencev, ki jih je za vsak kraj naredila OZNA v zadnjih mesecih leta 1944 in v začetku leta 1945. Te ljudi je potem aretirala OZNA v začetku maju 1945 in poslala v najbližje zapore. Nekatere internirance so že v prvih dneh likvidirali, nekatere so poslali v koncentracijska taborišča, nekatere pa so po 5.8. 1945 odpustili domov.

V samem taborišču so vse internirance popisali (ta seznam v slovenskih arhivih ni ohranjen)⁸, nato pa so jih namestili po barakah. Moške in ženske so ločili, manjši otroci so bili zaprti skupaj z materami (ne glede na spol), fantje, starejši od 14 let, so bili zaprti skupaj z moškimi. Srečanja in pogovori - od ločitve naprej - v taborišču niso dovoljeni, bili so celo strogo prepovedani. Vseeno so se družinski člani še nekaj časa videvali, nato pa vedno manj, dokler niso posamezni člani, neznano kam, izginili. Internirancem je bila namenjena različna usoda – nekateri so bili ubiti prej (že v prvem tednu), drugi kasneje, nekateri pa so bili po sprejetju amnestije (3. avgust 1945)⁹ v mesecu avgustu in septembru bili odpuščeni domov. Moj varovanec Franc Šabeder, mizarski mojster s Ptuja, je bil odpuščen 5. avgusta 1945.

⁸ Popis internirancev Koncentracijskega taborišča Strnišče je morda ohranjen v zveznem arhivu OZNE. Delno se dajo ugotoviti imena internirancev iz zasliševalnih listov oznovcev, ki so shranjeni v AS, delno tudi iz drugih virov. Ne moremo pa vedeti, kje so bili posamezni interniranci ubiti in kje so pokopani (razen nekaterih izjem).

⁹ Predsedstvo AVNOJ-a je sprejelo 3.8.1945 sklep o amnestiji. Od 5.8. 1945 so začeli masovno odpuščati internirance, vendar je bilo prepuščeno lokalnim oblastem, koga so odpustili in koga so še pridržali v taboriščih smrti.

Pripadniki nemške manjšine, ki niso umrli zaradi bolezni in trpinčenja ali bili likvidirani na Pohorju¹⁰ ali v samem taborišču, so bili odpuščeni domov, kasneje (decembra in januarja) pa so bili dokončno odpeljani v Maribor in z vlakom z živinskimi vagoni odpravljeni v izgnanstvo.

Mislim, da v arhivu Slovenije obstaja popis Nemcev, ki so bili izseljeni. Izgnanci so na poti iz Slovenije doživeli še eno kalvarijo. Eksodus nemške manjšine preko Šentilja in angleške okupacijske cone ni uspel (Angleži so nasprotovali takšni rešitvi nemškega vprašanja v Jugoslaviji), zato so končno po dogovoru s Sovjeti uspeli poslati nesrečni konvoj izgnancev preko Kotoribe in Madžarske skozi sovjetsko zasedbeno cono v Avstrijo. Tu so jih prevzeli mednarodni aktivisti Rdečega križa in jih namestili v eno od taborišč v bližini Dunaja. V živinskih vagonih je januarja 1946 (takrat je bila najhujša zima) zmrznilo oz. umrlo zaradi mraza in lakote večje število otrok in starejših.

¹⁰ Zdenko Zavadlav, namestnik pooblaščenca OZNE za Maribor, se spominja streljanja internirancev iz taborišča Strnišče na Pohorju. Takrat so odpeljali iz Strnišča okoli 60 internirancev. Seznam predlaganih za usmrtitev je Zavadlav dobil iz ljubljanske Slavije, kjer je bil sedež slovenske OZNE. Upravnik in zdravnik taborišča sprva nista hotela izročiti na smrt obsojenih, in to zaradi bolezni – tifusa, vendar sta nato popustila (Zdenko Zavadlav, Iz dnevniških zapisnikov mariborskega oznovca, str.90). Usmrtitve je opravil KNOJ (enota iz Maribora).

Koncentracijsko taborišče v Strnišču je poslovalo do konca septembra 1945, nato je bilo ukinjeno, barake pa so že oktobra 1945 podrli in odpeljali v severno Bosno na zvezno delovno akcijo (graditev proge Brčko – Banovići). Zadnje strniške internirance, ki jih ni zajela amnestija in ki niso bili odpuščeni domov, so preselili v taborišče Brestrnica pri Mariboru – od koder so vsaj nekatere odpeljali na Pohorje, kjer so jih usmrtili (med temi sta bila verjetno tudi Ferdinand in Vanda Attems iz Slovenske Bistrice).

Maščevanje nad nemško manjšino po 2.sv. vojni se mi zdi (kljub stoletnim sporom in peripetijam med Slovenci in Nemci v teh prostorih) skrajno zavržno dejanje. Zločin genocida, ki nikoli ne zastara in ki bi ga morala demokratična oblast v Sloveniji odločno obsoditi.

USODA OTROK, INTERNIRANIH V KONCENTRACIJSKEM TABORIŠČU STRNIŠČE

(Janez Janžekovič: nadaljevanje)

Roka zmagovalcev po 2.sv. vojni ni segla samo po odraslih, ampak tudi po otrocih. Vsi so morali biti krivi, vsi so morali trpeti, tako je odločila nova komunistična oblast. Samo na ta način se je lahko polastila njihovega bogastva. Maščevanje nad krivimi in nekrivimi je bilo brezmejno. Strahotno početje zločinskih voditeljev komunistične oblasti v takratni Jugoslaviji oz. še posebej v Sloveniji (Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Ivan Maček – Matija idr.), je moralo okusiti v Strnišču in drugih taboriščih v Sloveniji več kot tisoč otrok nemške manjšine, ki je do konca 2.sv. vojne živela na Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem (Dolenjski Kočevarji so zadnja leta vojne preživel v okolici Brežic in Dobove, kamor so jih preselili nacisti). V Koncentracijskem taborišču Strnišče so ti otroci doživljali usodo svojih odraslih družinskih članov. Težko je ugotavljati, zakaj so padli v ta pekel, ki si ga zares niso zaslužili. Zmagovalci po 2.sv. vojni pri nas so izgubili sleherno mero razsodnosti in človečnosti. Izgubili so moralo in ljubezen, padli so v ponovno barbarstvo, na partijskih tečajih v Sovjetski zvezi ter pri nas v kočevskih in dolomitskih gozdovih so se oblikovali v zveri in uničevalce. Da bi zavladali, so bili pripravljeni pobiti vse, ki bi jih lahko pri tem ovirali. V boju za oblast so uporabili zločin, pobili so

tisoče in tisoče namišljenih nasprotnikov (ki se niso strinjali z njimi). Pripravljeni so bili pobiti ne le odrasle moške, ki so že morda prijeli za meč, ampak tudi tiste, ki jim fizično niso bili prav nič nevarni: ženske, otroke in starce. V taborišču Strnišče so ti največ umirali¹¹. Samo v obdobju od 5. do 15. avgusta 1945 je umrlo okoli 52 ljudi, od tega 13 otrok. Omenjene so pripeljali na Lovrenško pokopališče, kjer jih je tamkajšnji župnik Špindler krščansko pokopal. Omenjeni župnik sporoča, da je 30. julija 1945 prvič blagoslovil 18 mrličev dotlej pokopanih na tamkajšnjem pokopališču.¹²

Iz virov na Župniji Sv. Lovrenc je še ugotovljeno: Ko je bilo že kakšnih 50 mrličev brez vseh podatkov tam pokopano, je na moje ponovne zahteve uprava 5.8.1945 prvič poslala tudi nekaj osebnih podatkov in pripeljala 7 mrličev na pokopališče pri Sv. Lovrencu, da sem jih tam pokopal. Nato so do 15.8. tako nadaljevali, potem pa spet prenehali. Na to je najbrž vplivala mednarodna komisija, ki je 5.8. obiskala taborišče in so ji voditelji hoteli dokazati svojo civiliziranost. Tako so 6.8. pripeljali na Lovrenško pokopališče štiri mrlice, 7.8. šest mrličev (na tem odpremnom listu je podpisan sam

¹¹ Župnijski urad pri Sv. Lovrencu na Dr. polju: Primeri poročil vodstva taborišča v Strnišču, kamor so pošiljali umrle med 5. in 15.8.1945 za pokop. Pomemben dokaz je tudi velika smrtnost otrok kasneje v ormoškem »Petričku«.

¹² Župnik Špindler omenja, da so okoli 50 mrličev pokopali brez vpisa v mrliško knjigo na bližnjem vojaškem pokopališču iz I. svetovne vojne. Tako so počeli tudi po 15.8.1945, brez kakih obvestil za župnijski urad.

komandant taborišča Tine Štorgl, na ostalih so podpisani administratorji oz. namestnik komandanta), 8.8. pet, 9.8. sedem 10.8. trije, 11.8. šest, 13.8. pet in 15.8. devet mrličev. Pri večini je naveden kot vzrok smrti proliv oz. driska, to je tifus, ki je v drugi polovici julija in prvi polovici avgusta pomoril več kot sto internirancev v taborišču.

Seznam otrok, ki so umrli v Taborišču Strnišče med 5. in 15. avgustom 1945 in so bili pokopani na pokopališču v Sv. Lovrencu na Dr. polju:

- 1.) Gasnik Fridrih, rojen 26.6. 1944 na Tratah, pokopan 5.8. 1945, star eno leto.
- 2.) Senekovič Hajnrih, rojen 12.4.1945 v Ptuj, pokopan 5.8. 1945, dojenček.
- 3.) Rusl Ludvik, rojen 28.5. 1945 v Studencih, pokopan 6.8.1945, dojenček.
- 4.) Lievers Erih, rojen 21.9.1944 v Lintfordu, pokopan 6.8.1945, star eno leto.
- 5.) Plimen Marija, rojena 4.8.1944 v Podvelki, pokopana 8.8.1945, stara eno leto.
- 6.) Feguš Eleonora, rojena 20.2.1945 v Mariboru, pokopana 8.8.1945, dojenček.
- 7.) Korat Valter, rojen 16.7.1942 v Marenbergu, pokopan 8.8.1945, star tri leta.
- 8.) Lesnik Adolf, rojen 2.11.1941 v Sv. Petru pri Mariboru, pokopan 9.8.1945, star 5 let.
- 9.) Auprich Franc, rojen 1.10.1944 v Mežici, pokopan 10.8.1945, star eno leto.
- 10.) Kajzer Helmut, rojen 19.10.1944 v Mariboru, pokopan 10.8.1945, star 1 leto

- 11.) Spiler Eleonor, rojena 5.10.1944 v Budimpešti, pokopana 13.8.1945, star 1 leto
12.) Janež Jožef, rojen 25.2.1945 v Vojniku pri Celju, pokopan 15.8.1945, dojenček.
13.) Laszlo Samy, rojen 7.1.1945 v Debrecenu, pokopan 15.8.1945, dojenček.

Ti otroci so imeli vsaj to srečo, da jih je lovrenški župnik Špindler spodobno (krščansko) pokopal na farnem pokopališču, mnogi oz. velika večina te sreče niso imeli. Matere teh otrok so verjetno vedele, kam so odpeljali pokopat njihove otroke, vendar se večina teh ni vrnila na svobodo, da bi lahko kdaj pozneje prižgale svečko na grobovih svojih komaj rojenih otrok. Svojci kasneje tudi niso bili obveščeni niti o tem kje so umrli niti kje so pokopani njihovi sorodniki. Pokopali so jih tudi v bližnjih gramoznicah in tankovskih jarkih ali pa odrasle nekje na Pohorju.¹³

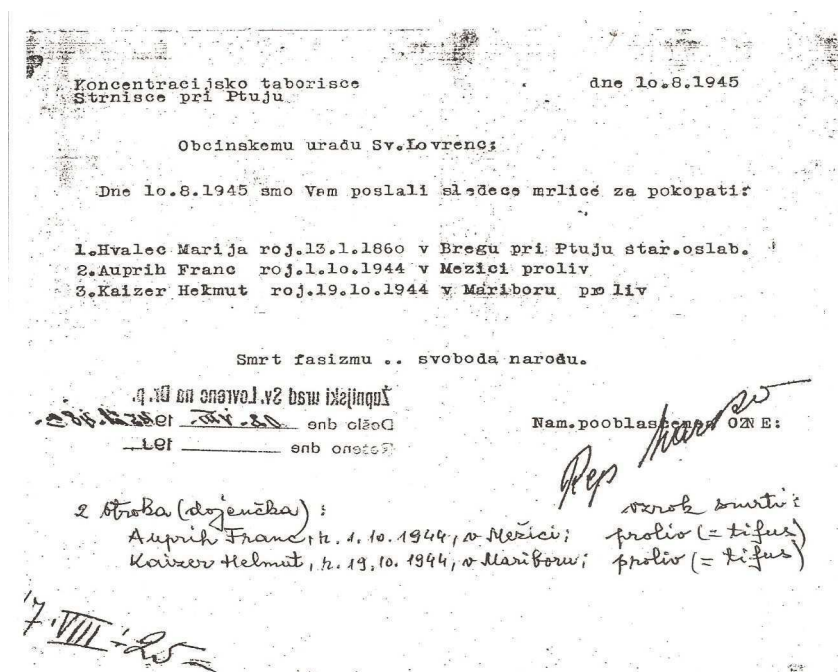
¹³ V bližini tega nekdanjega taborišča obstaja več grobišč. Veliko jih je bilo odkrito na prostoru tovarne aluminija, ko so po vojni dograjevali industrijske objekte. Udba je posmrtne ostanke (kosti) takrat odpeljala neznano kam, delavci pa so morali o najdbi molčati.

V prenatrpanem taborišču je že v juliju, kot rečeno, izbruhnila epidemija tifusa in griže, ki je terjala največ žrtev ravno pri otrocih. O tem nam govorijo tudi pisni viri¹⁴, ki so se ohranili in zbrali v raziskovalnih delih zgodovinarjev in publicistov, a tudi preživeli iz ormoškega Petrička vedo o tem kaj povedati.¹⁵

¹⁴ Poročila v župnijskem uradu v Sv. Lovrencu na Dr. polju, vpisna knjiga bolnišnice v Ptuj in ustni vire (Zdenko Zavادلav, Interniranci).

¹⁵ Intervjuvali smo več 10 nekdanjih internirancev, njihove izjave so skoraj identične, vsi govorijo o veliki smrtnosti, o bolezni in o strašljivih razmerah v taborišču.

Viri iz Koncentracijskega taborišča Strnišče (delni), ki so se ohranili na Župnijskem uradu Sv. Lovrenc na Dravskem polju.

(Obstaja 10 odpremnih pisem iz bližnjega taborišča za Žup. Urad Sv. Lovrenca na Drav. Polju, hkrati pa tudi opombe župnika Spindlerja, (ki jih je dodal k tem taboriščnim sporočilom).

Koncentracijsko taborišče
Strnišče pri Ptujju

dne 15.8.1945

Župnijskemu uradu Sv. Lovrenca:

Dne 15.8.1945 Vam posiljam sledece mrlisce:

1. Tirlar Ivan /brez podatkov/ OZNA Sv. Lenart star. oslab.
2. Ravzer Franc roj. 25.11.1902 v Polom Kpcevske proliiv
3. Janes Jozef roj. 25.2.1945 v Vojniku pri Celju #
4. Hartnagel Ivana roj. 6.3.1874 v Mariboru star. oslab
5. Tratnik Alojzija roj. 14.6.1888 v Prevaljske proliiv
6. Nik Avgust roj. 1906 Trnovec /Kocevske/ proliiv
7. Zasslo Premi roj. 1.1.1943 v Dobrecinu proliiv
8. Putre Ivan roj. 14.8.1943 v Črni Potok star. oslab.
9. Kusold Jozef roj. 22.9.1902 v Salka vas proliiv

Smrt fasizmu .. svoboda narodu!

Recte: Laszlo, - Samy - J. Samy

Za pooblastenca OZE

2 otroka:

Janec Jozef, r. 25. 2. 1945 v Vojniku pri Celju; proliiv (= tifus)
Laszlo Samy, r. 4. 1. 1943 v Dobrecinu; proliiv (= tifus)
Pr. 17. VII. 45

Primeri »dostavnic« človeških trupel na pokopališče Sv. Lovrenca na Dr. polje oziroma v prvem primeru Občinskemu uradu Sv. Lovrenca

Vir: Župnija Sv. Lovrenca na Dr. polju

*

Z prihodom mednarodne komisije RK (5. ali 6. avgusta), ki je ugotovila porazno stanje, je v taborišče prišla tudi večja količina sredstev za dezinfekcijo, otroke pa so v naslednjih dneh iz okuženega taborišča izselili. Prepeljali so jih v Ormož, v tamkajšnjo graščino, ki so jo pred tem z večdnevno čistilno akcijo pripravili za sprejem okoli 350 otrok in manjše število odraslih mater oz. sorodnic, ki so te otroke lahko spremljale. Interniranje so v Ormož prepeljali z vlakom in deloma tudi s kamioni 11. in 12. avgusta. Kakšnih 100 otrok in odraslih je bilo v

tem času tudi na zdravljenju v ptujski (obstajajo delni podatki) in v mariborski bolnici. Po kakšnem ključu so obolele pošiljali v bolnico, a menim, da ima za ta humanitarni ukrep največ zaslug taboriščni zdravnik Banjži (Zavadlav pravi, da je bil doma iz Šoštanja in da sta bila dobra znanca).

Otroci, ki so jih napotili v Ormož, so bili v zelo kritičnem stanju. To je ugotovil ormoški zdravnik dr. Čarf, ki je otroke pregledal 11. in 12. avgusta in poslal poročilo mestnemu odboru OF v Ormožu.¹⁶

Predpisal je zdravila in priporočil primerno hrano za bolne otroke. Za hrano so skrbele domače (ormoške) aktivistke, ki jih je organizirala ormoška okrajna OZNA. Pooblaščenec je bil Franček Kajnc – Izidor, pomagali so mu Franček Masten – Zvonko, Milan Šonaja in Rozika Zorčič – Breda. V glavnem so kuhali hrano za otroke in osebje v gostilni Julijane Skorčič, razne pridelke so morali prinesiti ormoški in okoliški kmetje, meso pa mesnica Havlas. Mislim, da je OZNA določila za voditeljico taborišča tovarišico Marto Izlakar.

*

¹⁶ Gl. dopis okrajnega odbora OF Ormož –oddelek za zdravstvo (dr. Jurij Čarf). Mestnemu odboru OF o stanju otrok v ormoški graščini naslednji dan po prihodu otrok iz Strnišča. Ugotavlja, da ima 60 otrok grižo. Prilaga recepte za nabavo zdravil in nagovarja takratno ormoško vodstvo, da je treba nujno nekaj narediti za izboljšanje razmer v zavetišču.

Kaj so otroci doživljali v ormoškem Petričku ¹⁷, ne moremo natančno vedeti. Najbolj verodostojne priče so vsekakor sami interniranci, ki smo jih uspeli intervjuvati – a ti so danes stari že okoli 70 do 80 let in ni jih več veliko. Sam sem opravil razgovor s šestimi interniranci, ki so bili takrat zaprti v ormoškem Petričku. Samo oni so neposredne priče in izkušnjo tega strahotnega dogajanja nosijo v sebi vse življenje.

Gospod Franc Hebar, takrat doma v Spodnji Polskavi (danes živi v Zgornji Košani 52 pri Pivki), pravi, da so prišli po njih (očeta, mater, dve sestri, dva brata in njega) 21.6. s kamionom in jih odpeljali v Slovensko Bistrico. Tu je bilo zborna mesto. Ko so jih zbrali dovolj za en kamion, so jih še isti dan odpeljali v taborišče v Strnišču. Tam so jih razmestili po barakah, mati in trije otroci so bili skupaj v ženski baraki, Franc in starejši brat pa sta šla z očetom v moško barako. Tako so ostali do začetka avgusta, očeta so medtem tudi zaslišali, otrok pa ne. Družinski člani so se sicer videvali, vendar govoriti med sabo niso smeli. Pazniki so se nad interniranci ves čas izživiljali. Hrane niso dobili dovolj, okrog barak in vse do visoke žične ograje so populili in pojedli vso travo, paketov, ki so jih pošiljali sorodniki, niso dobili. Že julija je izbruhnila huda nalezljiva bolezen. Vsak dan so ljudje umirali, ne ve se kam so jih vozili pokopavat. Umrlo je zlasti veliko število otrok. V začetku avgusta je prišla v taborišče mednarodna komisija RK, ki je

¹⁷ Podobno zavetišče za otroke iz taborišča Teharje pri Celju se je imenovalo Petriček, zato smo avtorji tega sestavka dali to ime ormoškemu zavetišču. Razmere v obeh zavetiščih so bile podobne.

močno vplivala na nadaljnje dogajanje v taborišču. Ker je v istem času zvezno predsedstvo AVNOJ-a sprejelo zakon o amnestiji, se je začelo odpuščanje. Tisti, ki jim niso mogli dokazati nobenega zločina in ki niso bili člani Kulturbunda in drugih nemških organizacij, so v prvi polovici avgusta zapustili taborišče.

*

Otroke so v tistem času preselili deloma v grad Turnišče in večji del (okrog 350) v ormoško graščino. Če jih ne bi preselili, bi verjetno v roku enega meseca v Strnišču vsi otroci pomrli. Tudi tako jih je še veliko umrlo na novi lokaciji, večinoma zaradi lakote in bolezni. Po gospoda Hebarja je prišel v Ormož starejši brat, ki se je medtem vrnil iz vojnega ujetništva v Rusiji. Misli, da sredi septembra. Tudi po druge otroke so prihajali sorodniki ali znanci, vendar so najprej morali izposlovati odpustnico v Strnišču pri komandi taborišča. Hebarjevih pozneje niso selili (izgnali) iz domovine, ker so bili slovenska družina.

Povzel bom še eno pričevanje:

Gospa Marjeta Knez Aupricht je bila stara devet let, ko so prišli s kamionom po njihovo družino v Mežico. Odpeljali so očeta, mater in tri otroke (Marjeto, Cecilijo in Franca). Cecilija je bila stara 5 let, Franc pa je bil še dojenček, rojen 1.10.1944. Ne spominja se, kdaj točno so jih odpeljali, verjetno v drugi polovici maja ali v začetku junija. V taborišču so preživeli več kot tri mesece,

tam ji je tudi umrl brat Franc (umrl 9.8.1945, pokopan 10.8.1945 na pokopališču pri Sv. Lovrencu na Dr. polju). Zaradi epidemije tifusa, so jih (otroke) preselili iz Koncentracijskega taborišča Strnišče v Ormož, v tamkajšnjo graščino. Tam so preživeli nekaj manj kot dva meseca¹⁸. Konec septembra sta bili s Cecilijo premeščeni v grad Turnišče, od koder pa sta bili potem odpuščeni domov. Vendar pa niso bili dolgo doma. 6. januarja 1946 so prišli ponovno po njih in jih odpeljali v Maribor. Tu so zbrali vse preživele pripadnike nemške manjšine in jih naložili na vlak, v živinske vagone (po 60 v vsak vagon) in jih odpeljali na Madžarsko (čez Kotoribo) in nato v Avstrijo. Ker Angleži niso spustili vlaka z izgnanci čez svojo okupacijsko cono, so jih vozili zelo dolgo v najhujši zimi čez rusko okupacijsko cono in nato v Avstrijo. Tu jih je nastanila mednarodna humanitarna organizacija v posebno taborišče. Ta eksodus v tujino je bil za internirance nova strahotna preizkušnja. Mnogi je niso preživeli. V živinskih vagonih je zaradi zelo nizkih temperatur in manjše odpornosti izstradanih in bolnih pregnancev umrlo verjetno okrog 50 ljudi. Ko so jih v začetku januarja aretirali, so izgnanci imeli na razpolago le pol ure in si niso mogli vzeti na pot dovolj toplih oblačil, koc in podobnega, seveda pa tudi niso mogli predvideti kaj jih bo na poti doletelo in kakšne načrte imajo z njimi njihovi biriči.

¹⁸ Otroško zavetišče v ormoški graščini je poslovalo od 11.8.1945 do 22.9.1945.

Z izgonom več tisoč pripadnikov nemške manjšine iz Slovenije (podobno so izgnali tudi nemško manjšino iz Banata) je jugoslovanska komunistična oblast zagrešila etnično čiščenje oz. zločin genocida. Za ta zločin so se komunisti odločili že jeseni 1944, ko je predsedstvo AVNOJ-a sprejelo sklep, ne le o izgonu nemške manjšine, ampak tudi o nacionalizaciji njihovega premoženja. Tito je posnemal svojega velikega vzornika Stalina, ki je prav tako pregnal s svojih več stoletnih domov v Pribaltiku in severni Poljski tamkajšnje Nemce. Ta Stalinov zločin so bolj ali manj mirno prenašali njegovi zahodni zavezniki, tudi Titovega niso mogli preprečiti.

*

Več tisoč Nemcev je izgubilo svojo staro domovino ne glede na njihovo vedenje med vojno. Poslali so jih v »Hitlerjev Rajh«, ko Hitlerja ni bilo več (je že plačal za svojo zgrešeno politiko), pa tudi njegov »Rajh« je bil takrat že razkosan in v ruševinah. Slovenske Nemce so v koncentracijskem taborišču sicer zaslišali, a ne glede na krivdo, je vse doletela kazen izгона, krive in tiste, ki jim ni bilo mogoče dokazati nobene krivde, celo tiste, ki so sodelovali s partizani in ki so odkrito nasprotovali nacistični politiki nemških okupacijskih oblasti (npr. baron Ralph Lippitt iz gradu Turnišče pri Ptujju).

Velik odstotek tistih, ki so sodelovali z nacisti in ki so bili včlanjeni v Heimatbund pa so komunisti pomorili (žal tudi veliko nedolžnih otrok). Mislim, da ne smemo pristati na opravičilo oznovskega pooblaščenca Zvonka

Sagadina, češ da so Nemci »sejali veter, zato pa poželi vihar«.

*

Ko je bilo vojne konec, bi morali zmagovalci postopati povsem drugače, predvsem pa civilizirano in v skladu z mednarodnimi konvencijami. Čeprav so nekateri Nemci sejali veter (storili tudi zločine), to ne pomeni, da je treba kaznovati vse Nemce že zato, ker so Nemci, ampak je treba soditi zločincem in kaznovati krive, ne pa nedolžnih. Najhujši zločin pa je pomor nedolžnih otrok, ki jim ni bilo mogoče prav ničesar očitati. Zločinska politika komunističnih oblasti je samo na Štajerskem zakrivila smrt okoli 150-ih nedolžnih otrok ¹⁹.

V ormoškem taborišču (poslovalo od 12.8. do 22.9.1945 v ormoški graščini) je umrlo 39 otrok in stara gospa, ki je spremljala te otroke. Otroke, ki so bili mlajši od štirih let, naj bi spremljale matere oz. starejše osebe npr. babice, vendar vsi otroci niso imeli svojega spremljevalca. Ni mi znano, koliko starejših žensk je spremljalo te otroke v Ormož. Tudi priče nam niso znale tega povedati. Te ženske so morale otroke previjati, čistiti in opravljati tudi druga dela v taborišču.

Seznam umrlih otrok v taborišču ²⁰, ki se je ohranil v

¹⁹ Gl. TOTENGEDENKBUCH in ostali viri, ki to dokazujejo.

Verjetno je zaradi posledic v rosní mladosti umrlo še več otrok, ki so jim starše nemške manjšine kot tudi slovenskih otrok, ki so jim starše med vojno ali takoj po njej pobili.

²⁰ Seznam je v Mrliški knjigi župnije Sv. Jakoba v Ormožu od 1941 do 1960 (gl. avgust in september).

mrliški knjigi župnije v Ormožu, kamor jih je vestno vpisoval tamkajšnji župnik Remigij Jereb, pater OT, pove, od kod so ti otroci izhajali, koliko so bili stari, kdaj in za kakšno boleznijo so umrli. Vse te otroke je po smrti pregledal, diagnosticiral bolezen in verjetno izdal mrliški list dr. Jurij Čarf, takratni ormoški zdravnik, ki je sicer ob več priložnostih pokazal, da je poznal in spoštoval Hipokratovo prisego. Ni ga zanesla revolucionarna evforija boja proti razrednemu sovražniku v zločinstvo, kot se je to dogajalo v tistih dneh in kot je bilo to takrat zaželeno. Ostal je zdravnik in človek, ki je ohranil čast in dostojanstvo. Takih ljudi je bilo takrat premalo. Umrle v ormoškem Petričku je seveda blagoslovil in pokopal na ormoškem pokopališču omenjeni župnik.

Seznam otrok, ki so umrli v ormoškem Petričku:

- 1.Kovačec, Gerhard rojen 3.6.1944, umrl 12.8.1945 zaradi griže, otrok mizarja iz Limbuša,
- 2.Haber Ivan Alojzij rojen 19.11.1944, umrl 12.8.1945 zaradi griže, otrok zidarskega mojstra iz Brežic,
- 3.Scherk Jožef rojen 9.11.1944, umrl 13.8.1945 zaradi griže, otrok šoferja iz Maribora,
- 4.Štauzer Albin rojen 8.7.1944, umrl 14.8.1945 – dysenteria, otrok posestnika v Sv. Lenartu v Slovenskih goricah,
- 5.Košič Frida, rojena 12.7.1944, umrla 14.8.1945 – dysenteria in opešanje srca, otrok sodarija iz Spodnjih Poljčan.
- 6.Stradner Hildegarda, rojena 17.9.1944, umrla 15.8.1945 – griža, črevesni katar, telesna oslabelost, hči služkinje iz občine Lutverci,
- 7.Hollinek Klum, Dieter, rojen 19.2.1944, umrl 16.8.1945 – vnetje srednjega ušesa,
- 8.Deutchmann Hildegarda rojena 19.11.1944, umrla 18.8.1945 – dysenteria, oslabelost srca, hči zidarja iz Konjic,
- 9.Pauša Adeltruda rojena 14.10.1941, umrla 18.8.1945 – črevesni in želodčni katar, telesna in srčna oslabelost, hči tovarniškega delavca iz Guštanja,
- 10.Valenti Inge rojena 4.12.1944, umrla 18.8.1945 – dysenteria, nezakonska hči posestniške hčeri iz Vuzenice,
- 11.Ribizel Franc rojen 6.9.1943 v Vojniku, umrl 19.8.1945 – dysenteria, telesna oslabelost, opešanje srca, sin čevljarskega pomočnika,

- 12.Müller Carmen rojena 21.4.1945 v Avstriji, umrla 20.8.1945 – slabost od rojstva zaradi poroda v osmem mesecu, oslabeledost (stara samo štiri mesece),
- 13.Leucht Mimika rojena 18.6.1942, umrla 20.8.1945 – dysenteria, stara tri leta in dva meseca,
- 14.Ekselenski Maks rojen 5.11.1944, umrl 21.8.1945 – dysenteria, sin mizarja iz Sv. Jakoba v Slov. goricah.
- 15.Speckmann Adolf rojen 31.12.1940, umrl 21.8.1945 – telesna oslabeledost, opešanje srca, sin posestnika iz Mute,
- 16.Darovič Inga rojena 18.8.1944, umrla 22.8.1945 – dysenteria, hči čevljarskega mojstra iz Radeč pri Zidanem Mostu,
- 17.Kranzlinder Marija rojena 12.11.1933, umrla 22.8.1945 – dysenteria, iz Črncev pri Apačah,
- 18.Schnuet Adolf rojen 17.6.1941, umrl 23.8.1945 – oslabeledost, opešanje srca, sin posestnika iz Nasove pri Apačah,
- 19.Hajek Asabenda rojena 12.6.1944, umrla 24.8.1945 – dysenteria, hči nadučitelja iz Mute,
- 20.Müller Marija rojena 8.9.1944, umrla 25.8.1945 – oslabeledost srca, hči uradnika iz Marenberga,
- 21.Hameršak Franc, ni podatka o rojstvu, umrl 26.8.1945 – oslabeledost srca, otrok iz Slovenske Bistrice,
- 22.Grabner Ana, rojena 4.11.1943, umrla 27.8.1945 – dysenteria, iz Črne pri Prevaljah,
- 23.Gregl Judita rojena 28.4.1939, umrla 31.8.1945 – dysenteria, telesna oslabeledost, hči posestnika iz Remšnika,
- 24.Stopar Avgust rojen 24.7.1941, umrl 1.9.1945 –

dysenteria, telesna oslabelost, sin delavke iz Mute,
 25. Pušnik Hejda rojena 20.4.1944, umrla 2.9.1945
 – dysenteria, telesna oslabelost, hči pismonoše iz Sv.
 Janža pri Marenbergu,
 26. Mort Siegfrida rojena 5.1.1943, umrla 3.9.1945 –
 dysenteria, oslabelost iz Marenberga,
 27. Kohlroser Martin, rojen 31.3.1942, umrl 3.9.1945 –
 pljučnica, star tri leta in 6 mesecev,
 28. Žohar Henrik rojen 3.2.1944, umrl 6.9.1945 –
 dysenteria, oslabelost, doma iz Marenberga,
 29. Brinšek Justina, rojena 23.9.1933, umrla 11.9.1945 –
 dysenteria, oslabelost srca, hči posestnika iz Lokavcev
 pri Cmureku.
 30. Iršič Jožefa, rojena 5.3.1941, umrla 11.9.1945 –
 ledvično vnetje, dysenteria, hči posestnika iz Ribnice
 na Pohorju,
 31. Poje Helmut, rojen 13.12.1943, umrl 13.9.1945 –
 dysenteria, sin posestnika iz Praproti pri Radečah,
 32. Wergh Heidrum Opde, rojena 30.3.1944, umrla
 12.9.1945 – dysenteria, iz Celja,
 33. Fucks Alojzij, rojen 11.4.1944, umrl 13.9.1945 –
 dysenteria, oslabelost, doma iz Podgorij,
 34. Payer Fridl, ni podatka o rojstvu, umrl 13.9.1945 –
 dysenteria, oslabelost, doma iz Mežice,
 35. Haidner Reinhold rojen 30.4.1944, umrl 15.9.1945 –
 dysenteria Šegovci pri Apačah,
 36. Krautberger, Ivan, rojen 17.8.1937, umrl 19.9.1945 –
 paraliza črevesja, dysenteria, sin posestnika iz Guštanja
 (Ravne),
 37. Jont Edita rojena 11.3.1943, umrla 21.9.1945 –

pljučnica po ošpicah, hči posestnika iz Sv. Ruperta v Slovenskih goricah,

38. Haas Elfride rojena 19.9.1943, umrla 21.9.1945 – dysenteria, griža, hči tesarja iz Mute,

39. Grilc Jožefa ni podatka o rojstvu, umrla 23.9.1945 (verjetno v ormoški bolnici, ker ni navedena graščina kot kraj smrti) – dysenteria, oslabeledost, otrok iz Leobna (Avstrija),

40. Speckmozer Johanna rojena 25.6.1879, umrla 25.8.1945 – stara 76 let, zaradi telesne oslabeledosti in pešanja srca. Ni navedeno, katere otroke je spremljala, prav tako ni navedeno od kod je bila doma, piše le, da je bila posestnica in vdova.

Kot je razvidno iz tega pregleda, so otroci umirali vsakodnevno, res redek je bil dan, ko niso imeli v Petričku nobenega mrliča. Dizenterije, tifusa itd. niso uspeli zatreti (če so sploh kaj poskušali). Razmere so bile podobne kot v Strnišču, morda je bila po zaslugi ormoških žensk kaj boljša prehrana. Vseeno so to bile razmere, ki so terjale 40 življenj v približno šestih tednih. Grozljivo!

Otroško taborišče v Ormožu so zaradi katastrofalnih razmer 22.9.1945 zaprli. Večino otrok so v tistih dneh izpustili domov. Nekatere so odpeljale ženske – spremljevalke, po nekatere so prišli svojci oziroma sorodniki. Tisti, ki niso imeli bližnjih sorodnikov, da bi prišli ponje, so preselili v grad Turnišče pri Ptuju, kjer so počakali na posvojitelje. Večina otrok je zapustila taborišče (v graščini Turnišče) ob koncu septembra 1945. Nekateri so bili sirote brez staršev, nekateri so imeli enega od staršev, povečini mamo. Veliko število otrok so posvojili sorodniki in znanci. Za posvojitev so morali posvojitelji pridobiti soglasje krajevnih odborov OF oziroma referenta za socialno skrb pri teh odborih. Otroci, ki so ostali živi, so bili za vse življenje zaznamovani kot nemčurji, nemškutarji in izdajalci. Ostali so zares sirote. Tiste, ki so imeli še mamo, babico ali dedka in ki so izhajali iz bogatejših družin, pa so kmalu zatem (v januarju 1946) izgnali iz domovine. Izgnanim družinam je bilo zaplenjeno vse premoženje (hiše, delavnice, trgovine, lekarne, tovarne, hranilnice itd.). To zaplenjeno premoženje je predstavljalo začetni fond državnega premoženja, oziroma narodne imovine. Z njo je nova komunistična oblast začela ustvarjati raj na zemlji. Seveda le za svoje voditelje in za svoje otroke, zato ni čudno, da imajo nekateri takšno nostalgijo po Titovih časih.

OSEBJE otroškega zavetišča (=rapora)
 OZNE l. 1945 v ORMOŽU (bilo je enajstno
 ormož. gradu)
 ZAP-fotoalbum arhiv foto HOZJAN

*Osebjje otroškega zavetišča OZNE leta 1945 v Ormožu
 Vir: Arhiv Foto Hozjan (fototeka Kajnih)*

Takratno vodstvo (komanda)mesta Ormož

- 1.Kranvogel Anton, komandant mesta Ormož, kapetan*
- 2.Franček Masten – Zvonko, predsednik Mestnega odbora OF Ormož*
- 3.Milan Šonaja, član Mestnega odbora OF Ormož, član OZNE in referent za nacionalizirano imovino.*

Manjkajo: Franček Kajnč – Izidor, pooblaščenec OZNE za Ormož

Rozika Zorčič – Breda, tajnica Mestnega odbora OF Ormož

Marta Izlakar, operativni vodja ormoškega zavetišča za otroke

Vir: Ormoška kronika - Zgodovinski arhiv Ptuj

Vir: Zgodovinski arhiv Ptuj

Vsi Krajevni odbori narodno osvobodilnega sveta (KNOO) so popisali vse Nemce in Madžare v svojem kraju in poslali poročilo Okrajnemu narodnoosvobodilnemu odboru v Ptuj. Ostati ni smel nobeden Nemec (pri Madžarih so kasneje popustili).

✻

Dokaz za etnično čistceje po 2. svet. vojni			
Krajina	NO odbor Nadole	dan	12. 9. 65.
Predmet: Sesanje venec in meden.			
	Okrajni NO odbor Ptuj		
Sporočilo vam, da se v našem kr. odb. ne nahaja noben venec, ne meden, kakor tudi ne nobeden drugi rožnec.			
Smrt fašizmu - svobod narodni.			
Priloge Kores. Ljube			

Tukaj so tudi v septembru 1945 zbrali otroke, ki so čakali na posvojitve.

*

Okrajni odbor OF Ormož
oddelek za zdravstvo

Ormož dne 12.8.1945 389

Dr. Čarfa Jurij
↓ pise

Mestnemu odboru OF Ormož

Pri pregledu otrok v ormoški graščini sem včeraj in danes ugotovil v 60 slučajih grižo in oslabelost otrok od teh je danes ponoči umrla 2 otroka. Eden je umrl med prevozom iz Strnišča v Ormož. Vseh slučajih pri otrokih je precej močen kašelj verjetno oslovski kašelj, pri 6 slučajih je močen bronhitis ugotovljen. V sobi 11 je 5 slučajev s srbečico, v sobi št. 5 sta dva slučaja teške angine, z vročino. Prilagam recepte v nabavo zdravila, poskrbite, da bodo na griži oboleli otroci starejši ~~starejši~~ otroci nad dve leti dobili juho in otroci izpod dve leti oz. dojenčki rižovo juho oz. rižov sluz s mlekom.

5 pilog.

Smrt fašizmu svoboda narodu !

Ref. za zdravstvo:

389

14. 11. 1945

Preto na znanje in pa je daj
poslednik u krepost gus OR

Dokument takratnega ormoškega zdravnika dr. Jurij Čarfa dokazuje kritično zdravstveno stanje otrok po prihodu v ormoško graščino in za začetek delovanja ormoškega Petrička 11.8.1945.

Vir: Zgodovinski arhiv Ptuj

Viri:

1. Mrliška knjiga župnije Sv. Lovrenca na Dr. polju za leto 1945
2. Mrliška knjiga župnije Sv. Jakoba v Ormožu 1941 – 1960 (za avgust in september 1945)
3. Zaporna knjiga Ptujkega zapora za maj 1945 (v ZAP – zapuščina zaporniškega paznika Dominika Glušiča)
4. Arhiv Foto Hozjan v ZAP – foto album (osebe otroškega zavetišča v Ormožu - fototeka Kajnih)
5. Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji (2. del) - zbral in uredil dr. Milko Mikola, Ljubljana 2008
6. Vpisna knjiga bolnišnice Ptuj (zelo poškodovana, samo delno ohranjena) za leto 1945 (v ZAP)
7. Intervju z Zvonkom Sagadinom – Tinetom, takrat pooblaščenec OZNE za Ptuj,(leta 1994, opravil avtor)
8. Intervju z Vido Rojic, guvernantom v družini Lippit – Hunckar do odhoda v partizane v Haloze (opravil avtor 8.9.1994)
9. Intervjuji z Francem Hebarjem, Marjeto Aupricht, Cecilijo Aupricht, Martino Knez, Marijo Piletič Žmaucer in Marijo Ribič – nekdanjimi interniranci v koncentracijskem taborišču Strnišče in v ormoški terturniški graščini
10. OKLO Ptuj, ZAP 0078 - 001,2

Literatura:

1. TOTENGEDENKBUCH der Deutsch – Untersteier, Landmanschaft der Deutsch – Untersteier in Österreich, Graz, 1970
2. Kronika mesta Ormož (v ZAP)
3. Koncentracijsko taborišče Strnišče (raziskovalna naloga, 1994)
4. Povojno taborišče Strnišče (napisala Darja Lukman Žunec v desetih nadaljevanjih v časopisu Večer od 5.5. do 14.5.1996)
5. Zdenko Zavadlav, Iz dnevninskih zapiskov mariborskega oznovca - leto 1945, založba za alternativno teorijo, Maribor 1990
6. Mirko Munda, V imenu ljudstva – tragične usode in stiske ljudi ob povojnih nacionalizacijah in zaplembah premoženja v Sloveniji, Lectura d.o.o., Maribor, 1990

Govor na slovesnosti ob Vseevropskem dnevu spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov 24. avgusta 2011, Minoritski samostan, Ptuj

Prireditelji Študijski center za narodno spravo, Mestna občina Ptuj, Minoritski samostan Sv. Petra in Pavla, Društvo izobražencev Viktorina Ptujkega in Inštitut Jožeta Pučnika.

(Op. avt.): »23.avgusta 1939 je bil v Moskvi podpisan sporazum o sodelovanju med Hitlerjem in Stalinom, bolj znani kot - pakt Ribentrop- Molotov. V Slovenji smo se lani tega dne spominjali dan pozneje, saj je organizator SCNR na ta dan obletnice prisostvoval podobni prireditvi v Varšavi, ki je tedaj predsedovala EU. Zaradi tankočutnosti vsebine slavnostnega govornika, predsednika SAZU, ga v celoti navajam.

V iskanju izgubljenega sočutja
Jože Trontelj, Ptuj, 24.8.2011

Evropa je za vrednote in etiko občutljivejša kot ostali svet. Danes razumemo, zakaj. Za nami je strahovita izkušnja druge svetovne vojne, za nami so totalitarizmi dvajsetega stoletja. Dotedanjo kulturo, relativno demokracijo in relativno blagostanje je brutalno zamenjalo nepopisno

trpljenje v obeh svetovnih vojnah in v revolucijah, bili so milijoni žrtvovanih življenj, bilo je nasilje in pomanjkanje, pozneje pa nesvoboda in diskriminacija. Groza te dobe je postala del evropske in tudi slovenske zgodovinske zavesti. Poseben del naše zgodbe pa so številna grobišča desettisočev žrtev povojnih pomorov, ki jih je zagrešila oblast. Pogosto slišimo pozive, da je treba vse to čim prej pozabiti, posvetiti se sedanjosti in prihodnosti.

To je nepremišljen, če ni nameren pogled vstran od etike, proč od temeljnih vrednot. Klici, naj se vendar že nehamo ukvarjati s preteklostjo, in porogljivo norčevanje iz "preštevanja kosti" iz masovnih grobišč so v šokantnem nasprotju z zdravo človeško empatijo, ki naj bi bila podlaga socialno čuteče družbe. Kot je zapisal nadškof Stres 1, »tu gre za moške, ženske in otroke, vsakdo je imel ime in priimek, ...« zato je protestiral, kot je rekel, »proti tej podli besedni zvezi...«. Tem pozivom k pozabi bi rad nocoj namenil nekaj misli.

Včerajšnji dan je Evropa posvetila spominom, mislim in čustvom na svoje, znance in prijatelje, ki so se tragično znašli v morilskih strojih nacizma, fašizma in komunizma. Osrednja prireditel, počastitev tega dneva spomina na žrtve in mednarodna konferenca o totalitarnih zločinih je bila v Varšavi, prestolnici trenutno predsedujoče države EU.

Danes pa je dan, ko skušamo tudi pri nas vsaj pri sebi poplačati del moralnega dolga tistim nesrečnim možem, ženskam in otrokom, ki so bili žrtve doslej najhujše vojne

na naših tleh. Še posebej se moramo spomniti nesrečnežev, nad katerimi je bil pred 66 leti, že po vojni, storjen najhujši zločin, hudodelstvo pošastnih razsežnosti. Zgodil se je na slovenskih tleh, a poleg slovenskih žrtev je bilo še nekajkrat več pripadnikov drugih narodov. Bili so pretežno fantje in mladi možje, a vsaka deseta žrtev je bilo dekle ali odrasla ženska. Med pobitimi so bili tudi mladostniki in celo otroci.

Pietetni spomin bomo posvetili tistim, ki jih je vzela noč in jih jutro ni vrnilo. Ne prvo, ne naslednja. Spomnili se bomo tistih, ki jim je bila ona noč zadnja.

Onih, ki so umrli v grozi pod roko sodržavljana, soseda, nekdanjega prijatelja. Pod roko, ki je v orgiji masovne moritve zadajala smrtne rane, ko je prožila razbeljeno strojnico, z okrvavljenim nožem rezala vratove zvezanih žrtev, še žive nesrečneže in nesrečnice porivala v brezna in za njimi metala ročne bombe.

Vse to se je dogajalo na ukaz odgovornih oblasti v času, ko bi morali veljati zakoni, ko ni bilo več vojne stihije. V nekem povelju je celo zapisano, da se mora »čiščenje« opraviti čim prej, ker bo kmalu začela veljati amnestija (!). Opravičujem se za čustveno predstavljanje prizorov groze – priznam, da me mučijo kot nočne more. Moj zdravniški poklic in deontološki kodeks mi vелеvata storiti vse, kar znam in zmorem, da rešim življenje posameznega človeka. Opustitev te dolžnosti država tudi kazensko sankcionira. Moja tedanja vlada pa je brez posebnega

obotavljanja izdala pavšalen ukaz za usmrtitev tisočev in tisočev ljudi. Ob tem se s svojo zdravniško vestjo počutim ponižanega, osramočenega, osmešenega. Še posebej ob misli na pokole ranjencev, pobranih iz civilne bolnišnice.

Enako težko pa mi je pri branju pisem kakega od današnjih bralcev naših časopisov, ki te pokole odobrava. Človeka z razumom, pismenega Slovence, ki ni sposoben toliko empatije, da bi se vživel, denimo, v predsmrtno grozo vsaj enega samega nedolžnega mladega fanta ali dekleta, si predstavljal obup staršev, ki so gledali mesarjenje svojih otrok, ko so čakali, da pridejo na vrsto še sami. Desettisoči pobitih...

Za vsako od teh danes brezimnih števil je bil tedaj živ človek, vsak s svojo zgodbo, domala vsak je imel svojo družino, svoj poklic, svojo nadarjenost, svoje mesto v družbi. Imel je svoja upanja in veselja, ljubezni in bojazni, morda je imel nad seboj večjo ali manjšo krivdo, morda je samo verjel slabemu nasvetu, morda ni imel izbire, morda ni bilo ne enega ne drugega ne tretjega. Oni, ki danes odobrava poboje, pozablja, da je tudi sam dedič materialne in duhovne kulture, ki jo je nekoč soustvarjala ta strahotno kaznovana množica Slovencev. Če bi se odprl človeškemu čustvovanju, bi bil vsaj obmolknil. Težko je verjeti, da si je nekdo upal privoščiti sarkastično pripombo o preštevanju kosti na račun žrtev in tistih, ki si častno prizadevajo, da bi umorjenim nesrečnejšem in nesrečnicam vrnili vsaj prastaro pravico do identitete in dostojnega groba.

Mlade vojake oficirji med šolanjem učijo pomembnega pravila o tem, kako se morajo boriti na blizu: Ko nasprotnika zabodeš z bajonetom ali ga ustreliš, ga ne smeš gledati v oči. Zakaj ne? Ker v njem ne smeš videti človeškega bitja. Ne smeš dovoliti, da te prevzame sočutje. Preden strelski vod naperi puške v obsojence, tem prevežejo oči. Da je lažje strelcem, ne obsojencem.

Danes se marsikdo sprašuje, kako so izvajalci množičnih moritev mogli tako okrutno pobijati ljudi čisto na blizu. Po štirih letih vojne in grozot, ki so jih spet in spet prizadejali drug drugemu, so ljudje posuroveli. Pravilo o izogibanju stika z očmi žrtve je postalo nepotrebno. Sočutja že dolgo ni bilo več. V žrtvi so ubijalci videli človeka, ki je kriv, nad katerim se je treba maščevati. Maščevanje je po stoletnih naporih za civiliziranje kaznovanja ponovno postalo sprejeta moralna kategorija. Spominjam se uglednega slovenskega razumnika, ki je v povojnih letih zapisal: »Hvaležen sem, da me je ta vojna naučila sovražiti.«

A ni šlo samo za maščevalnost. Vsi trije totalitarizmi so šli še korak dlje. Likvidirali, kot se je tedaj reklo, so tudi ljudi, ki so bili po vseh možnih, tudi njihovih merilih nedolžni, ki niso nikomur storili nič žalega, a se je nekomu zazdelo, da bi utegnili kdaj delovati kot nasprotniki novih režimov. Torej so jih pomorili preventivno.

Človeku, ki se ga je oblast odločila znebiti, so najprej odvzeli dostojanstvo človeškega bitja. S tem so žrtvi

ukinili tudi status človeškega bitja. Bitja, ki mu med drugim dolgujemo sočutje, ker je eno naših, naše vrste.

Razčlovečenje žrtve je bilo torej prvi korak zločina, je bilo uvod v naslednja okrutna dejanja in priprava za končni umor. Zato je bilo treba človeka ponižati, preimenovati. V povojni Sloveniji je postal izdajalec, okupatorjev sodelavec, vojni zločinec, črnoborzijanec, kulak. Kot tak je izgubil vse pravice, tudi pravico do sočutja. Tako označen nesrečnež četam krvnikov ni več zbujal moralnih pomislekov. Njihovo strahotno delo je bilo lažje.

Vendar je groza umorov, ki so jih opravljali na ukaz, nekaterim vseeno šla do živega. Te ljudi so psihiatri videvali še dolga leta.

Zločin je prizadel tudi nekatere od tistih, ki so ga zaukazali. Vem za intimno tožbo znanega revolucionarja - o njem je bilo rečeno, da je imel hudo okrvavljene roke. Dolžnost varovanja zdravniške skrivnosti mi prepoveduje, da bi povedal ime. »Vsako noč prihajajo... Oni, ki sem jih dal pobiti... Hudo je. Vsako noč mi prihajajo pred oči in me mučijo. Bojim se umreti. Čakajo me...«

Danes po svetu in pri nas umirajo še zadnji udeleženci tega strahotnega početja. Mnogi z olajšanjem pomislijo, češ, s tem bo v kratkem konec tudi moreče sence, ki visi nad narodom, ki je dedič teh grozot. Nekateri mislimo drugače. Mislimo na grenkobo krivic, ki so prizadele

tudi naslednji in morebiti še en rod Slovencev. Mislimo na spremenjene moralne standarde današnjega rodu Evropejcev in Slovencev. Ne vemo, ali naj del krivde pripišemo moralnemu bremenu treh totalitarizmov. O nečem pa smo prepričani. Zgroženi smo nad površno krivičnostjo nekaterih komentatorjev in zagrizeno sovražnostjo drugih. Mislim na avtorje številnih pisem bralcev naših časopisov in na anonimne pisce pogosto vulgarnih spletnih odzivov na resne razprave o teh temah.

Slog in vsebina teh prispevkov spominjata na nacistično demagogijo, na besedila, ki so pripravljala ozračje za judovski holokavst. Prizadeti smo zaradi nonšalance urednikov, ki vse to pisanje objavljajo, kljub temu, da ima značilnosti tako imenovanega sovražnega govora. Kot pravi Drago Jančar,² »zadnji veliki zločin totalitarizmov je bila indoktrinacija celih rodov otrok in mladostnikov, ki se vleče še v današnji čas. To je indoktrinacija o upravičenosti nasilja.«

Zgodovina je polna zgledov o tem, kako nevarno je tako prepričanje. Ne le zgodovina, tudi sedanost. Spomnimo se na islamski ekstremizem. Cunjé pred očmi zaslepljencev so pogosto čudno natrgane. Pisci, ki obžalujejo, da je bilo po vojni pobitih premalo Slovencev, se morda zgražajo nad pokoli Muslimanov iz Srebrenice ali Afričanov v Darfurju.

Tolerantnost do te socialne patologije, ki se propagira z zlorabo medijev, ima lahko silovit kvaren učinek na

ljudi. Najeti manipulatorji javnega mnenja (danes jim rečemo lobisti) so se ob nekem švicarskem bioetičnem referendumu pobahali, da so sposobni v nekaj mesecih tako preoblikovati javno mnenje, da bo dosežen natanko tak rezultat, kot si ga želi njihov naročnik. Težko je verjeti, da so volivci res tako naivni. A kako naj si drugače razložimo nekatere presenetljive volilne izide v raznih državah Evrope? Usodna pa je manipulacija za dovette posameznike in skupine mladih, ki se razvijajo v ekstremiste. Imamo neonaciste in neofašiste, islamske ekstremiste, slišimo tudi o novem komsomolu.

Zato imajo narodi s posebno travmatsko preteklostjo, kakršna je naša, pomembno moralno obvezo. Spomin na grozljivo deviacijo 20. stoletja moramo sprejeti kot neločljiv del naše dediščine. Sprejeti ga moramo kot silen etični opomin. Spoštljiv odnos do pobitih - Tine Hribar govori o posvečenosti mrtvih 3 - je kot posebno močno moralno načelo vsajen v našo kulturo, v začetke človeške civilizacije, še iz časov davno pred staroveškim Sofoklejem in njegovo Antigono. Ne bo nam odpuščeno, če bomo ta del naše zgodovine kar tako - ne dovolj pregledan, neovrednoten - izrinili iz naše zavesti. Če bomo to storili še pred pietetnim pokopom žrtev in pred spravo med živimi. Z menjavo generacij se bodo vojne in povojne izkušnje iz zgodovinskega spomina Evropejcev porazgubile, s tem pa bo zapravljeno tudi njihovo silovito katarzično etično sporočilo. To bo še zadnje hudodelstvo nad pobitimi, krivica, ki jo bo zagrešil današnji rod Slovencev - če bo brezčutno preslišal tudi

zadnji, kot je rekel pesnik, presunljivi krik mrtvih iz sveže odkritih, desetletja zamolčanih grobišč. Ta brezčutnost – nečlovečni odziv je v nasprotju s starodavnimi temelji morale, je posmeh pravičnosti. Ta brezčutnost je tudi neke vrste čustvena pohaba, nezaslužena kazen, naložena našim otrokom in prihodnjim rodovom Slovencev.

Letošnje poletje je med drugim zaznamovala objava druge knjige o Hudi Jami 4. To je še en pretresljiv dokument, ki bo presegel okvire tedanjega in našega časa. Ne samo zato, ker s faktografsko natančnostjo ponovno zarisuje komaj predstavljive pošastne dimenzije zločina, pravzaprav enega iz vrste zločinov, ki so v tistih povojnih tednih in mesecih iz Slovenije naredili deželo groze. Ne samo zato, ker ponovno odkriva podrobnosti moritve, ki človeka globoko presunejo. Pač pa tudi zato, ker pripoveduje o odnosu današnjega rodu Slovencev do desetin očetov in dedov, ki so zagrešili zločin nad desetinami tisočev drugih očetov, mater in dedov. In govorijo o odnosu do velezločina samega.

Izvemo, da je pietetno dejanje izkopavanja in iznosa trupel žrtev ustavljeno. Da je spoštljivi pokop odpovedan, da je sklep o ureditvi skupnega grobišča zunaj, pred vhodom v Jamo, preklican. Da je na najvišji ravni odločeno, da trupla, tudi ona že izkopana, ostanejo v Jami. Da je tudi evidentiranje novo odkritih grobišč po Sloveniji ustavljeno. Ali se nam res obeta nova doba molka?

Če ne bomo gojili in obnavljali pravičnega zgodovinskega

spomina, bomo še enkrat doživeli pretresljivi fiasko gesla, znanega iz časa po prvi svetovni vojni - Nikoli več! Vredno je prebrati še nekaj misli Draga Jančarja o povojnih pomorih: Komunizem in njegov totalitarizem sta zgodovina.

Tako ju je treba obravnavati ... Toda, da bosta tudi v naši zavesti postala to, kar sta, se pravi zgodovina, si ju moramo najprej v celoti priklicati v spomin. In ko se bo to zgodilo, bomo razumeli, da ne smemo ničesar pozabiti. Še najmanj življenj, ki jih je ta sistem uničil ali poškodoval. Ne smemo, kakor v nedavni preteklosti, še enkrat pasti na izpitu človeške solidarnosti in se predati brezbriznosti, pa četudi je to samo solidarnost v spominu. In stvari je treba poimenovati z njihovimi praviimi imeni.

Vedeti moramo, da so del naše zgodovine in današnje zavesti tudi Rog, Goli otok, Teharje in Šterntal, neznana grobišča, ljubljanski in mariborski zapori, ženska taborišča Rajhenburg in Ferdrenk ... Tudi iz vednosti o zablodah komunizma in slehernega totalitarizma raste jasna zavest o demokraciji.

Zato sem nocojšnje razmišljanje naslovil kot iskanje izgubljenega sočutja. Iztrebljanje sočutja je bilo v vojnem in povojnem času prvi korak k zločinu. Ponovno odkrivanje, obnavljanje sočutja bo korak v kesanje in odpuščanje. Bo korak k resnični spravi. Zato je sočutje odrešilno. Empatija je pogoj za človečnost. Upanje, da bomo uspešno gojili strpnost, človekove pravice, človeško

dostojanstvo, solidarnost, je brez sočutja prazno. Brez empatije ne bomo imeli demokracije.

Viri navedkov:

- 1. Stres A. V: Na Teharjah so se spomnili žrtev poveljnih pobojev. Novice, Delo.si 7. 10. 2007.*
- 2. Jančar D. 1998. Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990. Nova revija, 850 str.*
- 3. Hribar T. Tragična etika svetosti. Sofoklova Antigona v evropski in slovenski zavesti. Slovenska filozofska misel, 5. zvezek. Slovenska matica, Ljubljana, 1991: 352.*
- 4. Ferenc M, Alić M, Jamnik P. Huda Jama. Skrito za 11. pregradami. Poročilo št. 2. Družina d.o.o. Ljubljana, 2011.*

» DRUGORAZREDNI DOGODEK«

(Rajko Topolovec, objavljeno v Štajerskem tedniku in Demokraciji, » kot zamera zoper vladno distanco do obhajanja tega spominskega dogodka - »Dneva spomina na žrtve totalitarizma in avtokratizma«, ki smo se ga Slovenci ponovno spomnili 24. avgusta 2011 na Ptuj.)

Nekateri začnejo brati časopise od zadnje strani, a so to večinoma tisti, ki jih zanimajo le vreme, osmrtnice in še morda kakšen utrinek. Na to stran uglednega dnevnika pa prav gotovo ne sodi informacija o spominski slovesnosti na »Vseevropski dan totalitarizma in avtokratizma«, ki smo se ga tudi v Sloveniji že tretjič spomnili. Letos smo se tega dne spominjali v organizaciji Študijskega centra za narodno spravo (SCNR), Minoritskega samostana v Ptuj, Društva izobražencev sv. Viktorina Ptujkega, Občine Ptuj in Inštituta Jože Pučnika, 24. avgusta na dvorišču minoritov na Ptuj. Vseevropski dan spomina in opomina na grozote obeh totalitarizmov - nacifašizma in komunizma - so Evropejci »našli« na dan zgodovinskega dogodka, ko se je 23. avgusta 1939 v Moskvi podpisal pakt sodelovanja med komunizmom in nacizmom . Da so nekateri naši mediji, kakor tudi aktualna oblast, ta dogodek vzeli za drugorazredno prireditve, ocenjujem iz tega, da se prireditve ni udeležil nihče iz vladne strukture, kakor tudi ne dan prej v Varšavi. Pohvala pa gre sodni veji oblasti, ki jo je zastopal

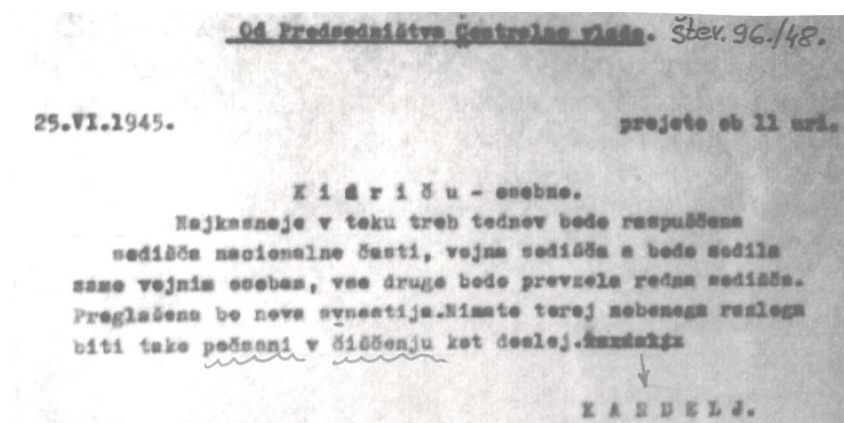
predsednik US dr. Ernest Petrič. Na »lastnem dvorišču« pa je bilo opaziti tudi vse škofo s Štajerske. Predsednik SAZU prof. dr. Trontelj je za spraven govor požel takšen aplavz, kot ga že dolgo nisem doživel, kot tudi ne drugi ugledni Slovenci in predstavniki podobnih inštitucij iz Evrope. Kritično se je govorilo o oblasti (oblasteh), ki ni bila izvoljena oziroma je izhajala iz samo svoje stranke, kot je bilo to tudi pri nas v času nacifašizma in nato še pol stoletja pod komunizmom. Omenjena pa je bila tudi postkomunistična aroganca pri nas, ki se odraža v sintagmi »premetavanje kosti« in o trenutnih težavah pri nadaljnji ekshumaciji človeških ostankov iz zamolčanih grobišč komunizma. Ponovno smo se torej spomnili zapiranja, jemanja, stradanja in pobijanja drugače mislečih in celo njihovih otrok. In prav teh zadev sta nas znova »v živo« spomnila preživela »otroka«, ki sta skupaj s starši okusila poveljni Konc. lager OZNE Strnišče - »Hitlerjev Rajh« in še otroško taborišče v Ormožu.

Iz poveljnega masakra pa se je redkim vendarle uspelo izmuzniti ali kot »že ustreljenim« pobegniti iz jame, da so na zahodu izvedeli o tej brezobzirnosti. In kmalu za tem se je Titovi Jugoslaviji najavila mednarodna humanitarna komisija. Za Strnišče, kjer so bili trojni jetniki, in sicer: tisti za izgon iz države, sovražniki ljudstva in še jetniki, ki jih je na koncu zajela JNA, se je govorilo, da »Angloamerikanci« pridejo 8. avgusta 1945. Najtežje se je godilo »sovražnikom ljudstva«, ki so bili v večini trgovci, veleposestniki in tudi grofovske družine - pa ne glede na to, če so tudi oni pomagali partizanom. Čim

bliže je bil dan prihoda inšpekcije, tem večja je bila ihta vodilnih za lepšanje celotnega kompleksa z 29. barakami in okrog 17. 000 zaporniki. Zaradi strašanske gneče, lakote in tifusa je bilo pred prihodom komisije na hitro izpuščenih do polovice zapornikov, otroke pa so skrili v gradove v Ormožu, Turnišču in Dornavi. In prav iz gradu v Ormožu izhajata že omenjena »otroka«, sedaj že starca in pričevalca iz tukajšnje premierne predstavitve dokumentarca »Ormoški Petriček«. Njuno pričanje v tem dokumentarcu je bilo za vse prisotne presenetljivo, saj smo prvič izvedeli, da je zaradi lakote v Strnišču celo prihajalo do kanibalizma.

II. ETNIČNO ČIŠČENJE ...

Da bi doumeli, od kod v ormoškem gradu zaprti otroci, moramo zaznati izvor tega zla, ki sega v komunistični revanšizem in etnično čiščenje.

Da takratno »etično čiščenje« ni iz trte izvito, je dokaz fotoposnetek depeše iz ekrana nacionalne TV, ki jo je iz 25. VI. 1945 iz Beograda poslal Kardelj tedajnemu predsedniku vlade Slovenije Kidriču, češ, da prepočasi »čisti«

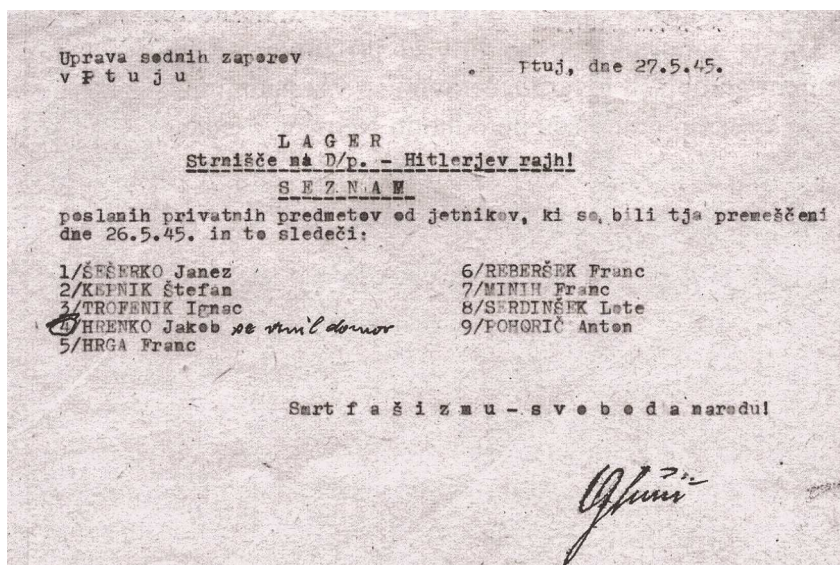
Tako ograjen je bil Konc. lagerja OZNE –»Hitlejev rajh« v Strnišču

Vir: Dr. M. Mikola: Dokumenti in pričevanja o povojnih konc. taboriščih v Sloveniji, Ljubljana 2007

Upravna zgradba tako nemškega kakor komunističnega taborišča, ki (še) od 29. objektov edina stoji in bi morala postati muzej v Kdričevem.

Vir: Dr. M. Mikola: Dokumenti in pričevanja o povojnih konc. taboriščih v Sloveniji, Ljubljana 2007.

»Napotnica«, kot priča o uradnem naslovu taborišča. (Dokument se je slučajno ohranil v žepu uniforme uslužbenca sodnih zaporov na Ptuj).

Vir: Rajko Topovec: *Kraj prišlekov*, Ptuj 2002

*

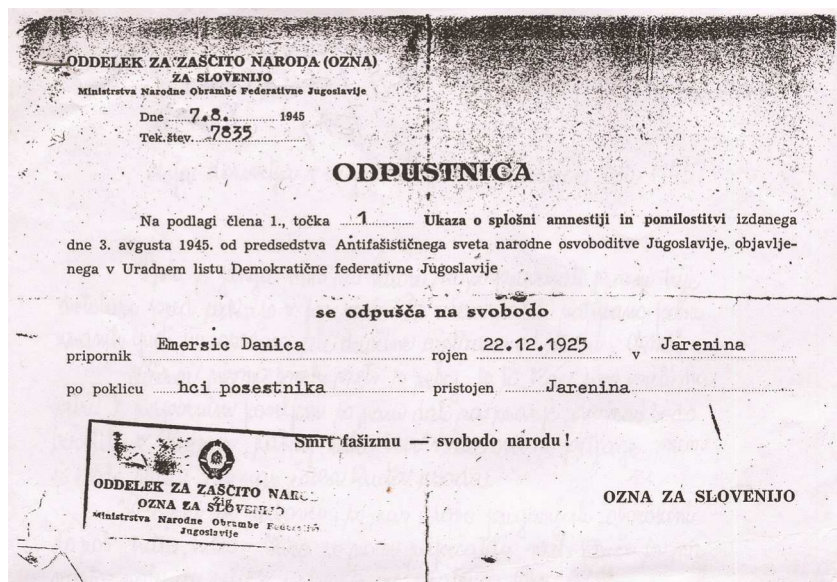
Že od začetka nastopa »svobode« v maju 1945, so v bivalni kompleks za 2000 graditeljev (tudi zapornikov) tovarne aluminija v Sterntalu, z »prihodom svobode«, ponovno v Strnišču, začeli dovažati nove - povojne zapornike. Novi zaporniki so v večini bile celotne družine, ki so jih osvoboditelji imenovali folksdojčarji, švabi, kapitalisti, ki bi naj bili sovražniki ljudstva nove oblasti. Na kratko; šlo je za revanšizem in etnično čiščenje, saj je bilo v osnovi to koncentracijsko taborišče namenjeno kot zbirno za poznejši izgon le teh iz države.

Zato so se v njem znašle celotne družine s otroki vred. Podobno je bilo tudi v drugih konc. lagerjih nove Jugoslavije. Za prostorsko stisko in nečloveške razmere v tozadevnih zaporih pa se je v »svobodnem svetu« kmalu izvedelo. Zato je bila formirana mednarodna humanitarna komisija RK, ki naj bi v Strnišče prispela v začetku avgusta. Da pa bi bilo tej komisiji pokazano vse v vzgledni podobi, je celotno taborišče zajela hita vsesplošnega lepšanja, kakor tudi redčenja števila zapornikov. Zato so otroke transportirali v Ormož²¹ in v grad Turnišče pri Ptuj. Hitenje vsesplošnega lepšanja in redčenja zapornikov v celotnem kompleksu tega konc. lagerja potrjujejo tudi številne odpustnice²². Na ta način se je Konc. lager OZNE Strnišče pred prihodom (po neki informacija po prihodu) komisije izpraznil za okrog polovico.

Po mnenju pričevalcev je po »lepšanju« v taborišču ostalo še od 6 do 8 tisoč zapornikov in zapornic, kar pa tudi ni prepričalo mednarodne komisije RK, da ta ne bi zahtevala takojšnjega zaprtja taborišča. Tako se je taborišče do konca oktobra zaprlo. Bivalni objekti, barake nemške gradnje, pa so demontirali in odpeljali na mladinske delovne akcije po Jugoslaviji.

²¹ Dr. Milko Mikola: *Dokumenti in pričevanja o poveljih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, (I.del), Ministrstvo za pravosodje, Ljubljana 2007.

²² Rajko Topolovec: *Vse je za povedati*, Ptuj 2009, faksimile pisma in odpustnice, stran 227 in 228

Fotokopija odpustnice, ki se časovno sklada s prihodom mednarodne komisije RK in zakona o pomilostitvi in oboliciji
Vir: dokument je last jetnice, ki je prebrala knjigo *Kraj prišlekov*

Ko pa je 1. 1947 iz Beograda v Ptuj prispelo tako imenovano »Rešenje«, da se dovoli tovarno aluminija graditi naprej, je na izpraznjene betonske platforme demontiranih barak nemške gradnje Gradis Maribor, ki ga je vodil sin generala Maistra Borut, začel zidati nove bivalne objekte za povojno nadaljevanje gradnje tovarne aluminija. Da pa bi nadaljnja gradnja skozi dve petletki »bila tudi poceni«, je oblast v novozgrajene bivalne objekte vnovič naselila zapornike, ki so se verbalno pregrešili zoper oblast²³. Izpovedi še živečih zapornikov

²³ Dr. Milko Mikola: *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, Ljubljana 2007, Ukinitvev Konc taborišč stran 24

te druge generacije, ki so se znašli v tem novem taborišču - »Taborišču za družbeno koristno delo«²⁴, pa pričajo, da je zgodovinsko še danes (to kazensko taborišče - druge generacije) zamolčano dejstvo, čeravno so tukaj udbovski zapori trajali do zagona tovarne, 21. novembra 1954.

V (še vedno) kultnem Kidričevem so tako pod različnimi imeni oznovski in nato udbovski zapori trajali slabih deset let, in ne le nekaj mesecev ali do konca leta 1945, kot so v zgodovinskih publikacijah vseskozi zapisovali režimski zgodovinarji, in to še celo do leta 1984.²⁵ Prav zaradi teh prikrivanj zgodovinske resnice je moje mnenje o številu tukaj pokončanih podobno, kot je razmerje v zlagani zgodovini o trajanju tukajšnjih zaporov. To razmerje pa je 1:10, saj so režimski zgodovinarji in pisci omenjali in še omenjajo le do petsto žrtev, računi podprti z pričevanji preživetih pa kažejo do 5000 umrlih in pobitih.

²⁴ Prav tam

²⁵ Dr. Milko Mikola: *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, Ministrstvo za pravosodje, Ljubljana 2007, Uvod, stran 7

***Ali res morajo konc. taborišča OZNE – Hitlerjev Rajh
- in poznejši udbovski zapori v kultnem Kidričevem iti
v pozabo?***

Kako drugače si je možno razlagati dejstvo, da se je v tem kompleksu po propadu komunizma potihoma porušilo vseh 28 objektov nemške gradnje, kot tudi povojne nadomestne gradnje bivalnih objektov, ki so »v svobodi« služili za graditelje tovarne kakor tudi za »prevzgojo napačno mislečih Slovencev«? Večina nadomestnih objektov trde gradnje je namreč bilo ponovno zgrajenih na betonskih platformah že omenjenih demontiranih barak nemške gradnje. Po odločni medijski akciji* (zahvala SCNR-u in nacionalni TV)²⁶ je ostal »pri življenju« še edini preostali objekt v »originalnem sijaju« - upravna zgradba nacističnega in nato komunističnega taborišča. Ta objekt pa bi moral zanimati tudi zadolžene strokovnjake za ohranitev kulturne oziroma zgodovinske dediščine, in sicer iz dveh razlogov: zaradi svojske arhitekture upravnih zgradb nacističnih delovnih taborišč in iz zgodovinskega razloga. Objekt je torej zgodovinska zgradba Kidričevega in je še v dobrem stanju, nosi hišno štev. - Taborišče št. 1 in je v sklopu Kidričevega zaščiten že od leta 2002.

²⁶ Rajko Topolovec: VEČER je že dne 24. Januarja 2006 zapisal: *Mariborska enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine*, je naselje Kidričevo že v septembru 2002 registrirala kot kulturno dediščino.

Kompleks Konc. lagerja OZNE in poznejšega »Zapora za poboljševalno delo« in še »Taborišče za družbenokoristno delo« v Kidričevem med zadnjim rušenjem dne 1.7.2010.

Vir:avtor

**(Opom. avt.): Dne 15.7. 2010 smo se v prisotnosti SLO TV pred omenjeno zgradbo zbrali: podžupan Občine Kidričevo, direktor Zavoda za zaščito kulturne dediščine Maribor, zgodovinar in teolog Janez Janžekovič s Ptuja in pred slovensko javnostjo ponovno obljubili, da bo Občina Kidričevo (čeravno je objekt že zaščiten) ponovno pristopila h kulturni zaščiti tega zgodovinskega objekta z namenom bližnje preureditve v muzej z eksponati iz vseh zgodovinskih obdobj tega kraja (od obiska Marije Terezije l. 1750²⁷ pa do 50- letnice proizvodnje aluminija l. 2004) .*

²⁷ Časopis za zgodovino in narodopisje: Iz zgodovine Ravnega polja, Maribor 2004, stran. 92

Mnenja sem, da bi muzej obsegal šest manjših spominskih sob in večjo čitalnico s knjigami avtorjev o tem kraju in zgodovini vseh tukajšnjih taborišč, kakor tudi za možnost prikazov dokumentarnih filmov o zgodovini kraja. Obenem bi služila kot prostor turističnega društva v Kidričevem.

Kidričevo je namreč, med najzanimivejšimi kraji v Sloveniji in tudi širše. Muzejsko ga primerjam s Kobaridom. Je še edini kraj v svetu, kjer je vladal komunizem, ki še nosi ime po »kultu« osebnosti komunizma. Zato je strah, da bi muzejske sobe ostale prazne ali brez obiskovalcev, odveč. Tudi marsikateri romar na bližnjo Ptujsko Goro bi se ustavil v tem muzeju – spominskem parku. Smotno pa bi ga bilo predstavitveno povezati z že dokaj urejenim kompleksom vojaškega pokopališča z okrog 3.000 gomilami iz prve svetovne vojne, ki leži v neposredni bližini. Takrat je namreč Sterntal štel 20.000 duš, ko jih je bližnji Ptuj premogel le 4.000. Sterntal kot bolnišnični kompleks za ranjence s Soške fronte je sestavljalo čez tristo objektov. Že tedaj je premogel lastno kalorično elektrarno in cestno železnico ²⁸.

²⁸ Rajko Topolovec: *Kraj prišlekov*, Ptuj 2002, stran 28 do 92

Zgodovinskega spomina ni mogoče selekcionirati kot komu paše!

Kot vemo, je komunistična utopija Slovence diferencirala na »naše in vaše« že med NOB in še danes traja. Z prihodom »svobode« pa so misli, da bodo prav oni to razdvojenost nadomestili z absolutno enotnostjo. Kot vidimo pa se je zgodilo ravno obratno. Zaradi te razdvojenosti pa Slovenci ne moremo doseči razvoja, ki ga bi s skupnimi močmi sicer zmogli.

Če se kdo danes opogumi razkriti kakšno zamolčano grobišče ali morišče ali se kako drugače »spotakne« ob kakšno drugo sramoto bivšega režima, začnejo komunistični nostalgiki iskati »protiutež«, ki jo največkrat najdejo v RKC oziroma v inkvizicijah in križarskih vojnah. Pri tem pa ti kritiki ne pomislijo, da so po pretečenih stoletjih od teh davnih časov viri nezanesljivi in vprašljivi.

Kot že rečeno, je proti koncu NOB bilo v kartotekah OZNE že 17.000 nasprotnikov komunizma, ki so bili v nadaljevanju rdeče revolucije namenjeni likvidacijam²⁹. Za zločinsko primerjavo navajam tudi naslednji »vzglede«: Car Nikolaj II. je v času vladanja (1881 – 1904) podpisal 11.879 deportacij, Stalin pa jih je v času

²⁹ Albert Svetina: *Od osvobodilnega boja do banditizma*, Ljubljana 2004, stran 149

vladanja podpisal čez 28 milijonov³⁰. Podoben primer je tudi Hitler. Oba sta namreč mislila, da bosta »vladala večno«, kot so še tudi do sredine sedemdesetih let verjeli naši komunisti.

Zavračanje spoznane resnice pogloblja »krizo vrednot«

Svetovni filozofi pišejo, da je nihilizem³¹ (zavračanje moralnih norm in vrednot spoznane resnice) poglavitni krivec, da sta se v 20. stoletju do skrajnih meja razvila nacifašizem in komunizem (če zanemarim frankizem, maonizem in titoizem). Kršenje človekovih pravic in dobesedno ubijanje nasprotno mislečih sta oba totalitarizma jemala za legitimno delo.

Vsekakor pa naj bi se nacisti kmalu zavedeli, da to, kar delajo, ni prav. Dokaz temu je, da so nacisti začeli sproti uničevati arhive. Boljševiki v SZ pa so bili prepričani, da delajo prav, in so svoje arhive obdržali. Sam pa še dodajam, da so naši komunisti svojo zmoto začeli spoznavati sredi sedemdesetih let, saj so najsramotnejše arhive že v tem času začeli uničevati. (Na tem mestu imam lastno prepričanje v izginulih dosjejih kaznovanih ljudi v mojem rojstnem kraju, pri Sv. Bolfenku na Kogu; v tej skupini je bi tudi moj oče, ko so se v začetku 50. let

³⁰ Simon Sebag Montefiore: *Mali Stalin*, stran 101

³¹ Dr. Anton Kos: DEMOKKRACIJA - *Slovenska duhovna kriza*, Ljubljana, 29.4.2010.

lotili obnove v vojni porušene cerkve)³². »Pospravljanje« sramotnih arhivov pa se je pri nas praktično nadaljevalo vse do komunističnega sestopa z oblasti leta 1991.

Med osovci ni bila tajnost, da je bilo do konca leta 1945 umorjenih 40.000 ljudi³³. Tudi dr. Ljubo Sirc v knjigi »Dolgo življenje po smrtni obsodbi« piše nekaj podobnega. Vsi ti zločini pa so se v komunizmu opravičevali pragmatično – po načelu soobstajanja³⁴, ki govori, da je v vsakem človeku nekaj dobrega in nekaj slabega. (Na primer: »Ubil je človeka ..., a ker je zaslužen komunist ..., in je torej naredil tudi nekaj dobrega, ne bo prišel pred sodišče.) Pragmatizem se predvsem pojavlja pri znanih in kompleksnih osebnostih, med katere je v tej zvezi treba šteti Lenina, Stalina, Tita, Kardelja in nekatere od še živečih Slovencev. Zaradi tega pravnega odklona v komunizmu niti eden, ki je dokazano zakrivil zločin med NOB ali ob koncu vojne, ali pa pozneje kot bivši vidni komunist naredil gospodarski kriminal (tajkun), ni bil adekvatno obsojen. V Sloveniji pa po toliko letih demokracije doživljamo tudi to, da so po »tako zaslužnih« bili poskusi imenovanja nove ulice in, da ponovno ne omenjam kultnega Kidričevega.

³² Rajko Topolovec: *Vse je za povedati*, Ptuj 2009, strani 109 do 113.

³³ Albert Svetina: *Od osvobodilnega boja do banditizma*, Ljubljana 2004, stran 205.

³⁴ Dr. Ivan Klemenčič: *DEMOKRACIJA – Militizirani demoni zla*, Ljubljana, 21/XV, stran 56.

V Sloveniji imamo torej le deklarirano demokracijo. Dokler ne bodo razglašene kazni za zločine proti človeštvu, kamor za gotovo sodijo ljudje, ki so zakrivali množične poboje in sodelovali pri njih, pa ne glede na to ali so mrtvi ali še živijo, do resnične sprave ne more priti.

III. »MALI ZAPORNIKI« O TRPLJENJU IN ZLOČINIH SKOZI NJIHOVE OČI IN UŠESA

**Izpovedi otrok, ki se danes kot starci spominjajo
trpljenja v Strnišču, Hrastovcu, na Dornavi, v
Turnišču in Ormožu**

O doživetjih v Konc. lagerju OZNE v Strnišču je napisanih že več sestavkov in knjig. Tudi sam sem že citiral literarna dela publicistov, kot: novinarja in publicista Mirka Munda, Zvonka Zavatlava kot takrat visokega oficirja OZNE, novinarke Darje Lukman – Žunec, zgodovinarja in teologa Janeza Janžekoviča, agronoma in publicista Rajka Brgleza, TV snemalca in reporterja Vlada Šerca, zgodovinarja dr. Milka Mikola, kustosinjo Vido Rojc in menda sem še koga pozabil.

37.		Sterberegister														38.	
Nr.	Im Jahre 1945	Geburtsort	Name des Verstorbenen	Religion	Geburtsdatum	Geburtsort	Geburtsland	Todesursache	Todesdatum	Todesort	Todesursache	Todesdatum	Todesort	Todesursache	Todesdatum	Todesort	Todesursache
61.	16. 10. 1945	Ormož	Marica Jakob, starb. in Ormož	p. kat.	19. 11. 1944	Ormož	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož
62.	16. 10. 1945	Ormož	Marica Jakob, starb. in Ormož	p. kat.	19. 11. 1944	Ormož	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož
63.	16. 10. 1945	Ormož	Marica Jakob, starb. in Ormož	p. kat.	19. 11. 1944	Ormož	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož
64.	16. 10. 1945	Ormož	Marica Jakob, starb. in Ormož	p. kat.	19. 11. 1944	Ormož	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož
65.	16. 10. 1945	Ormož	Marica Jakob, starb. in Ormož	p. kat.	19. 11. 1944	Ormož	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož	19. 11. 1945	Ormož	Ormož

Fotokopija edinega najdenega dokumenta, ki priča, da je bila po vojni v Ormožu izpostava komunističnega taborišča za odvzete otroke staršem, ki so se znašli v Konc. lagerju OZNE v Strnišču pri Ptuj. Graf zajema del 37. strani knjige pokopanih otrok iz gradu v Ormožu v letu 1945, ki je sestavni del evidence umrlih v Župniji Ormož od 1941 do 1960. Skupno je v knjigi umrlih iz gradu vpisanih 38 otrok in starejša oskrbovanka. Prvi je vpisan 12. avgusta, zadnji pa 21. septembra. Za prvih pet je navedeno mesto smrti graščina, po 15.8.1945 je naveden kraj smrti otroško taborišče v gradu. Kot vzrok smrti je pri vseh navedel dr. Čarf ali grižo ali pa opešanje srca.

Vir: Arhiv Župnije Ormož, odkril Branko Šumenjak, Ormož 2010

Najditelj dokumenta g. Branko Šumenjak se še spominja:

»Še nekaj let po vojni smo osnovnošolci ob Dnevu mrtvih hodili na pokopališče krasit grobove teh otrok, ki so bili na južnem delu pokopališča v Ormožu. Reklo se je, da so to otroški grobovi vojnih sirot, ki niso imeli svojcev. Na tem delu pokopališča je bilo tudi nekaj grobov, ki so nam jih učitelji predstavljali kot grobove padlih partizanov. Žal so vsi ti grobovi v sedemdesetih letih izginili, saj so danes na tem mestu drugi grobovi.«

*

Ko pa danes pišem o teh otrocih, bodisi o dojenčkih ali starejših, ki so se znašli v Ormožu, moram še kategorizirati njihove starše oziroma celotne družine. Te so se razlikovale po tem, ali naj bi bile protikomunistične ali pa so bile »švabske«, namenjene za izgon iz Jugoslavije. Na ta način so se v kompleksu Konc. lagerja Strnišče prostorsko ločili trije oddelki in sicer:

- Oddelek brez planiranega tepeža in specialnih tortur za družine ali dele družin, ki so morali iz države zaradi tega, če je bil vsaj en zakonec iz Avstrije, Nemčije ..., ali če so doma govorili tuji jezik.
- V strogo zastraženem oddelku taborišča, (ena od pričevalk je celo dejala, še v en krat z žico zagrajenem delu taborišča) kjer so tudi najbolj trpeli, pa so bili

osumljeni sodelavci okupatorja.

- Tretja kategorija zapornikov pa so bili pripadniki policije - žandarjev.

Razlika med temi kategorijami je bila tudi v prehrani, saj so v kompleksu delovale dve kuhinji in dve ločeni jedilnici (trpezariji). Glede na takšno razporeditev so se otroci do 13 let, kot nič krivi znašli v delu taborišča, kjer so jih negovale kot zapornice lastne matere.

Odločitev o ločitvi otrok iz Konc. lagerja OZNE v Strnišču je padla, kot že rečeno, zaradi lepšanja taborišča pred (oziroma po) prihodu mednarodne inšpekcije RK. Jokajočim materam, ki so ob ločevanju otrok dobivale travme, se je govorilo, da si bodo njihovi otroci v Ormožu, Turnišču, Dornavi ..., opomogli in tudi ozdraveli. Med transportiranimi otroci pa so bili tudi takšni, katerih starši so že v Strnišču podlegli torturam ali bili kje v bližini taborišča ustreljeni in zakopani. Sicer pa se »otroci«, ki še živijo, bistva zakaj je pravzaprav šlo, ne morejo spomniti in tudi ne komentirati. O bistvu vsega zla so se seznanili pozneje.

Spomnijo pa se v taboriščih izstopajočih dogodkov iz »otroškega sveta in otroške idile«, ki so jih doživljali ali videli pri svojih vrstnikih in starših. Z otroško poštenostjo in očmi so pač gledali na stvar tako, kot jo je bilo videti od zunaj, in so si o tem ustvarjali lastno podobo. Zato so njihove izpovedi polne emocij brez kakšne koli demagoške primesi. Prav to pa daje čar

izpovedim in odgovorom na zastavljena vprašanja.
Zato jim brez pomisleka lahko verjamemo!

**Obisk pri gospe Terezij Tomažič Teji, roj. Hedl v
Radljah, Pekre, 31. 7. 2010**

Terezija Tomažič

Vir: avtor

Bili ste otrok - zapornica v Konc lagerju OZNE v Strnišču (»Hitlerjev Rajh«) in nato še v njegovi otroški podružnici v Ormožu. Koliko otrok vaše številne in znane družine Hedl iz Radelj vas je v poletju 1945 bilo v tem zloglasnem taborišču ?

V ormoškem gradu sem bila zaprta skupaj s tremi bratci, ki so bili nekoliko starejši od mene, tako da smo s skupnimi močmi v Ormožu lažje preživeli. Sama pa sem imela malo čez 5 let.

Ali sedaj veste kdaj, kako in zakaj ste bili odpeljani v Konc. lager OZNE v Strnišče?

Očeta so partizani odpeljali v Maribor že 13. maja. Ko pa so prišli po nas otroke in mamo, nam je bilo rečeno, da lahko ostanemo doma, če se mama takoj loči od moža. Ker v to ni privolila, so nas vse skupaj s tovornjakom odpeljali v Strnišče.

Ali se še česa od tam spomnite sami ali pa so vam starejši sozaporniki povedali pozneje ?

Bilo je 23. junija. Nad vhodom v taborišče je visel nekakšen slavalok, a ne vem kaj je na njem pisalo. Najstarejši brat je najprej obnemogel. Obležal je zunaj na soncu in klical mamó za kruh. Za čisto majhne otroke se je sicer dobilo nekaj mleka, a je bilo pokvarjeno, tako da je več otrok tudi zaradi takšnega mleka kmalu umrlo. Šest tednov smo bili skupaj z mamó zaprti v Strnišču. Pogosti apeli na soncu, kjer smo morali tudi prepevati partizanske pesmi, in zelo slaba hrana ter pomanjkljiva higiena, so nekatere otroke in tudi starejše tako zdelali, da so nato ponoči umirali.

So vas v Strnišču kaj zaslišali?

Nas otrok ne, so pa enkrat poklicali mamó v upravno zgradbo, ki je bila pri vhodu v lager. Tudi tukaj so ji rekli, da gremo takoj domov oziroma da nas kot tujce izselijo v Avstrijo, če se loči od moža oziroma očeta. Pozneje pa smo izvedeli, da je takrat oče na Pohorju že bil ustreljen. Sedaj mu na domnevni skupinski grob pri Arehu nosim cvetje.

Kateri dogodek vam je v lagerju OZNE v Strnišču ostal v najglobljem spominu, morda so vam o njem govorili starejši pozneje?

Najstrašnejša je zame bila ločitev od mame, ko smo morali otroci iti v Ormož.

Se še spomnite, kot najmlajša od vas štirih, kako ste potovali v Ormož ?

S tovarnjakom so nas iz lagerja dostavljali na železniško postajo Strnišče. Mi štirje smo imeli srečo, da smo bili prvi na vrsti, tako da je lahko najstarejši brat ob železniški postaji stekel na bližnjo njivo, kjer je raslo korenje. Nekaj teh korenčkov nam je morda rešilo življenje! Ne vem, za koliko živinskih vagonov nas je bilo, dobro pa se spomnim, da smo pozno zvečer prispeli na ptujsko železniško postajo, kjer se je tik našega vagona ustavil potniški vlak. Iz njega nas je otroke zagledala starejša gospa, ki smo se ji tako zasmilili, da nam je skozi okno vrgla zavitek, katerega je ujel najstarejši brat. V njem so bile štiri palačinke, tako da je vsak od nas štirih dobil eno palačinko. Korenje in palačinke so nas po vsej verjetnosti rešili, da se nato v ormoškem gradu nismo prenajedli koruznega močnika, zaradi katerega je nato v prvih dneh umrlo večje število otrok.

Kakšne vtise kot pet let stara punčka pa ste odnesli iz Ormoža in ste jih dopolnili pozneje? Koliko vas je po vašem bilo v tem gradu zaprtih?

Na vhodu v grad je bila straža. Spali smo na slamaricah, na katerih so baje pred tem spali bolgarski vojaki. V

Strnišču so nas mučile stenice, tukaj pa uši. Bivali smo v prvem nadstropju gradu, v sobi desno. Starejši fantje so morali hoditi čistiti opeko na ruševine v mesto, starejše punce pa pomagat na družbeno posestvo. Spomnim se, da so te punce od tam v žepih prinesle razne dobrote. Naložile so jim jih gospodinje, ki so za svoje delavcev v bližini teh njiv prinesle hrano. Številke, koliko nas je takrat v gradu bilo, pa vam ne morem povedati, saj takrat o tem nisem razmišljala, bilo pa nas vse polno.

Kako pa je bilo doma, ko ste se z bratci vrnili iz Ormoža, mama pa iz Strnišča?

Vrnili smo se proti koncu septembra, dan po tem, ko se je iz Strnišča vrnila mama. Mislim, da sem v pričevanju za pravni postopek » poprave krivic« navedla datum 22. ali 23. september. Posestvo v velikosti 96 ha so nam medtem vzeli, iz domačije pa naredili državno ekonomijo. Upravnik te ekonomije nam je takoj, ko smo se vrnili na dom, zabrusil, da nimamo več vstopa. Otroci z mamo smo se nato le nekako stisnili v prostor, kjer so prej stanovale naše služkinje. Svojo polovico hiše in nekaj posestva pa je mama dobila nazaj leta 1954, ko je državna ekonomija razpadla. Očetovo polovico, pa smo otroci dobili nazaj šele sedaj z zakonom o denacionalizaciji.

Kot zadnje vprašanje sem vam mislil zastaviti, ali veste, zakaj ste bili zaprti in zakaj je bil vaš oče brez sojenja ustreljen (kot ste sedaj izvedeli, je njegov grob blizu

Areha na Pohorju), pa ste mi na to vprašanje dejansko že odgovorili v prejšnjem odgovoru. Sicer pa niste edini otrok, ki je trpel samo zaradi tega, ker se je nekomu »svetila« vaša domačija, in še zlasti vaših 96 ha vzorno urejenega posestva. Danes poznamo podoben primer, ko so takrat zaradi imetja ustrelili tovarnarja Benka v Prekmurju, ki je premogel največjo tovarno mestnih izdelkov na Balkanu.

*

Obisk pri gospodu Francu Hebarju roj. v Sp.
Polskavi,
Dolna Koštana, 22.7.2010

Franc Hebar

Vir: avtor

Kako se spominjate otroštva v konc. lagerju OZNE v Strnišču in katere spomine ste še dopolnili pozneje?

Ponoči so nas najprej s kamionom zapeljali v Slovensko Bistrico, od tu pa v Strnišče. Od hiše nas je bilo šest v tem lagerju; poleg mame in očeta še dva brata in dve sestri. Oče je bil zaprt v moški baraki kazenskega oddelka, mi otroci pa poleg mame v ženski baraki. V začetku je bil skupaj z očetom zaprt starejši brat, rojen leta 1931.

Kako se vam je tukaj godilo v naslednjih dnevih?

»Sinček«, rekli so mu tudi »Tina« (verjetno partizansko ime), se je najbolj kruto oziroma nekulturno obnašal do zapornikov. Ošabno se je sprehajal po kazenskem delu taborišča in med tem pretepal in brcal starejše

zapornike. Grofu Attems iz Slovenske Bistrice je uriniral v usta, zaporniki pa smo to gledali. Tudi »bunker – temnico« smo imeli, v katerem je prebil »sosedov kovač« kar tri dni. Iz nje je prišel ves črn. Oče in brat sta pred svojo barako tudi videla vožnjo z motorjem po živih ljudeh, ko so zaporniki morali leči na cesto. Apel je bil tudi ponoči, še hujši pa podnevi na soncu.

Kako dolgo ste bili v Strnišču in potem še v Ormožu?

V Strnišče so nas pripeljali 21. junija, v začetku avgusta pa sem moral kot desetleten fant v Ormož, saj so ostali v družini bili starejši. Pome v Ormož pa je 23.9. 1945 prišel najstarejši brat, ki se je že vrnil iz ujetništva. Tudi ostali iz naše hiše so takrat prišli iz Strnišča.

Ali ste kdaj pozneje izvedeli za krivdo, zakaj ste bili v tem zloglasnem komunističnem lagerju v Strnišču?

Nihče nam ni tega nikoli povedal. Imeli smo sicer 16 ha zelje, morda zaradi tega, ker je oče znal nemško, zato so ga tudi imeli za švaba oziroma sodelavca Nemcev. Polovico kmetije so nam vzeli po zakonu o agrarni reformi. Po vrnitvi iz taborišča smo do velikosti 10 ha dobili nazaj, ostalo pa šele sedaj po zakonu o denacionalizaciji.

Zdaj pa greva še do Ormoža; kako se spominjate poti tja, saj ste imeli že deset let?

Kar nekaj živinskih vagonov se nas je v Strnišču do večera napolnilo. Ker sem bil bolan na očeh (zavezane oči), vsega nisem mogel videti. Vem pa to, da smo se vso noč vozili do Ormoža, saj smo tja prispeli zgodaj zjutraj.

In kako ste preživeli te mesece v ormoškem gradu?

Že starejša sojetnica iz Makol je bila v Ormož poslana za kuharico; mama jo je ob mojem slovesu iz Strnišča poprosila, da naj v Ormožu popazi name. Zato sem v Ormožu kot njen znanec bil pri hrani na boljšem. V gradu sem bil nameščen v sobo neke družine s tremi otroki, eden od teh je bil še dojenček, ki je tam tudi kmalu umrl. Na to je v sobo prišel partizan in trupelce zabil v manjšo krsto ter jo pod pazduho odnesel. Uši so bile hujše, kot so bile v Strnišču stenice.

Ali se vam je v spomin vtisnil še kakšen poseben dogodek iz Ormoža?

Iznajdljivejši in večji fantje so skušali iz gradu pobegniti. Ko je stražar enega na begu ujel, ga je to tako razjezilo, da ga je pred gradom privezal k drevesu in mu nato pod noge spustil nekaj strellov. To sem videl skozi iz okno svoje sobe!

Pročelje gradu v Ormožu tedaj, skozi okna se je videlo dogajanje pred gradom.

Vir: Dr. Milko Mikola: *Dokumenti in pričevanja o poveljnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, Ljubljana 2007.

Od kod vse pa so bili vaši vrstniki v Ormožu, ali ste kaj o njih izvedeli pozneje?

Ker sem imel samo 10 let, tega za večino nisem vedel. Kot sem slišal pozneje, nas je bilo največ iz Koroške, iz okolice Konjic, okolice Maribora in iz Slovenskih goric. Iz teh krajev se je po sprejetju zakona o popravi krivic še živih javilo največ, da smo potem dobili malo zadoščenja. Največ pa je seveda vredno to, da se nam je priznalo, da nismo bili švabi, izdajalci, nemčurji, protikomunistični elementi oziroma sovražniki ljudstva, kot se je tudi govorilo.

Po svoje ste imeli tudi srečo, saj je bilo malo primerov, da so se zaporniki vrnili iz Strnišča. Nato ste končali učiteljišče v Mariboru. Ali so tam vedeli ali kdaj pozneje za časa komunizma izvedeli, da ste bili zapornik v Konc. lagerju OZNE v Strnišču ?

Ne, nikomur tega nisem upal povedati. Na učiteljišču je bil neki podoben primer pri nekem dijaku, pa so ga nato odpustili. Tudi zato tega nisem nikomur zaupal, tudi ne pozneje v službi, ko sem na koncu bil ravnatelj osnovne šole v Doljni Koštani pri Pivki. Prav zato so se znanci tem bolj čutili, ko sem se prijavil za oškodovanca - » po krivci zaprtega v času komunističnega režima«.

Obisk pri seststrah Marjete Knes in Cicilije Mesching, roj. Aprih (Ausprich) 1939, 1936 v Mežici, Dobrla vas (Ebendorf - Goseldorf), 7.8.2010

Sestri Marjeta in Cicilija Aprih

Vir: avtor

Kako pa ste se vedve znašli v komunističnem Konc. lagerju OZNE v Strnišču in nato še v Ormožu?

Oče je bil Avstrijec, zato je morala celotna družina v zbirno taborišče za izselitev tujcev iz Jugoslavije. Mati, Slovenka, pa je tudi morala z nami otroki. Tako nas je bilo v Strnišču pet iz naše družine in sicer: oba

starša, dve sestri ter še 10 - mesečni bratec, ki pa ga je v Strnišču vzel tifus. V Ormož, kot še prej v Strnišče, pa so nas s Koroške zapeljali s tovornjakom.

Otroci z mamami ste torej v Strnišču bivali v skupni baraki, kje pa je ostal oče?

Za očeta ne veva, kje je za večno ostal. Nas otroke z mamami vred so v tem taborišču vodili kot tujce za izselitev iz Jugoslavije, očeta pa za kaznjenca, zato je bil v Strnišču zaprt v strogo zastraženem delu lagerja in ga tam zato več nismo videli. Kaznjenci so bili tukaj pod zelo strogim režimom, zato mi, ki smo čakali na izselitev, z njimi nismo imeli nobenega stika. Pa tudi za njegov grob ne veva, kakor tudi ne za grob bratca!

Kaj so vama povedali, koliko časa ste bile v Strnišču oziroma vi dve še potem v Ormožu?

Iz Strnišča smo v začetku avgusta bile s kamionom premeščene v Ormož. Od tod pa sva se konec septembra na Ptuj ponovno srečali z mamami, ki je tedaj tudi bila izpuščena iz Strnišča, tako da smo se vse tri razen očeta in bratca, vrnile na svoj dom v Mežico. Pozimi pa so spet prišli po nas s kamionom in nas vse tri spet zapeljali v Maribor za transport v Avstrijo.

Še preden, bosta kaj rekli o strašnem transportu v Avstrijo, pa mi še kaj povejta o lastnih vtisih iz gradu v Ormožu.

V gradu sva bivali čisto zgoraj. Ponoči so po sobi tekale podgane. Skoraj vsak dan je kašen otrok umrl, pa tudi vsak dan so dovažali nove otroke, čeravno je bil grad že poln. Mogoče nas je bilo že tisoč. Otroci do petega leta so dobivali mlečni zdrob. Na kapiji so nas stražili partizani z orožjem. Spomnim se, kako sta dva fantka prinesla slive iz bližnjega sadovnjaka, pa ju je zaradi tega stražar zaprl v klet. Umivali smo se iz korita za napajanje živine, ki je bilo postavljeno blizu tam stoječega vodnjaka. Kot punčki v Ormožu nisva nič delali.

Rekli ste, da ste se brez očeta in bratca vrnile na svoj dom v Mežico in da ste potem nadaljevale pot v Avstrijo. Pa povejte še kaj o tem potovanju, o katerem ste najbrž tudi kaj več izvedele pozneje.

6. januarja smo iz Maribora nadaljevali pot naprej proti Madžarski. Bil nas je za celi vlak, saj smo bili iz celotne Slovenije, kot »švabi« nismo več smeli bivati v Jugoslaviji. Še največ je menda bilo tako imenovanih Kočevarjev, čeravno so ti že šeststo let živeli na Kočevskem, pa so jih komunisti vseeno nagnali. Potovali smo skozi Madžarsko v najhujšem mrazu – 20 stopinj. Tam so mnogi, ki so bili poletno oblečeni dobesedno zmrznili in so jih nato iz vagonov sproti metali na prosto. Za nas tri je hvala bogu mama vzela s seboj topla oblačila in koc. Po tem naravnem masakru zaradi mraza smo na postajah, kjer smo dolgo čakali, začeli dobivati topla jedila. Štiri tedne je trajala vožnja

od Maribora do Dunaja. S transportom se je zataknilo zaradi tako imenovanih zasedbenih zon v Avstriji. (ruska in angleška zasedbena zona), s katerimi se naša oblast ni znala (hotela) dogovoriti za vse podrobnosti.

In sedaj obe sestri živita tukaj v soseščini oziroma v isti vasi na avstrijskem Koroškem?

Da, obe sva si tukaj ustvarili družini z Avstrijcema, za silo pa znava še tudi slovenščino. Sedaj na stara leta tudi spet kdaj pa kdaj zaideva v svoj rojstni kraj onstran Pece na slovensko Koroško.

*

**Obisk pri gospe Martini Knez, rojeni Sugartnik,
Libeliče, 22.8. 2010**

Kako se spominjate nasilne preselitve v komunistični Konc. lager OZNE v Strnišče oziroma ste o tem kaj več izvedeli pozneje?

Po nas so prišli ponoči. Bili so trije partizani in en domačin v civilu. Tisti dan je iz nemške vojske prišel tudi starejši brat, ki je potem sam ostal doma. Trije otroci z mamo smo morali takoj spakirati. Očeta pa so že prej aretirali in zapeljali v Strnišče. Je pa iz Libelič takrat bilo aretiranih pet takih družin, za katere so rekli, da so nemčurske. Ko smo šli od doma, so nam rekli, da gremo samo do Dravograda, potem pa smo se znašli v Konc. lagerju v Strnišču. Med vožnjo so partizani sedeli na zadnji stranici kesona in večkrat zapeli: »Veselite se Slovenije, če ne, boste tam končali«! Iz Strnišča so očeta preseli v Brestanico pri Mariboru. Mama ga je, ko smo se že vrnili iz Strnišča, šla obiskat, pa je bil že čisto gluh od pretepanja. Od tam ni več prišel nazaj.

Kako dolgo ste bili zaprti v Strnišču in česa se spominjate oziroma ste o tem izvedeli pozneje?

V Strnišču smo z mamo bile še tri sestre. Bili smo v delu taborišča za izseljence, zato ne vemo, če je bil

takrat v lagerju tudi oče, ki naj bi bil v kazenskem delu taborišča; ki je bilo močno zastraženo in še posebej zagrajeno z bodečo žico. Devet tednov smo bili v Strnišču.

V majhnem prostoru za štiri nas je bilo dvanajst. Hranili so nas slabo. Neka mati je v sobi imela tudi dojenčka, ki ji je kmalu umrl. Partizan ga je zavil v prt in ga pod pazduho odnesel iz sobe. Tudi večji otroci smo morali poleg mame na »apel«, še zlasti, če je kdo razjezil »malega partizana Tineta«, ki se je tudi drugače najbolj kruto in ošabno obnašal v lagerju. Mama je čez nekaj časa začela vpiti: » Marija devica – pomagaj nam«! Mamo so v taborišču enkrat zaslišali: Ko je na koncu še vprašala, zakaj smo zaprti, pa so ji odgovorili, da imamo dobre sosede ...!

Povedati pa želim še en dogodek, ki nam je ostal v spominu.

Izvolite.

Nekega dne so se v lager zaradi svojih opravil pripeljali vojaki iz Maribora. Na moje začudenje je mama med njimi od daleč zagledala sina - mojega brata, ki je moral po nemški vojaščini služiti še tud v JNA v Mariboru.

Kako pa se spominjate prihoda v ormoški grad in bivanja v njem?

Moralo je biti že v avgusta, saj smo otroci iz vlaka že videli slive na drevesih.

Za več živinskih vagonov nas je bilo. V Ormožu so nas počakale nune (redovnice), ki so nas peš pospremile v grad, kjer smo takoj dobili koruzno župo (močnik). Na vhodu je stal oboroženi partizan. Spomnim se tudi stranišč; hodili smo kar za zid gradu, kjer je bila skopana globoka jama, čeznjo pa položena dva trama, na katera je bila pritrjena letva za oprijem, da med potrebo nisi tudi sam vanjo padel - pa se je vseeno dogajalo tudi to.

Kako in kdaj pa ste spet prišli domov?

Iz Ormoža so nas z vlakom najprej zapeljali v Maribor, kjer sem se ponovno srečala z mamo in s starejšimi sestrami, ki so ostale v Strnišču. Drugi dan zjutraj pa smo skupaj nadaljevali vožnjo v Dravograd. To se je zgodilo konec septembra 1945.

Kako pa ste se znašli potem doma, ali so Vas sosedge kot zapornike gledali postrani?

Nihče nas ni gledal postrani, saj so vsi vedeli, da smo bili po krivici zaprti. Hišo pa nam je pazil najstarejši brat, ki je šel nato do kraja odslužit vojaščino v JNA. Rada pa bi Vam povedala še eno presenetljivo dogodivčino, ki sem jo doživela kot punca leta 1948 in je povezana z dogodki v Konc. lagerju OZNE v Strnišču.

Me zelo zanima, nadaljujte.

Ko so v Ravnah leta 1948 zgradili novi transformator, je bila veselica, na katero sem šla s prijateljicami. Pa tam pride pome za ples nekoliko starejši fant, ki ga sprva nisem prepoznala. Med plesom, ko je tudi spregovoril, pa mi je prišlo na misel, da je podoben najkrutejšemu partizanu v lagerju v Strnišču. Čez čas pa sem se le opogumila in ga vprašala, če mu morda ni ime Tina. Takoj nato pa me je kar med plesom zapustil in izginil neznano kam. Tako se je izdal, da je res bil tisti »grozni Tina- sinko« iz lagerja v Strnišču. Pozneje sem še celo izvedela za njegovo pravo ime Albert Konečnik - Madras, kot so ga tudi klicali sodelavci - vratarji v Železarni Ravne. Umrli pa je pred tremi leti.

Obisk pri gospe Mariji Piletič, rojene Žmaucer,
Prevalje, 22.8.2010

Marija Piletič

Vir: avtor

Kako pa je vaša družina
zašla v komunistični Konc.
lager OZNE v Strnišču?

*Bila sem stara 14 let, ko
so junija na dan »Sveto
rešno telo« prišli po nas.
Ata je delal v rudniku
svinca, zato je prišel za
nami teden dni pozneje.*

*Naju z mamo so iz Prevalj peljali s kamionom v Ravne,
nato pa so nas z več vojaškimi tovornjaki še zapdeljali
v Strnišče.*

Kako pa ste preživeli dneve oziroma mesece v Konc.
lagerju Strnišče, se kot že starejša deklica še česa
spomnite?

*Tam je bilo zelo hudo. Očeta so močno pretepli in mu
tudi vse pobrali - uro, prstan itd. Govorilo se je, da so
nekaterim v najstrožjem oddelku lagerja celo živim
izdirali zlate zobe. V Strnišču smo bili tri mesece.*

Zaradi slabe hrane (nič zabeljene) sem enkrat padla skupaj, mama pa je dobila močno drisko. Mnogo otrok pa je tedaj umrlo. Tudi v naši baraki jih je nekaj umrlo za tifusom. Ata pa je bil v moški baraki, in sicer v oddelku za izselitev. Bil pa je še oddelek za nemške vojne ujetnike, ki so jih zajeli partizani.

Se od tod spomnite še česa nevsakdanjega?

Ko sta dva zapornika pobegnila čez ograjo, je bilo zelo hudo. Po tem smo morali vso noč stati na cesti pred barakami. Drugi dan so se partizani hvalili, da so nju ujeli in takoj ustrelili. Ko so moški odkorakali na delo v tovarno, je nekega dne mali partizan, ki so mu rekli »Sinek«, nekateri pa tudi »Tina«, s starejšimi zaporniki in še zlasti z ženskami marsikaj grdega počel. Največji« pik« pa je imel na grofa Attemsa in Lippitta, ki sta bila iz Slovenske Bistrice oziroma iz gradu v Turnišču, pa še na neko grofico se je grdo znašal.

Tisti dan, ko pa je prišla angloameriška komisija, pa smo dobili celo makarone z mesom.

Kako pa je bilo v Ormožu?

Ker sem bila že starejša deklica (14 let) in edinka pri mami, me tja niso poslali. Spomnim pa se, kako težko so se matere ločevale od svojih otrok, ko so jih tlačili na tovornjake za transport v Ormož. Partizani pa so to strašno ločitev opravičevali s tem, da bodo tam otroci

na dobrem in se bodo tudi pozdravili. Mama je po odhodu mednarodne komisije delala v kantini, tako je bilo potem boljše.

Torej ste na neki način tudi imeli srečo?

Mama je bila rojena v Pliberku, zato smo doma govorili nemško. Menda smo prav zato morali v ta zapor v Strnišče. Po večkratnem zaslišanju očeta so menda spoznali, da smo bili v zaporu po nedolžnem. Tudi niso zahtevali, da bi nas zaradi maminega državljanstva izselili v Avstrijo, kot se je s podobnimi zakonci iz dveh držav tedaj dogajalo.

Kako pa ste se znašli po vrnitvi ?

V Avstrijo nas nato niso izselili. Ata je potem znal reči, da so se zmotili! Vse kar so nam po odhodu zaplenili, smo počasi dobili nazaj. Najdalj je mama čakala na šivalni stroj. Ker sem slabo znala slovenski jezik, nisem naredila vseh razredov osnovne šole. Zaradi tega se tudi potem nisem mogla ničesar izučiti. Učitelj mi je vedno govoril, da doma ne smem govoriti nemško.

*

Gospa Matilda Medved rojena 1932., iz Radelj

(Z gospo se po telefonu nisem mogel dogovoriti za obisk oziroma za intervju, ker se je slabo počutila. Z njenim možem Ivanom, ki mi je dejansko razložil njeno stanje sva se nato, ko je bolnico vprašal, dogovorila, da dovoli citirati njeno izjavo, ki jo je dala komisiji za izvajanje »Zakona o popravi krivic«, v Radljah dne 14.9.2005, in jo v povzetku za potrebe tega sestavka o zaprtih otrocih v Ormoškem gradu v bistvenem delu citiram):

»Bila sem še otrok, stara 13 let, in skupaj z mam s sestrami in z brati sem bila zajeta od strani partizanov. Pobrali so nas po domovih in nas odpeljali v Sterntal (mislim, da je sedaj to Velika Nedelja). Vse skupaj se je dogajalo približno od 19. 6.1945 naprej. Čisto točnega datuma ne vem. V tem taborišču je umrla moja sestra Gizela Koler, ki je bila rojena 14.08.1944, umrla pa je 03.07.1945. V tem taborišču je bil prav tako zaprt moj oče, ki pa so ga izpustili kakšen mesec prej, kot mene in ostale otroke z mamo, za kar prilagam odpustnico za očeta iz 22. 09.1945. Iz tega taborišča, kjer smo bili približno en mesec, so nas peljali v taborišče v Ormož. Takrat so bili zelo težki časi, saj so nas hoteli ločiti od mame. A ker je bil moj brat Kristijan Koler zelo bolan, so moji mami pustili, da je šla zraven v Ormož. Polsestra Marica Grašič pa je morala ostati sama v Sterntalu. Spominjam se, da so nas vse skupaj večkrat nagnali na prosto in nas polivali z vodo iz cevi; ženske, in tako tudi moja mama, so morale po cele dneve stati

na soncu, tako dolgo, da so »skupaj padle«. Bili so res grozni časi in mi otroci smo morali vse to gledati in spremljati. Tukaj v Ormožu je bil Ervin Pušnik iz Radelj, ki je bil tudi prej v Sterntalu, a je tudi on bil takrat še otrok. V Ormožu smo bili nekako mesec dni dalj časa kot naš oče, približno do 14. 10. 1945.

Še enkrat poudarjam, da smo bili takrat še otroci in da drugih ljudi ne spomnim, samo svojih sester in bratov ...«.

*

**Obisk pri gospodu Huberju Kasper roj. 1938 pri
Sv. Primožu na Pohorju, Limbuš pri Mariboru,
2.9.2010**

Kasper Huber

Vir: avtor

Kaj so Vam povedali oziroma ste o tem slišali pozneje? Kdaj, kako in zakaj ste se znašli v Konc. lagerju OZNE v Strnišču in nato še v gradu v Ormožu?

Ponoči 24. maja 1945, so ob 3.30 uri prišli po nas v Primož, kjer smo štirje bratje in dve sestri z mamo še spali. Ugrabitelji so se vedli zelo neolikano, saj so bile njihove prve besede: » Ti švabska kurva, takoj spokaj...«. Z na pol razpadlim avtobusom so nas najprej zapeljali v Radlje, popoldan pa z istim avtobusom še v koncentracijsko taborišče v Strnišče.

Kje pa je bil takrat oče?

Oče pa je bil že nekaj dni prej poklican v Vuzenico na urad OZNE, ki se je namestila v samostanu, češ da je imenovan v komisijo za skrbstvo tistih praznih

hiš, katerih lastniki so bili za časa Nemčije izseljeni v Srbijo in so bile takrat na voljo tatovom. To pa je le bila komunistična pretveza, saj je bil tam v tajnosti ustreljen.

Na kak način pa ste za ta zločin izvedeli?

Ustrelil ga je logar iz Vuzenice. Za ta zločin sem izvedel slučajno; ko so me v Mariboru vrgli iz internata učencev elektrogospodarske šole!(Šlo je za nesporazum med vzgojiteljem in upravnikom internata). V tej sili razmer sem se spomnil na teto, ki je živela na Pobrežju. Da bi bilo glede novega bivališča pri teti vse urejeno po predpisih, me je takoj poslala, da sem se šel prijaviti na krajevni urad. Dali so mi formular, a ker sem bil počasen, je formular nato izpolnila uslužbenka. Ko sem ji povedal, čigav sem, je rekla, da se očeta dobro spominja. Seveda me je nato zanimalo, kaj ve povedati o očetu, pa sem pri tem naletel na osornost. »Kaj še sprašuješ, bodi vesel, da še tebe nismo«!

V Konc. lagerju OZNE v Strnišču ste torej prišli vsi od hiše razen očeta!

Šest od otrok nas je prišlo, dve sestri pa sta v tem času pomagali v gostinskem lokalu pri teti (očetovi sestri na hribu blizu Celja) -»Pri Petričku«, katerega danes poznamo iz filma »Otroci Petrička«.

Kakšno naključje! Sočasno ste se vendar tudi vi kot brat znašli v »nekem drugem Petričku« v Ormožu! Pa mi iz

prve roke povejte o tem Petričku pri Celju še kaj več, kot smo izvedeli iz zloglasnega filma!

Pa še res je! Takoj po vojni sta bila lastnika te velike restavracije, danes bi rekli »Kmečkega turizma«, poklicana na pristojni urad v Celje, da bi se zmenili za stavbo, v katero bi začasno vselili otroke, ki so bili odvzeti pobitim materam v bližnjem Teharju in drugod okrog Celja. To pa je bila spet samo komunistična pretveza, saj sta bila nato oba ustreljena v zloglasnem celjskem Starem piskru. V restavraciji »Petriček« zatečeni sestri pa sta nato bili prisiljeni ostati kot oskrbovanki tja privedenih otrok umorjenih staršev.

No pa pojdiva sedaj spet do Konc. lagerja OZNE v Strnišču, da mi poveste, kaj vam je še ostalo v spominu. Ali pa ste o tamkajšnjih početjih kdaj pozneje izvedeli, kako in kaj se je vam zapornikom tam godilo?

Tu se nas je v isti baraki znašlo poleg mame še sestra in dva brata. Starejša brata pa sta bila v drugi – moški baraki. Vhoda v barako sta bila na obeh čelih, na vsaki strani hodnika pa so bili pogradi na nadstropje. Spodaj je legla mama, mi otroci pa smo se stiskali zgoraj. Dva dni je na ležišču poleg našega pograda ležal mrtvec, ki so ga najbolj lačni ponoči hodili jest, preden so ga spravili od tod. Umiralo se je dobesedno zaradi lakote. Starejši od 14 let so morali zjutraj na delo v tovarno, tisti, ki pa niso bili sposobni za delo in starci, pa so se ta čas morali »sprehajati« po cestah v taborišču.

Čez pol ure je že kakšen padel. S kavljem iz betonskega železa so ga nato potegnili s cestišča, da so ostali lahko korakali naprej. Ženske so od teh dogodkov odganjali, nam otrokom, pa ni nihče nič rekel. Ob cesti so nato mrtveci ležali do popoldneva, ko sta prišla dva z dolgimi in tudi s kratkimi kleščami. Z dolgimi sta trupla najprej obrnila na hrbte in če je človek imel zlate zobe, so mu jih z malimi klešami izpulili in jih spravili v vrečko iz jute. Spomnim se, da je bila ta vrečka že vsa krvava. Čez nekaj časa pa je po mrličih prišel drug manjši kamion. V krogu taborišča na zapornike niso streljali.

Kdaj pa so vas, otroke, ločili od mame in vas spravili v Ormož?

V začetku avgusta sva z bratom Horstom in s sestro Eriko morala v Ormož. Punce so nasploh zelo jokale za mamicami, fantje ne toliko. Tam nismo bili več lačni. Mrtvih tam tudi nisem več videval.

Kdaj in kako ste prišli spet domov in v kakšnem stanju ste našli zapuščen dom?

V Ormožu so nas otroke, po katere ni imel kdo priti, spravili na vlak in smo se s preživeli iz Strnišča nato ponovno znašli na železniški postaji v Mariboru, kjer smo še mi dobili karte za Vuzenico. Domačijo smo našli popolnoma izropano, tako da smo se morali naseliti v staro kmetijo. Ker nismo bili polnoletni, so nam dodelili varuha. Ta pa je rekel, da kot » švabska

deca« lahko postanemo le pastirji, hlapci in dekle.

Kaj pa se je zgodilo z mamó, da je več ne omenjate?

Pravzaprav nihče od živečih otrok še danes ni izvedel, kaj se je zgodilo z mamó. Starejša sinova oziroma brata, ki sta v konc. lagerju Strnišče ostala v moški baraki, sta pozneje izvedela, da naj bi od tam bila premeščena v Brestanico pri Mariboru, od koder pa je za njo izginila vsaka sled. Tako smo od naše družine ostali le otroci.

Malo čudno se sliši »za pastirje in hlapce«, ko pa ste bili iz družine premožnih staršev, saj ste poleg tristo hektarjev gozdov posedovali še dva mlina in dve žagi. Ali mislite, da ste prav zaradi premoženja postali sovražniki ljudstva in zaporniki v Strnišču?

Res se je čudno slišalo! Ne ve se, če je bilo samo to krivo, da smo otroci ostali brez očeta in matere in seveda brez imetja. Sicer pa je bil oče Slovenec, so pa zato mamó, ki je bila Avstrijka, kot sem že povedal, imeli za »švabsko kurvo«!

*

Pismo gospe Erike Nigl, rojene Kasper, 1937.
pri Sv. Primožu na Pohorju, Wien, 29.4.2012

Erika Nigl

Vir: osebna last.

Uvodni del pisma

Gospa Erika Nigl (Kasper) je sestra Kasperja Huberja in v uvodu potrdila pričevanja brata Huberja, ki mi je že pred dvema letoma zaupal svojo zgodbo za istoimenski polurni dokumentarec, kakor tudi o eksodosu celotne družine iz Primoža na Pohorju v lager OZNE Strnišče, današnje Kidričevo, in nato še v avgustovsko premestitev v Ormož. V lagerju OZNE -«Hitlerjev Rajh» Strnišče se je 24. maja 1945 znašlo šest otrok z materjo. Očeta pa so že nekaj dni prej aretirali domači oznovci in ga preko ukane zvabili na krajevni urad OZNE v Vuzenici ter nekje tam tudi ustrelili. Otroci so za to likvidacijo po naključju izvedeli pozneje.

Najstarejši hčerki Truda in Rezka na dan družinske aretacije nista bili doma, saj sta že nekaj časa pomagali pri teti Petričkovi v znanem istoimenskem gostišču

pri Celju in še danes bolj znanem po celovečernem dokumentarnem filmu »Pri Petričku«. Tam so bili tedaj prav tako zaprti otroci, ki so jih rablji odvzeli pobitim staršem v Teharju. Truda je že umrla, Rezka pa še živi na domačiji v Primožu. Takrat zaloteni sestri v tem gostišču pri teti, sta nato morali nadaljevati delo, ki je bilo od takrat naprej delo okrog zaprtih otrok. OZNA je namreč strica in teto kot lastnika tega lokala zaradi upiranja zoper zaplembo gostišča v Celju ustrelila.

Delni prepis pisma o spominjanju na Ormož

»V začetku avgusta so zaradi lepšanja celotnega Konc. lagerja OZNE v Strnišču z okrog 17.000 zaporniki, to je pred prihodom mednarodne humanitarne komisije, materi najprej nasilno odvzeli Eriko in mlajša brata Horsta in Huberta, kak dan pozneje pa še starejšo hčer Herto in brata Bruna. Prvi trije so se tako že drugi dan znašli v ormoškem gradu, ostala dva pa sta v Ormož prispela kakih deset dni pozneje.

Da pa bo številka Kasperjevih otrok popolna, prištejem še najstarejšega sina Herberta, ki je imel ob aretaciji že 16 let, in je tako kot zapornik v Strnišču ostal in bil prisilni delavec v bližnji tovarni aluminija. Kot je ostala v Strnišču mati, je na ta način v Strnišču ostal tudi on«.

Spostovani Rajko Topolovec!!!!

Zahvaljujem se za vasE-mail in ob enem se opravičujem ker Vam lansko leto nisem odgovorila. Dobila sem novi Compjuter in so mi na zalost vse stare stvari izbrisali. Po tolkih letih v Austriji, sem seveda tudi slov pozabila Tako bodo sigurno mnoge napake v tem E-mailu.

Če bi se nekajradi izvedeli mi pošljite E-mail addresso (vase)
Lieber Guise aus Wien
Ljuba, das sem Vam neka to pomagala!
Ljuba

Fotokopija pisma, Wien 29.4.2012

»Ko so nas otroke v Strnišču ločili od mame, so Herto in Bruna zapeljali v neki grad na Ptuju, nas mlajše, Huberta, Horsta in mene pa v ormoški grad. Ločitev od naše mame v Strnišču je bila zame najhujša. Trije otroci, čisto majhni, veste, tega ne oprostim nikomur; tako smo jokali. En nadzornik je potisnil mamo vstran, kajti tudi ona je jokala in prosila, da jo vzamejo zraven. Pa je nadzornik rekel: »Ti švabkinja, ostaneš tu in konec. Odpeljali so nas in je nismo več videli«.

»Sedaj pa presodite Vi, ali ni bilo to zlobno! Zaradi tega ker je bila mama Avstrijka, so nas tako obravnavali. Nikomur ni storila ničesar, osem otrok je rodila in na ta način nas je vse izgubila. Tako mi je hudo, da komaj pišem te vrstice«.

»V Ormožu smo kmalu vsi trije dobili krvavo drisko, čisto apatični smo ležali po tleh, saj postelj ni bilo. Enega dne pa sta tudi Herta in Bruno prišla v Ormož. Pozneje smo izvedeli, da so od tam * odstranili vse. Vsak dan so umirali, tudi nas tri so že imeli za mrtve.

Ko je starejša Herta, ki je pozneje prišla iz Ptuja, videla, da so nas že hoteli kot mrtvece odnesti iz sobe, je dotičnim rekla, da smo še živi ter jih lepo prosila, da smo nato še ostali v sobi«.

»Herta nam je to povedala šele preden je leta 2006 umrla«.

»Čeravno nas je otroke zadela tako kruta usoda, smo vendar vsi ostali v redu ljudje in vsak si je prej ali slej ustvaril družino. Z mojem sva imela lani zlato poroko in imava dve hčerki in dve vnučki. Sedaj, ko je tudi naše življenje pri kraju, je moja želja, da se take krivice več ne bi nikoli ponovile«.

»Zahvaljujem se Vam iz vsega srca, da pišete čez te krivice zgodovinsko knjigo, v kateri bodo lahko naši potomci prebrali, kaj se je vse takrat dogajalo«!

(*Opom. avt.): Iz pričanja ga. Erike Nigl sem izvedel, da so nekateri otroci za krajši čas bili zaprti tudi v dvorcu Turnišče in tudi v dvorcu v Dornavi.

Obisk pri gospodu Ludviku Biroju, 78 let,
Lendava, 31.5. 2012

Ludvik Biro

Vir: avtor

Kam ste bili Vi, kot otrok madžarskih staršev, z nastopom »svobode« leta 1945 internirani?

Najprej v grad v Hrastovec pri Lenartu, kamor nas je dostavila OZNA z vojaškim kamionom. Z mamo je moral tudi starejši brat Jože.

Kje pa je bil tedaj oče, da ni bil z vami?

Očeta pa so že prej zaprli, a je bil nato po nekaj mesecih izpuščen oziroma brez sodbe spoznan za lojalnega državljana nove Jugoslavije.

Povejte mi kakšen nepozaben dogodek – doživljaj - oziroma vtis iz gradu v Hrastovcu.

V Hrastovcu so nas otroke takoj ločili od staršev, kar je za oboje pomenilo mnogo joka in otroškega kriča. Tam sem se prvič srečal z lakoto. Vse, kar smo dobili za jesti, je bilo ali črvido ali pa pokvarjeno. Tudi pitne vode nismo imeli v gradu. Zato so tudi nekateri starejši zaporniki in njihovi otroci kmalu zboleli.

Koliko časa pa ste kot družina brez očeta bili v Hrastovcu?

Čez kakšen mesec so začeli odrasle seliti v večji lager Strnišče, ki se danes imenuje Kidričevo. Čeravno otroci, ki še niso bili sposobni za delo, niso bili predvideni za selitev v Strnišče, pa so mene kot izjemo vendarle potisnili na kamion. Mama mi je pozneje znala reči, da sem se tistemu partizanu v Hrastovcu, ki nas je spuščal na kamion, s histeričnim jokom in čvrstim držanjem za krilo tako zasmilil, da je zamahnil z roko rekoč: »No pa pojdi.« Brat Jože pa je bil že toliko starejši od mene, da so ga uvrstili kot sposobnega za delo in je bil prav tako premeščen v Strnišče. Pozneje smo izvedeli, da so otroci, ki so tedaj v Hrastovcu ostali, bili kmalu izpuščeni na svobodo.

Česa se po toliko letih še spomnite iz Konc. lagerja OZNE v Strnišču?

Kašnih deset dni po prihodu tja, so nekega jutra družine

z otroki postavili v vrsto ter začeli od njih ločevati otroke. To ločevanje v Strnišču je bilo mnogo bolj kruto in surovo, kot ono v Hrastovcu. Med temi jokajočimi otroki, sem bil tudi sam. Z manjšim kamionom so nas potem vozili na železniško postajo, kjer so že čakali trije živinski vagoni. Z nočjo pa je vlak krenil neznano kam.

In prispeli ste v Ormož.

Da, zgodaj zjutraj smo prispeli v Ormož. Na grad, ki ni daleč stran, smo šli peš po štirje v vrsti. Na dvorišču je bilo že polno otrok. Nas, oziroma tudi mene, so namestili v prvo, nekatere pa v drugo nadstropje. V moji sobi ni bilo ničesar razen golega poda, soba pa je bila zelo velika.

Zdaj pa mi opišite razmere bivanja v Ormožu, kot ste jih takrat videli skozi lastne otroške oči.

Več kot polovica otrok v naši sobi je bilo že bolnih. Ni bilo vode, elektrike in ne, stranišča. Veliko lakoto pa smo si tisti, ki smo bili še zdravi, že prvi dan potešili, saj se je na dvorišču v vojaškem kotlu na dveh kolesih za nas skuhala koruzna župa. Po vrsti smo hodili z vojaškimi posodami ponjo. Posod za vse ni bilo dovolj, zato sem prišel na vrsto v tretji rundi.

Naslednjo noč pa nisem zatisnil oči. Vso noč sem samo poslušal jokanje in stokanje bolnih, pa tudi veliko jih

je v sobi že bilo mrtvih. Zato sem si za naslednjo noč poiskal svoj nočni prostor v grajskem hlevu, ki je tudi bil v krogu gradu. Pa tudi uši mi niso dale spati. Vedno sem jih veliko našel za robovi obleke, kjer so bila tudi njihove jajčeca. Že tri mesece sem bil v isti obleki in neumit, v isti obleki so me odpeljali od doma. Zato sem ob toplih dnevih rajši po gradu hodil na pol nag.

Kako pa je bilo s straniščem, saj ste rekli, da ga ni bilo?

Na stranišče nam ni bilo treba pogosto hoditi, saj smo bili v večini praznih želodcev. Od tistih, ki pa so imeli krvavo grižo, pa je tako blato stalno odtekalo. Zato tudi zaradi zaudarjanja nisem več nobeno noč mogel spati v svoji sobi, ampak le v hlevu. Drugače pa so nam za stranišče skopali kašne tri metre od zidu jamo, čezenj pa položili dva trama, kot se to dela na terenu pri vojski. Samo najmočnejši smo preživeli.

Ali se še spomnite kakšnega izrednega dogodka, ki ste ga kot otrok osebno doživeli v gradu?

Vrstnik je nekega dne v sadovnjaku čez ograjo zagledal na drevesu slive. Brž sva zlezla čez ograjo in že sva bila na drevesu. Nato pa naju je iz dvorišča gradu opazila partizanka v uniformi z ruskim »špaginom« čez prsi. Bila je gospa Kuharičeva, ki je tudi drugače skrbela za našo prehrano. Morala je biti ta dan zelo slabe volje. Z rabutanjem sliv, sva jo namreč tako razjezila, da naju je po vrnitvi čez ograjo takoj zaprla v hlev z zunanjim

zapahom vrat. Nato pa je na naju, kot sem pozneje izvedel, pozabila. Drugi dan »samice« pa je prijatelju, ki je bil starejši, le uspelo splezati do majhnega okenca pod stropom, od koder je signaliziral mimoidočim na dvorišču, da so ga opazili. Takoj nato so ostali sotrpini vratni zapah osvobodili in naju rešili samice.

Izreden dogodek pa je bil zame tudi takrat, ko je po dveh mesecih prišla na obisk očetova sestra, ki me sprva ni prepoznala. Najprej je tajno obiskala starejšega brata Jožeta, ki je ostal v lagerju v Strnišču. To ji je tam uspelo skozi ograjo, ko je bil na delu v tovarni, pa tudi zaradi dobrega partizana, ki je na straži na eno oko zamižal. Do mame v ograjenem in močno zastraženem taborišču v Strnišču pa seveda ni mogla priti.

Kako pa se spominjate odhoda iz Ormoža?

Ker sem se že nekaj spoznal na tehniko, saj je bil oče mlatilničar, se še spominjam, da je po nas v Ormož prišel avto Opel Blitz na »holc gas« in nas kakšnih trideset, zapeljal v grad Turnišče pri Ptuj. Reklo se nam je, da smo mi, po katere ni nihče prišel, vojne sirote. Tam so nas preoblekli in smo se lahko prvič po treh mesecih tudi normalno umili in nato še legli v vojaške postelje z rjuhami. Dobili smo tudi večerjo. Drugi dan pa smo nadaljevali vožnjo v taborišče Strnišče, kjer so nas že čakali starši oziroma svojci. In od takratni bil več nihče od nas zaprt.

Seveda sem bil zelo vesel, da sem spet lahko objel mamo,

ki je med tem časom, ko sem bi v Ormožu, v lagerju v Strnišču rodila še sestrice, ki še tudi živi in se prav tako navdušuje ob tem, da bo ta naš »eksodus« zapisan v knjigi. Nato smo skupaj z bratom, dojenčkom in mamο odšli na železniško postajo Strnišče, v Murskem Središču pa smo z brodom prečkali Muro proti domu v Lendavo.

V tej zvezi bi rad še povedal dogodek, ki sem ga doživel po šestdesetih letih od časa mojega zapornišтва v Hrastovcu, Strnišču in Ormožu.

Z veseljem bom vse zapisal, izvolite.

Prijatelj, ki sem ga omenil pri slivah v Ormožu, je bil doma iz Hrastovca, kjer sem tudi sam preživel nekaj grenkih dni zapora. Po naključju in velikem presenečenju sem ga srečal po šestdesetih letih v Lendavi.

V Hotelu Lipa v Lendavi sem bil šofer turističnega kombija. In nekega dne je za mano v kombiju, ko smo šli po nakupih v Lenti na Madžarsko, sedel z ženo tudi moj zaporniški prijatelj iz Ormoža. To sem izvedel šele med izletom, ko sem izletnike povprašal, od kod so. Naslednji dan po kosilu v hotelu pa sva se ponovno dobila prav na tem mestu v Lendavskih goricah, kjer smo danes. Seveda sva potem z zaporniškim prijateljem osveženo prijateljstvo nadaljevala. On je drugače delal v Nemčiji in ne dolgo nazaj je tam tudi umrl.

Zdaj pa bi rad od Vas izvedel še kakšno številko, če ste si jo seveda zapomnili oziroma kako drugače tam zaznali? Koliko otrok vas je pravzaprav po vaši oceni bilo iz taborišča Strnišče transportirano v Ormož in koliko vas je ostalo živih oziroma koliko se vas je ponovno vrnilo v Strnišče in nato kot svobodnih vrnilo na svoje domove?

Po moji oceni nas je bilo okrog 200 transportiranih samo iz Strnišča v Ormož, so pa tam bili tudi od drugod. Nazaj na to mesto v Strnišče pa se nas je vrnilo, kot je že bilo povedano, le za mali kamion. Ni pa to razmerje v minusu čisto pravilno, saj so po nekatere, ki so (še, že) imeli starše na svobodi, prišli ponje že v Ormož.

Obisk pri gospodu Jožetu Biroju, 86 let,
Lendava, 31. 5. 2012

Jože Biro

Vir: avtor.

Vi ste starejši brat Ludvika Biroja in, kot že rečeno, niste bili premeščeni v Ormož. Ostali ste torej v Strnišču, ko so Vas premestili iz Hrastovca. Kot zapornik ste morali vsak dan na delo v bodočo tovarno aluminija. Kot že starejši ste prav gotovo vse to lahko spremljali z bolj »širokimi očmi« kot mlajši brat in sestra, ki se je celo rodila v zloglasnem lagerju v Strnišču in še tudi živi. Pa Vas vprašam, kaj je bilo po Vašem mnenju vzrok, da je bila celotna družina s prihodom »svobode« aretirana?

Še danes ni ugotovljeno, zakaj smo bili takrat, l. 1945 kot Prekmurski Madžari internirani oziroma zaprti*. Sam vidim, kot nekako vzporednico. Leta 1941, ko je Madžarska okupirala Prekmurje, je bilo s tega področja razseljeno v notranjost Madžarske okrog 580 Slovencev in ravno toliko nas je bilo potem leta 1945

*interniranih Madžarov. Morda se je tudi zato sestra poročila s Slovencem, da je potem imela več miru**.*

S čim pa ste se kot družina ukvarjali pred tem oziroma med vojno?

Oče je imel mlatilno in lokomobilo, s čimer je hodil kmetom mlatiti pšenico, pa tudi drugače se je spoznal na tehniko. Z nastopom nove Jugoslavije pa so mu vse to zaplenili za potrebe državnega posestva. Mogoče je tudi to osnovni vzrok, da smo takrat v poletju leta 1945 morali od doma.

Ali se še spominjate aretacije očeta in potem še Vas ostalih?

10. julija 1945 je stopil v sobo moj birmanski boter in dejal, da moramo za petnajstih minutah biti pripravljeni na odhod. Tovornjak je že čakal pred hišo, z njim so nas naj prej zapeljali v Ljutomer, od tam pa v Hrastovec. Oče pa je bil že mesec dni prej aretiran.

Kako pa bi opisali življenje v Hrastovcu?

V Hrastovcu se je odvijalo življenje po suženjsko. Če se spomnim samo za prevoza vode v grad z navadnim kmečkim vozom brez vprežne živine. S šestimi sodi po 1000 litrov so v voz vpregli nas zapornike in štiri kilometre oddaljenega vodnjaka, vam to že mora vse povedati. Hrana pa brez zabele in črviva. Sicer pa so

nas kmalu premestili v Strnišče.

V Strnišču ste imeli vsaj vodovod in gumijasta cev z vodo se je po potrebi kar premestila v kotel, če je med deljenjem pretila nevarnost, da bo zmanjkalo župe. Kakšna pa je bila tam disciplina, hrana in sploh dnevni red?

- *1kg kruha se je razrezal na dvanajst kosov za vesi dan.*
- *Vsako jutro so nas postrojili za odhod na delo v tovarno.*
- *Po prihodu z dela smo morali spustiti hlače pod kolena, da v njih ne bi bilo kaj skrito - mislili so najbrž hladno orožje ali kar koli že.*
- *Ponoči so nas budili z žvižgi. Na tretji žvižg si že moral biti v stroju pred barako. Ženske pa so morale ponoči prihajati na pevske vaje in na fizkulturo.*
- *V avgusta pa smo opazili pozitivne spremembe v prehrani in tudi pri disciplini oziroma dnevnem redu. Dobivali smo več kruha. Nekateri so celo videli, da so odpeljali komandanta lagerja. To izboljšanje smo pripisovali odredbi mednarodne inšpekcije, ki je takrat prišla v lager.*

In kaj vam je iz Konc.lagerja OZNE – »Hitlerjev Rajh« v Strnišču ostalo najbolj vtisnjeno v spomin?

Najbolj mi je šel » na jetra« mali partizan, ki je bil mlajši od mene, saj sem jih imel že 18 let. Spomnim se

, da je bilo 20. avgusta, ko Madžari na dan sv. Štefana slavimo ustanovitev madžarske države. Mali partizan pa mi je naložil kamne pobirati. Takrat sem ga opazoval, kako je nekemu starcu tako dolgo s pištolo udarjal po glavi, dokler mu obraza ni zalila kri.

Naslednji prizor, ki ga tudi ne morem pozabiti, pa sem doživel tisti dan, ko so od jutra do večera odvzemali otroke mamicam. Ne vem, ali so bolj jokale in doživljale živčne zlome one ali njihovi otroci. Partizani pa so te otroke neusmiljeno kot drva, metali na tovarnjak. Še dobro, da tega nisem gledal vesi dan - ko sem bil na delu v tovarni.

Tudi prizore, ko so proti zapornikom nastopali s konji, je bilo težko gledati in so mi ostali v spominu.

*

(***Opom. avt.**): To vprašanje oziroma odgovor nanj, čemu so bili s prihodom »svobode« leta 1945 internirani tudi prebivalci madžarske narodnosti, mi je dalo povod, da sem po pogovoru v Lendavi pričujoča še vprašal za »Primorsko vas«, ki sem j o potem tudi še obiskal. V »Primorski vasi« sem iskal in tudi našel še edino »živečo« barako iz leta 1914 - iz tedanjega lazareta v Sterntalu - današnjega Kidričevega.

(****Rezime avt.**): Nekaj takšne »politike«, na katero je v pogovoru namignil g. Jože Biro, je bilo tudi ob koncu druge vojne. Vzgled za takšno razmišljanje je najti

prav tukaj - na lendavskem oziroma med naseljenimi Primorci v čisto Madžarskem okolju med Petišovci in Pincami.

Po končani prvi vojni l. 1918 so namreč prav Primorci (predniki teh), ki sedaj bivajo v novih hišah na lendavskem, v sili razmer prišli začasno prebivat v izpraznjene barake AustroOgrskega lazareta Sterntal, ki se je takrat v državi SHS ponovno imenovalo Strnišče - danes Kidričevo. V opuščene barake lazareta so Primorci napoteni zato, da so se izognili Italijanske nadoblasti, ki je po prvi vojni tam trajala 25 let. Nekateri pa so prišli tudi zato ker so bili v takratni Soški fronti njihovi domovi porušeni. In prav priseljene Primorce v Strnišču, je po priključitvi Prekmurja h Kraljevini SHS oblast z barakami vred preselila v to - čisto Madžarsko okolje. Primerjalno vzeto, se je enako zgodilo po drugi vojni tudi na Novo Goriškem in Koprskem – italijanskem koncu Slovenije!

»Iz tega sledi, da se je politika načrtovane asimilacije ponovila tudi po drugi vojni«!

Delni citati sodnih zapisnikov, ki so jih ob nastopu zakona o popravi krivic podali nekateri »mali« zaporniki iz Ormoža - (Zakon o popravi krivic , Ur. List RS, šte. 59/96)

Fotokopije delnih izpovedi, ki so jih nekateri takrat še živeči »mali« zaporniki podali na sodiščih za pridobitev odškodnine za prebiti čas v konc. taboriščih Titove Jugoslavije..

Vir : Dr. Milko Mikola: Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji, Ministrstvo za pravosodje, Ljubljana 2007)

Pričevanje št. 7

Purgaj Zora poročena Kobek
Nikova 16
2230 Lenart v slov. gorah

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE
LJUBLJANA, Zupančičeva 3

Projeto: 17-10-2003	Sg. 21
Šifra zadeve:	Pril.
111-01-111/03	Vred.

Homisija na priiznauje
bivšega političnega kapornika.

ni dalo spati. jaz mam nimeni vavim...
Prišel je dan ko so materam pobrali vse otroke. Prišel
je en partizan k meni in mogla na štab iti tam so bili
že zbrani moški in so dali v skupino me bla sem
edina ženska med moškimi in za vsakim je bil en partizan
z mašnico, in so nam naročili da bomo materam pobrali
otroke vse ki sami hodijo, tisti ki še ne hodijo tudi
matere. Otroke so dali na plato voze jih peljali na
železniško postajo tam so bili živinski vagoni tam smo
mogli brutalno vse zmetati v tiste vagon brez slame
mogla sem ravnati z otroki brez srčno. To je bilo grozno...

Purgaj Zora str. 134

»Prišel je dan ko so materam pobrali vse otroke. Prišel je en partizan k meni, da bi mogla na štab iti tam so bili že zbrani moški in so dali v skupino me bla sem edina ženska med moškimi in za vsakim je bil en partizan z mašnico, in so nam naročili da bodo materam pobrali otroke vse ki sami hodijo, tisti ki še ne hodijo tudi matere. Otroke so dali na plato voze jih peljali na železniško postajo tam so bili živinski vagoni tam smo mogli brutalno vse zmetati v tiste vagon brez slame mogla sem ravnati z otroki brez srčno. To je bilo grozno...«

Pričevanje št. 15

ERNA ŠLEBINGER
Mahovci 19
9253 Apače

Prejeto:	26. 9. 1945	Priloge: 2
Skrb. št.:	KP-111-101-150/22	Vredn.:

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE
Župančičeva 3
1000 LJUBLJANA

ZADEVA: Vloga po Zakonu o popravi krivic

Spodaj podpisana Erna Šlebinger, roj. 07.12.1928 v Lokavcih št. 6, Občina Lenart, stanujoča Mahovci 19, 9253 Apače vlagam naslednjo vlogo:

Bila sem nezakonska hčerka. Leta 1933 se je moja mama poročila z Francom Lahom in se preselila v Grabe 49, Apače.

Dne 04.07.1945 ob 01.00 uri ponoči so v našo hišo v Grabe prišli partizani in mene, sestro Kristino Lah, roj. 1936 in brata Franca Laha, roj. 1932 odpeljali, en brat Josef pa je pred njimi pobegnil. Peš smo morali v Stogovce. Tam smo bili zapreti v gostilni Zemljič, vsi skupaj v eni sobi. Skupaj nas je bilo cca 15. Tam smo ostali do 15.00 ure popoldan. Nato so nas odpeljali v Radence. Tam smo čakali zvečer do 19.00 ure, ko so nas spet naložili na več tovornjakov, saj nas je bilo kar precej, predvsem žensk in otrok in nas odpeljali v Sterntal (Kidričevo). Tam sem bila 3 mesece od 04.07.1945 do 04.10.1945. Sestra Kristina in brat Franc sta bila po šestih tednih premeščena, odpeljana v Turnišče pri Ptuj. V Turnišče so premestili vse tiste otroke stare do 15 let, brez staršev, matere z otroki pa so premestili v Ormož.

Ko smo prišli tja tri dni nismo dobili hrane, potem so nam dali juho s fižolom,

Erna Šlebinger str.153

»ZADEVA: Vloga po Zakonu o popravi krivic

Spodaj podpisana Erna Šlebinger, roj. 07. 12.1928 v Lokavcih št.6, Občina Lenart, stanujoča Mahovci 19, 9253 Apače vlagam naslednjo vlogo:

Bila sem nezakonska hčerka. Leta 1933 se je moja mama poročila z Francom Lahom in se preselila v Grabe 49, Apače-

Dne 04. 07. 1945 ob 01.00 uri ponoči so v našo hišo v Grabe prišli partizani in mene, sestro Kristino Lah, roj. 1936 in brata Franca Laha, roj. 1932 odpeljali, en brat Josef pa je pred njimi

pobegnil. Peš smo morali v Stogovce. Tam smo bili zapreti v gostilni Zemljič, vsi skupaj v eni sobi. Skupaj nas je bilo cca 15. Tam smo ostali do 15.00 ure popoldan. Nato so nas odpeljali v Radence. Tam smo čakali zvečer do 19.00 ure, ko so nas spet naložili na več tovornjakov, saj nas je bilo kar precej, predvsem žensk in otrok in nas odpeljali v Sterntal (Kidričevo). Tam sem bila 3 mesece od 04.07.1945 do 04.10.1945. Sestra Kristina in brat Franc sta bila po šestih tednih premeščena v , odpeljana v Turnišče pri Ptuj. V Turnišče so premestili vse tiste otroke stare do 15. Leta, brez staršev, matere z otroki z otroki pa so premestili v Ormož.«

Pričevanje št. 17

Ormož

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE
LJUBLJANA, Župančičeva 3

Elizabeta Urh
Pod gradom 4
2367 Vuzenica

Ministrstvo za pravosodje
Župančičeva 3
1000 Ljubljana

Prejeto: 26-06-2003	Sig. z:
Šifra zadeve:	Pril:
MLU-01-196/03	Vred:

23.6.2003

Zadeva: Zahtevek za odškodnino

Podpisana, Elizabeta Urh (rojena Zalesnik) vlagam zahtevek za priznanje in izplačilo odškodnine za čas, ki sem ga po končani 2. svetovni vojni kot otrok po krivici morala preživeti v taborišču.

Rodila sem se 16.11.1932 v Libeličah kot tretji nezakonski otrok Frančiške Zalesnik. Moja mama je sebe in nas otroke ves čas do začetka 2. svetovne vojne preživljala z opravljanjem različnih priložnostnih del pri kmetih oziroma pri premožnejših sovaščanih. Med vojno pa se ji je ponudila priložnost, da se je začasno zaposlila kot čistilka in perica pri nemških vojaki, ki so imeli svoj sedež tudi v Libeličah. Tako je tudi med vojno pošteno služila denar, da smo imeli za hrano in obleko in da smo spodobno oblečene hodile tudi v šolo. Konec vojne smo tudi pri nas pričakali z nepopisnim veseljem in upanjem, da bodo končno tudi za nas revnejše napočili boljši časi kot so partizani obljubljali, a smo se bridko zmotili. Ne vem zakaj, saj nikoli ni bilo uradnega pojasnila, so moja mamo in mene konec maja 1945 s posebnim transportom odpeljali v taborišče Strnišče pri Ptuj - »STERNTAL«. Trpljenje, ki smo ga tam doživljali, je bilo takšno, da se tistega časa tudi danes najraje niti ne spominjam, saj se vseh grozot niti ne da opisati z besedami. Med drugim sem tam zbolela tudi za tifusom in ne vem, koliko dni sem v Ormožu, kamor so premestili nekoliko večje otroke, nihala med življenjem in smrtjo. Končno se mi je obrnilo na bolje, vendar je bilo okrevanje ob pičli taboriščni hrani in stalnem strahu zelo počasno.

21. septembra 1945 se je to naše sramotno in skrajno krivično trpljenje končalo in semili ...

Elizabeta Urh, str.157

»Zadeva: Zahtevek za odškodnino«

»Podpisana, Elizabeta Urh (rojena Zalesnik) vlagam zahtevek za priznanje in izplačilo odškodnine za čas, ki sem ga po končani 2. Svetovni vojni kot otrok po krivici morala preživeti v taborišču. Rodila sem se 16.11.1932 v Libeličah kot tretji nezakonski otrok Frančiške Zalesnik. Moja mama je sebe in nas otroke ves čas do začetka 2. svetovne vojne preživljala z opravljanjem različnih del pri kmetih oziroma premožnejših vašcanih. Med vojno pa se ji je ponudila priložnost, da se začasno zaposli kot čistilka in perica pri nemških vojaki, ki so imeli svoj sedež tudi v Libeličah. Tako je tudi med vojno pošteno služila denar, da smo imeli za hrano in obleko in, da smo spodobno oblečenme hodile tudi v šolo. Konec vojne smo tudi pri nas počakali z nepopisnim veseljem in upanjem, da bo končno tudi za nas revnejše napočili boljši časi kot so partizani obljubljali, a smo se bridko zmotili. Ne vem zakaj, saj nikoli ni bilo uradnega pojasnila, so mojo mamo in mene konec maja 1945 s posebnim transportom odpeljali v taborišče Strnišče pri Ptuj – »ŠTERNTAL«. Trpljenje, ki smo ga tam doživljali, je bilo takšno, da se tistega časa tudi danes najraje niti ne spominjam, saj se vseh grozot tudi ne da napisati z besedami. Med drugim sem tam zbolela tudi za tifusom in ne vem, koliko dni sem v Ormožu, kamor so preselili nekoliko večje otroke, nihala me življenjem in smrtjo. Končno se mi je obrnilo na bolje, vendar je bilo okrevanje ob pičli taboriščni hrani in stalnem strahu zelo počasno. 21. septembra 1945 se je to naše sramotno in skrajno krivično trpljenje končalo in vrnil se domov«

Pričevanje št. 19

Marija Žoher
Tomšičeva 5
2380 Slovenj Gradec

Ministrstvo za pravosodje
Oddelek za odpravo krivic
Zupančičeva 3
1000 Ljubljana

Slovenj Gradec, 12.10.2005

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE
LJUBLJANA, Zupančičeva 3

Prejeto: 14. 10. 2005	Šifra zadeve: 130-94/2005
Priloge: 1	Vredn.: 1

ZADEVA: VLOGA ZA PRIZNANJE ŽRTVE VOJNE in
ZAHTEVK ZA ODŠKODNINO

Čez čas so nas, otroke, ločili od staršev in nas odpeljali v otroško taborišče v grad Ormož. Imela sem srečo, da sem ostala skupaj s sinom in brati. Premestitev so utemeljili z obljubo, da si bomo tu opomogli. Tako so nas, sestradane in bolne, med nami so bili otroci, ki še niso dopolnili dveh let, odtrgali od staršev in nas poslali drugam.

Zaradi podhranjenosti mi je čez čas v naročju umrl sin. Pokopali so ga na pokopališču v Ormožu. Posvetila sem se drugim otrokom in jim poskušala pomagati nadomestiti starše. Z grozo se danes spominjam, da so mi na dan v naročju umrli po trije otroci. Pokopavali so jih ponoči. Najbolj se spominjam hčerke nekega profesorja, ki je bila stara tri leta. Objela me je in rekla: «Moja mamica!» Tudi ona je umrla v mojem naročju. Ob vsem tem sem nemo zrla bolečino staršev, ki so prišli po svoje otroke. Teh pa več ni bilo... Končno so nas nekega dne izpustili.
Ko sem prišla iz taborišča, sem tehtala 35 kg. Imela sem vnete dlesni in bila sem psihično popolnoma izčrpana. Po izpustitvi se je pri nas doma pojavil neki škodoželjnejš in rekel: «Vse tiste, ki so bili v Šternthalu, bodo ponovno zaprli.» Te besede so pri moji mami po prestanih grozotah taborišča povzročile šok in živčni pretres, da je skočila v desetmetrski studenec in smo jo komaj rešili. Bala se je vsakogar, ki je prišel k nam, da se je skrivala in neprestano bežala. Ozdravila se je šele čez nekaj let v bolnici. Vsi moji bratje, razen najmlajšega, ki živi v Kanadi, so umrli mladi, stari manj kot 50 let - zaradi srčne kapi.

Ko je se je življenje vrnilo na stari tir, sem šla v Kmetijsko šolo v Svečini. Med

Marija Žoher str. 161

»Čez čas so nas, otroke, ločili od staršev in nas odpeljali v otroško taborišče v grad Ormož. Imela sem srečo, da sem ostala skupaj s sinom in brati. Premestitev so utemeljili z obljubo, da si bomo tu opomogli. Tako so nas, sestradane in bolne, med nami so bili otroci, ki še niso dopolnili dveh let, odtrganih od staršev in nas poslali drugam.

Zaradi podhranjenosti mi je čez čas v naročju umrl sin. Pokopali so ga na pokopališču v Ormožu. Posvetila sem se drugim otrokom in jim poskušala pomagati - nadomestiti starše. Z grozo se danes spominjam, da so mi na dan v naročju umrli po trije otroci. Pokopavali so jih po noči. Najbolj se spominjam hčerke nekega profesorja, ki je bila stara tri leta. Objela me je in rekla; »Moja mamica!« Tudi ona je umrla v mojem naročju. Ob vsem tem sem nemo zrla bolečino staršev, ko so prišli po svoje otroke. Teh pa več ni bilo... . Končno so nas nekega dne izpustili.

Ko pa sem prišla iz taborišča, sem tehtala 35v kg. Imela sem vnete dlesni in bila sem psihično popolnoma izčrpana. Po izpustitvi se je pri nas doma pojavil neki škodoželjnež in rekel: »Vse tiste, ki so bili v Šterntalu, bodo ponovno zaprli.« Te besede so pri moji mami po prestanih grozotah taborišča povzročile šok in živčni pretres, da je skočila v desetmetrski studenec in smo jo komaj rešili. Bala se je vsakogar, ki je prišel k nam, da se je skrivala in neprestano bežala. Ozdravila se je šele čez nekaj let v bolnici. Vsi moji bratje, razen najmlajšega, ki živi v Kanadi, so umrli mladi, stari manj kot 50 let- zaradi srčne kapi.«

IV. IZPOVEDI ŠE ŽIVEČIH ORMOŽANOV IN DOKUMENTI IZ TISTEGA ČASA

**Obisk pri gospe Pavli Lah Kerenčičev Trg 1,
93 let, Ormož, 22.11.2011**

*Pavla Lah v
triindevetdesetem letu*
Vir: avtor

Gospa Lahova je ena od najstarejših Ormožank, ki je spomin ni niti malo zapustil.

»Tedaj, leta 1945, smo stanovali v soseščini z gradom, v zgradbi, kjer je danes gostilna Pri mačku, na nasprotni strani današnje-

ga Petrola«, je začela po, govor o tistem času gospa Pavla Lah.

»V tej hiši smo bivale štiri družine. Tam, kjer je zdaj Petrol, je bila takrat še ograja oziroma grajsko obzidje, preko njega pa je bil velik grajski vrt. Skozi okno sem tako videla vse od vrta čez celotno grajsko dvorišče. Pri vhodu v grajski kompleks je tedaj bila tudi majhna

čuvajnica, ki je danes več ni. Mislim, da mi tisti čas iz okna na grajsko dvorišče ni ušlo prav nič, vsaj podnevi ne», je svoje opažanje na takratno dogajanje v gradu opisovala gospa Pavla.

» Bila sem presenečena, ko sem nekega dne v začetku avgusta ob grajskem vrtu zagledala gručo otrok, kako so nekaj iskali ob obzidju, oboroženi partizani pa so jih odganjali od grajskega obzidja. Iskali so koščke kruha, ki so ga radodarni Ormožani, v glavnem preko svojih otrok pošiljali tem otrokom, ki so bili očitno zelo lačni. Med opazovanjem tega se je tudi meni odprlo srce. Ko sem se prepričala, da ob zidu ni bilo nikogar od sumljivih, sem se tudi sama, čeravno nisem bila več otrok, s koščkom kruha skočila čez ulico do zidu in ga zalučala čim dalje na vrt. Ko pa so o teh sestradanih otrocih v gradu izvedeli še drugi Ormožani, jih je h grajskemu obzidju prihajalo še več, ki so čez metali različno hrano. Med zaprtimi otroki pa je bilo tudi videti nekaj mater, ki tukaj niso imeli staršev in so morale skrbeti za tuje otroke«, je še pristavila zgrožena Pavla.

»Nekatere partizane, ki so stražili znotraj gradu, so starejši Ormožani poznali in so potihoma govorili, da so to »ormoški skrivači«, ki da so se izognili vpoklicem v nemško vojsko in tudi k partizanom niso hoteli pristopiti. Takoj po odhodu Nemcev pa so si brž, bodisi od padlih Nemcevali Bolgarov, nadeli uniforme in na kape prišili rdeče zvezde«, je gospa Pavla razširila pogovor na opis takratnih oblastnih razmer v Ormožu ter še pristavila,

da prej ni bilo slišati za kakšne partizane v Ormožu ali v okolici mesta.

»Takratni vodilni v Ormožu, katerih je večina je izhajala iz že imenovanih skrivačev, pa so se delali za zelo važne. In teh »važjakovičev« smo se v Ormožu najbolj bali. Čez nekaj dni po odhodu Nemcev pa so v Ormož prispeli tudi (pravi) partizani od drugod. Eden od teh je bil tud tovariš Šonaja, ki je potem ostal v Ormožu.«

Takrat, leta 1945, jih je Pavla že štela šestindvajset in je torej že znala gledati z lastnimi očmi.

»Videla sem tudi, da je v grad imel prost vstop »totengrobar«, ki smo ga vsi Ormožani poznali. Menda so ga tja klicali, ko je kateri od otrok umrl, saj je kmalu nato iz gradu pod pazduho ali na rami nesel »kišto«, ki naj bi predstavljala manjšo krsto. Te krste so bile navadni leseni zaboji, ki niso imeli prave oblike. Sicer pa je gospod Jože Velnar bil v Ormožu tudi mežnar, ključar in grobar v eni osebi. Če bi znala risati, bi še danes znala narisati, kako je Velnar nosil te zaboje iz gradu. Največ teh nošenj je bilo dopoldan, včasih pa ga je bilo videti s »kišto« na rami tudi pozno zvečer. Čeprav sem že toliko stara, imam to sliko še v očeh. Ni bilo lepo in nerada se spominjam teh dogodkov«, je še k podobi vsakodnevnega iznosa mrtvih otrok iz zastraženega gradu dodala gospa Lahova.

Na vprašanje (arhivov namreč ni, razen župnijska

knjiga umrlih, ki se je sedaj našla) koliko naj bi po njeni presoji bilo teh otrok in koliko naj bi jih tukaj zaradi lakote in tifusa (krvave griže) tukaj umrlo, mi je omenila številko čez dvesto otrok in še kakšnih dvajset mater.

»O številu umrlih pa mi je težje oceniti, saj menda prav vseh iznosov krst oziroma vstopov »totengrobarja« v grad nisem uspela videti. Iz vsakodnevnih zasledovanj pa bi lahko tudi veljalo, da je bilo več, kot je vpisanih v cerkveno knjigo umrlih, saj je lahko, da je gospod Velnar tudi kašnega pozabil vpisati, saj sem ga nekajkrat videla, da je s »kišto« iz gradu odhajal že pozno zvečer.«

Ali se še česa spominjate, kar se je takrat dogajalo okrog gradu v Ormožu?

»Ja, izmed teh partizanov v uniformah in z brzostrelkami, ki so takrat v gradu komandirali, sem prepoznala tudi sina od Kuharičevih, ki se je potem spreobrn timer. Gospa Marija Kuharič, to sem videla, je v cekarju v grad večkrat nekaj nosila. Ona je namreč imela prost vstop, medtem ko so vsi ostali, ki so v grad kaj nosili, morali te stvari oddati straži. Sosedovi v naši hiši so rekli, da gospa Kuharičeva v cekarju nosi čaje za bolne dojenčke in tudi za starejše otroke. Sicer pa v grad nepoklicani oziroma »nezanesljivi« nismo imeli stopa, tudi pozneje ne, ko je bila v njem JLA.«

**Pismo gospe Hildice Hergula, roj. Havlas, o
tragedijah v prvih letih »svobode« v Ormožu,
Novi Vinodolski, 6.1.2012**

Gospo Hildico Havlasovo sem že kot deset leten dijak večkrat videl, ko nam je v internat v Ormožu nosila meso. Kot kratkohlačniki smo fantje dobesedno čez plot našega dvorišča radi pogledali že malce starejšo deklico na Havlasovo dvorišče, saj je bila že malce starejša od naših sošolk v internatu. Bila je to Havlasova Hildica. Takrat na začetku »svobode« so Havlasovi še lahko imeli svojo mesarijo. Njihova hiša na sedanjem Kerenčičevem trgu se je držala naše stavbe oziroma dijaškega doma, ki je bil pred tem sodišče. Kolikor se spomnim, nas je v internatu bilo največ iz Slovenskih goric, manj pa niže in više Ormoža, od koder so se dijaki v šolo lahko vozili z vlakom. Dijaški dom je v Ormožu deloval do leta 1950, dokler niso zgradili novega v Ljutomeru, kamor sem nato za dve leti moral iti tudi sam.

Havlasova hiša se je držala dijaškega doma »Havlasovega vhoda« - nam je služil za jedilnico.

Vir: avtor.

Ljubi, 6.5.2012

Štastljivi gospod ing. Topolovec!

Zemenardila me je vaše pismo, in dobro je, da ste se posločili za pisma. Z globokim čutom sem čitala vsebina vašega pisma, in pretrselnice priloge. Prepirana sem, da bi pa bila zelo težko postaviti, dojeti in predosem perjeti, pa toliko čusteljih, predomu, ki tega ni dočivel in prečivel. Vredna znanja se vede, da vas reči name, pa tudi spemini

I. sklop pisma - fotokopija začetka pisma

Prepis pisma (I. sklop).

Iznenadilo me je Vaše pismo, in dobro je, da ste se odločili za pismo.

Z globokim čutom sem čitala vsebino Vašega pisma, in pretresljive priloge. Prepričana sem, da bi ga bilo težko razumeti, dojeti in predvsem verjeti, po tolikih desetletjih nekemu, ki tega ni doživel in preživel. Vedno znova se reče, da čas celi rane, pa tudi spomini bledijo.

Naenkrat pa nekega dne pride od nekod glas na tista leta, katera si želel pozabiti. Da se dogodkov iz tistega časa ne da odriniti niti ne pozabiti, četudi se leta in leta ni smelo o tem misliti, kaj šele govoriti. Takrat je bil naš grad v našem lepem Ormožu s prelepo okolico, ne samo na slabem glasu, v njem so se dogajale tragedije ves ta grozni čas, za vse te ljudi, ki so takrat bili tja na silo od nekod iz naše lepe Slovenije pregnani, pripeljani kot živina.

Nekega dne je prišla k nam gospa Kuharičeva in naročila, da se mora od jutri naprej vsak dan odnesti odrejena količina mesa v grad. Določila je očeta in mamiko, da vsako jutro sami odnesemo to meso. Stopila je malo bliže k mamiki in ji rekla; »Micika, tega nam ne bo nihče plačal. Od nas bo vse šlo iz trgovine za kuhinjo, in drva ter premog za kurjavo.« Naslednji dan, ker oče ni mogel pustiti klanja in predelave, je mamika vzela zraven mene, da sem pomagala nesti »loden« (precej velika in tudi težka lesena posoda). Zjutraj sva se bližali

gradu. Takrat je stal še precejšen del obzidja, še od nekdanjih turških vpadov. Ob ograji pri vratih je stala majhna hiška, v kateri je bil nekdanj čuvar.

Pred vrati naju je že čakalo spremstvo, dva partizana s puškami na katere so bili natakneni bajoneti. Pozdravili sva, pa ni bilo odgovora. Spremljala, gnala sta naju do kuhinje in mamika je rekla proti kuharici ge. Treziki Blaževi dobesedno tako: »Jezuš, Jezuš, bogi ljudje in deca«. V tistem trenutku jo je eden od obeh partizanov sunil s kopitom v hrbet in se z groznim glasom zadrl: »Tiho.«. Loden je bil naenkrat prazen, vse dalje je šlo brez besed.

V grajskem dvorišču je stala tista velika miza z marmornato ploščo in prelepo štirivrstno faseto, katero so naši graščaki imeli v prvem nadstropju v jedilnici. Okrog te mize je bilo polno otrok, stali in čakali so na vsakdanjo kapljico mleka; katero so delile gospa Marija Kranjc(snaha Krajčevih, ki so imeli mehanično delavnico in kino), gospa Kuharič in še nekatere. Če je padla kaka kapljica mleka mimo, je polno prstkov in jezičkov to polizalo in pobrisalo. Ista partizana sta naju nato gnala iz gradu. Še pred tem pa sem naenkrat začutila močan udarec s puško na rami. Brez besed - z grozoto in strahom v duši, se nama je kazalo na levi in desni!

Preden se je prišlo na grajsko dvorišče, je obokano preddverje z grajskim grbom iz l. 1278 in dvema

obnovitvenima ploščama iz leta 1636 ter leta 1794, na katerih so napisali o malem mestu Fridau kot:*
»Diese kleine Stadt steht in Gotteslandt Fridau

Na obeh straneh grajskega dvorišča so ležale žene in otroci, majhni, večji, razne starosti, matere z dojenčki. Vsi so izgledali kot živi mrličji. Shujšana lička, globoko vdrte oči, ki so bile kot iz stekla, izrazi obrazkov pa nepopisno pretresljivi. Tudi če bi smele govoriti, ne vem če bi spravile kako besedo razen solz iz sebe.

Ne spomnim se več, ali je bilo petnajst dni ali šestnajst dni tega, kar sva nosili z materjo meso v grad. Ko sva se vračali z praznim lodnom in prišle do tja, kjer je bil grb, se ena mati vrže na kolena in mamika, ki je šla ob njeni strani, ji potisne že doma pripravljeni sveženj s hrano pod roko. V tistem trenutku udari partizan s kopitom puške po tistem svežnju s tako silo, da tista žena ni mogla več zadržati tistega svežnja. Poleg svežnja je še z vso silo udaril ženico po rami in glavi, naju pa je drugi partizan s puško porinil naprej. Nato sva slišali, da je grozno zajokala. Ne to ni bil jok, to je bil krik in prizor, katerega še danes slišim in vidim.

Naslednji dan, ko sva prinesli meso, sta čakala dva druga partizana, ki sta stopila pred vrata in eden je z osornim glasom zapovedal: »Počakaj!« Od tistega dne nisva več smeli nesti mesa v grad. Pred vhodom sva počakali, da so »loden« prinesli nazaj, partizan ga je brez besed dobesedno vrgel pod noge. Kaj se je dogajalo nadalje

v gradu, nismo zvedeli. Kmalu po tem dogodku sva še nekaj dni nosili meso do vhoda v grad in en dan nama je bilo od enega v civilu rečeno, da se jutri meso več ne prinese.

Po dolgem času je oče nekje izvedel, da so te nesrečne ljudi iz gradu odpeljali, a kam pa nismo izvedeli!

***(Dodatek avt.):** Ormož se prvič omenja v dokumentih iz l. 1273, in sicer kot trg z imenom Holermuos. To je bil čas bojev za vzhodno mejo med ogrskimi kralji in Salzburško nadškofijo. V čast Frideriku Ptujskemu, ki je imel največ zaslug, da so po izgubljeni bitki pri Veliki nedelji l. 1201 Madžari začeli zapuščati te kraje, se je leta 1331 Holermuos preimenoval po Frideriku Ptujskem v Fridao. V zahvalo gospodom Ptujskim je tudi bila namenjena postavitve rezidenčnega gradu z enim od najzanimivejših botaničnih parkov v svetu.

Dodatki pisma ga. Hildice Hergula (Havlas)

Pomlad 1945 - 1946

Na našem vrtu za hišo smo imeli nekaj sadnega drevja, tudi eno rano češnjo. Še bi bilo treba počakati nekaj dni, da bi še malo bolj dozorele. Vendar nam so bile dovolj zrele in zelo dobre. Moja prijateljica Štermanova Micika je bila višje gori v krošnji in zaposleni sva bili s

črešnjami, pa seveda pazili, da katera ni padla dol. Imeli sva lep razgled po delu Hrvaške in na našo lepo Dravo, vse gor do tja, kjer se Pesnica izliva v Dravo in še do tja, kjer Drava ostro zavije v levo in se več ne vidi.

Prijateljica mi reče: »Hitro zlezi malo više in poglej na ovinek, nekaj plava«. Videla sem, da plavajo manjši splavi. Bilo jih je že več in od ovinka sva jih zagledali še več. Ko so bili že malo bliže, približno pri Majaričevem kopališču, sva brž zlezli iz drevesa in čez plot po škarpi ter preko proge k Zadravčevemu mlinu. Ravno, ko sva bili že pred mlinom so prvi splavi pripluli. In kar sva videli na teh splavih - nama je vzelo dih, in postalo naju je strah. Prevzela naju je groza. Kot prvo je priplavalo osem splavov, na njih pa so bili goli ljudje, ki so že imeli napokana telesa. Bili so moški in ženska in dvoje otrok, pa spet po trije moški in dve ženski in to se je približno enako ponavljalo. Splavov pa je bilo vedno več, našteli sva jih štiriindvajset. Na zadnjih dveh je bila ena ženska in troje otrok. Ko pa sva se ozrli nazaj, je bilo pri Dravi že polno ljudi.

To pa je moral že nekdo javiti milici, takrat so se policisti tako imenovali. Ti so začeli takoj streljati pod noge. Splavi pa so pluli naprej. Po prvih streljih sva tudi midve pobegnili po isti poti, kot sva prišli in se skrili v akaciji nad progo ter od tod gledali, kaj se dogaja. Videli sva, da so jih začeli loviti. Le nekaj splavov so uspeli uloviti pri Jeremičevem mlinu, ostali pa so odpluli.

Nikdar se o tem ni nič slišalo!

Drugi dan zjutraj pa me mamika kliče naj pridem takoj dol, in zagledala sem komandirja milice, zraven pa je stal oče in me preplašeno gledal. Komandir mi je s strogim glasom rekel, da sem bila včeraj pri Dravi. »Če boš o tem, kar si videla, okrog govorila, boš za glavo krajša«! Nato me je še ošvrknil z grdim pogledom, se obrnil brez besed in odšel. Oba, oče in mati, sta me razburjeno vprašala, kaj sem kje uštimala. Ko sem jima povedala, kaj sva s kolegico videli, sta oba onemela in rekla, Bog te varuj, da o tem govoriš, to obdrži zase.«

Hildica iz Ormoža

Vir: osebna last

Leto 1955 v Ormožu

*Bili so težki časi – težko
vzdušje!*

*Neko noč nekdo tolče
po vežnih vratih, oče gre
odpirat, med tem pa sva se
z materjo hitro oblekli. Ker ga še ni bilo nazaj, sva šli
v pritličje in vse je bilo tiho. Mamika je pogledala na
cesto; pokliče me in pravi, da gre za njimi. Dva sta*

gnala očeta, že so bili pri žandarmeriji. Kar v pižami je bil oče. Ko so opazili, da je mamika že za njimi, sta jo nagnala.

Potem sva doma čakali v hodniku pri mizi in od časa do časa pogledali, kdaj se bo oče pojavil. Šele nekaj minut po deveti uri dopoldan sva ga zagledali. Komaj se je premikal, ogrnjen z neko koco. Poskočili sva mu naproti. Po stopnicah sva ga komaj spravili gor. Nепrestano je govoril: » boli,boli!« Ko sva ga rešile krp, je bil po celem telesu prebit in zbrcan. Najhujše rane so bile po hrbtu. Prsi so bile ena sama rana, in prav tako po nogah. Bil je zdrave narave in rane so se mu hitro celile.

Pa nekega dne spet pride OZNA in nam pove, da mati ne sme več v mesnico in da mesnica dobi poslovodjo, Havlas pa gre v kašno drugo službo, ali pa k predelavi v klavnico. To velja od jutri naprej, 5.5.1955.

Za oba je to bil udarec in bala sem se, kako se bo to končalo. Naslednji dan sem rano vstala, ker je bilo treba sprazniti veliko masti. Ko sta zjutraj prišla starša iz spalnice, je bilo pol masti že sprazene. Vprašala sem, če gresta v mesnico. Odgovor je bil kratek- ja. Dobro uro je še trajalo, da je bila mast končno sprazena. Pospravljala sem ocvirke; pa pride oče in reče, da imam v shrambi še suhe salame. Pogledal je po masti, me pohvalil in rekel: »Bodi in ostani pridna«. Pogledal je po kuhinji, se počasi obrnil in obotavljajoče šel proti stopnicam. Stopila sem za njim in mu rekla: »Moj Bog,

pa se s tem nekako sprijaznita, saj pa vidita, kaj vse se dogaja, koliko vsega je že bilo« - in pogledal me je in se rahlo nasmehnil, pokimal in odšel.

Ni mi dalo miru. Šla sem v mesnico, očeta ni bilo v njej. Bila pa je notri OZNA in ta novi poslovodja, pa mamika reče: »Hitro poišči očeta«. Najprej sem šla v klavnico, misleč, da je pri klanju, tam ga ni bilo, pogledala sem v hodnik po kolesu, ki je bilo na mestu. Pogledala sem v pisarno in na pisalni mizi sem zagledala list papirja, na katerem je bilo nekaj napisano in nanj položen lesen pivnik. Isti trenutek sem zaslišala neki čuden glas, ki je prišel iz magacina zraven očetove pisarne. Nemudoma sem odprla vrata in zagledala očeta v luži krvi. V desni roki je še držal strelni aparat, ki ga je rabil za živino. Rahlo je še naredilo: »H,h,h« in aparat mu je padel iz roke. V trenutku sem se znašla v mesnici, se obrnila proti OZNI in siknila v njih: »Zdaj ste dosegli, oče je mrtev«.

List na pisalni mizi je bil eden za naju, eden pa za gasilce. Pri gasilcih je bil trideset let poveljnik. Na njem pa je napisal:

»Oprostita mi, ne morem več prenesti teh krivic in te podlosti. «

Vajin Rihard, četrtek 5.5.1955

Bilo je že leto 1981 – »Vinska hiša«

Nekega dne pride naročilo za večerjo za devet oseb. Koncert so imeli solisti iz Slovenj Gradca. Nekaj časa po večerji pride neka gospa z mojim možem v kuhinjo in reče, da ji je moj mož povedal, da so meni razmere iz našega ormoškega gradu iz leta 1945 znane. Po daljšem pogovoru so bila tudi od njene strani povedana doživetja, ki so mi spet v živo prišla naprej, ko sem brala vaše priloge v pismu. Povedala sem ji med drugim tudi o tistem svežnju. Pazljivo in ganjeno je poslušala in si brisala solze. Ker so jo iz družbe že nekajkrat klicali, me je prijela za roko, rekoč: »Veste, ena od tistih sem jaz«!«
Dolgo sem pomnila njeno ime, vendar pa se to po letih pozabi.

Po toliko letih nisem več mislila, da bo še kdo kdaj vprašal po tistih časih, da bodo tista leta še enkrat le prišla na dan. Naj bo to povedano v spomin vsem tistim, ki niso preživeli tistih grozot in tistim, če še kateri od njih kje živi!

Z Vašo pošto je vse oživel in še danes, pri mojih osemdesetih letih, se sprašujem, od kod so priplavali tisti grozljivi splavi, od kod in kdo so bili tisti ubogi ljudje in koliko so pred smrtjo pretrpeli. Mogoče bo uspelo Vam izvedeti od koder so bili ti splavi?

Razmišljam, ali bi Vam to poslala ali bi raztrgala in vrgla v ogenj. Nisem si mislila, da bo to tako vplivalo na

mene, da bodo ti občutki tako oživali in še tisti strah, ki je bil pred OZNO! Komaj sem se obvarovala, a potem teh popisanih listov nisem raztrgala.

Ob tem pismu sem se tudi spomnila na knjigo »SPOMINI NA ORMOŽ« od dr. Geršaka iz leta 1902, v kateri opisuje razne dogodke, in če ne bi tega pisal, se ne bi nikoli izvedelo, kaj se je takrat v Ormožu dogajalo.

Odgovori na ostala vaša vprašanja:

Obitelj Kuharič je bila že od nekdaj ugledna družina. Gospod in gospa, sta bila zelo podjetna. S pridnostjo, z raznimi težavami, vztrajnostjo in z medsebojnim razumevanjem so to vse dosegli in ustvarili to premoženje – denar. Nihče pa ne ve, koliko neprespanih noči, koliko težav, duševnih, finančnih, družinskih stisk, se skriva za vsem tem, kar so si skrbni ljudje skupaj spravili.

V upanje, da bo nekoč od štirih otrok prevzel vsaj eden vse to, kar so spravili starši, je tudi v tej družini usoda pregloboko posegla. Po smrti g. Kuhariča je ostala gospa sama z dvema hčerkama in dvema sinovoma. Videti je bilo, da bo sin Ludvik nadaljeval njeno delo, a je bil ubit. Ob rojstvu njegovega sina je bil pogreb. Njegova soproga, gospa Mira, je stala pri oknu in vrgla na krsto rdečo cvetlico! Na pokopališču je krožil avion, iz katerega je bil odvržen venec. Brat Božo je drugi sin.

Operacija hrbtenice ni uspela in mlad človek je ostal na vozičku. Mladi smo radi zahajali k njemu. Hčerka gospa Mara, poročena Kocmur, je živela v Mariboru. Druga hči gospa Draga pa je bila poročena Šonaja.

V tistem času nacionalizacije jim je bilo pretežno vse odvzeto. Gospod Šonaja je bil za takratno politiko in bil nekaj časa »zapovednik« v Ormožu, ko pa je spoznal, kam vse to vodi, se je umaknil. Takšni so bili takrat časi, da si se moral bati vsakega, ker se ni vedelo, s kom imaš opraviti - kdo dela za OZNO!

*

Sprašujete tudi, kje vse so pokopani tisti reveži iz gradu tisti reveži in tisti vojaki, ki so bili zajeti in so morali po vojni razminirati Lešniško polje, pod Humom, v Šalovcih pa še kje. Veliko jih je pri tem nevarnem delu smrtno nastradalo. Pokopani so bili v grajskem parku, za prvo vrsto hiš, kjer je sedaj cesta.

Uradni skupinski grob za zaprte otroke iz gradu pa je bil na južnem delu pokopališča v Ormožu. Dolga leta se je od skupinskega grobišča še videla pogreznjena zemlja, ki pa se je po letih zravnila z okolico. To so bile tri dolge vrste. Danes se več ne vidi, na tem mestu je nastalo že mnogo novih grobov.

*

Dijaškega doma se spominjam, saj sem občasno prinesla v kuhinjo meso. Najprej je bil upravnik g. Uran. Spomnim se tudi nekega majhnega fantka. Jura mu je bilo ime in naj bi bil vojna sirota. Kadar koli je prišel v mesnico, se je naslonil na pult in rekel mamiki: »Teta, jaz sem lačen«. To mi je ostalo v spominu.

Izjava g. Lipeta Izlakarja, poveljnega aktivista OF v Ormožu

Najdena izjava je brez datuma, namena in naslovnika. Mislim pa, da je bila napisana za prorežimske medije - leve medije, ki še v samostojni Sloveniji obvladujejo vse dnevnike, saj se o zaprtih otrocih v Ormožu v prejšnjem režimu javno ni smelo govoriti, kaj šele pisati.

Vir: najditelj dokumenta Branko Šumenjak

Iz izjave, ki se začne z datumom prvih poveljnih volitev v Ormožu dne, 12. junija in primerjave datuma teh volitev z uradnimi viri, gre za pomoto v izjavi, saj so bile te volitve 12. avgusta 1945. Ta datum pa se povsem sklada z datumom takratne izte okrog prihoda mednarodne humanitarne komisije RK v Konc. lager Strnišče in v tej zvezi s skrivanjem oziroma dostavo odvzetih otrok staršem v ormoški grad.

Gospod Lipe Izlakar je bil sin trgovca iz Ormoža. Pred vojno je bil zavarovalniški uslužbenec, po vojni pa je delal v oddelku za trgovino in obrt pri okrajnem odboru OF v Ormožu. Na Ptujju pa ga poznajo kot bančnega uslužbenca iz ustanove Družbeno knjigovodstvo. Oboji so ga poznali kot človeka, ki je znal vsakomur priskočiti na pomoč, kar je tudi pokazal ob nepričakovanem klicu nujne pomoči otrokom v ormoškem gradu, ki so bili v grad pripeljani povsem izstradani, preplašeni in bolni. V zloglasnem Konc.lagerju OZNE »Hitlerjev rajh« v

Strnišču je namreč vladal tudi tifus.

Po nujenju pomoči v obliki organiziranja bivanja in nujenja hrane tem otrokom, ki jih je OZNA prepustila neznanu usodi, si je g. Izlakar » na koncu celo za zahvalo« zaslužil še zapor. OZNA ga je zaprla v zapor nekdanjega sodišču v Ormožu.

Prepis Izlakarjeve izjave:

Leta 1945, meseca junija, (kar je kot že ugotovljeno napaka, pravilno je avgusta) je ormoški grad doživel tragičen , pretresljiv dogodek. Iz taborišča v Strnišču (današnje Kidričevo) je neko nedeljo na dan volitev pripeljala OZNA v grad veliko število otrok ter nekaj žensk, jih namestila v prazni, opuščeni grad in jih tam pustila ter odšla.

Otroci, povsem izstradani, preplašeni, lačni, bolni, niso imeli s seboj prav ničesar, ne jedilnega pribora ne posode, vsega tega pa tudi v gradu ni bilo. Gospa Marija Kuharičeva je dobila na cesti mene Lipeta Izlakarja in mojo ženo Marto ter naju rotila , naj greva v grad. Šla sva in v svojo grozo videla nepopisno bedo teh otrok, sicer Nemcev in nemčurjev, a v velikem številu tudi slovenskih, katerih starši so padli v partizanih ali v taboriščih ali so bili dodeljeni tem nemškim družinam. Marta je rekla beži v otroški vrtec po lonce, piskre, žlice, hrano iz Unrinih paketov, da so ti bedni otroci dobili okrepčilo. Jaz sem med tem porazdelil otroke po grajskih

sobah, dal sezname v kuhinjo in z ženo Marto sva šla na Hardek prosjačit hrano za to deco. Dobri Hardečani so takoj ustregli in znosili v grad moko, kruh, krompir, mleko, jajca. Mizar Velnar je izdelal neke pograde, zdravnik dr. Jurij Čarf je nudil vsak dan zdravniško pomoč, a so žal sleherno jutro bili 2-3 mrtvi otroci, ki jim vsa pomoč ni pomagala.

Po kakih 15. dneh je grad prevzela OZNA in pozneje odpeljala otroke, mene pa aretirala in me za kakih 6 ur zaprla v zaporih na sodišču, nato pa me izpustila.

Noben otrok ni končal v vodnjaku

Vir : Večer (pridobil v študijski knjižnici Ptuj)

Gospod Jože Rakuša je med drugim zapisal: »Uradne informacije o teh dogodkih, razen nekaj neurejenih drobcev, nam ni bilo mogoče izbrskati. Našli pa smo človeka, ki je bil pobudnik in organizator zbiranja pomoči otrokom, pripeljanih v jeseni 1945 v ormoški grad. To je sedaj upokojeni bančni uslužbenec Lipe Izlakar, oskrbovanec v domu upokojencev v Ptuj. Nekoč ormoški trgovec in predvojni zavarovalniški uslužbenec, je takrat delal v Oddelku za trgovino in obrt pri okrajnem odboru OF v Ormožu.

»Tako ko so pripadniki OZNE pripeljali otroke in jih prepustili samim sebi, sem bil obveščen, kaj se je zgodilo. Nemudoma sem odšel v grad in tam našel nekaj čez sto povsem preplašenih, nezaupljivih in sestradanih otrok. Največ jih je bilo starih od tri do deset let. Nekaj jih je bilo tudi starejših, starih do štirinajst let«, se je spominjal Lipe Izlakar in nadaljeval.

»Med prvimi je prišla pomagat Marija Kuharič, načelnica oddelka za trgovino in obrt. Mnogi so že naslednji dan ponudili pomoč in s skupnimi močmi smo uredili otrokom bivališče. Posebna skupina pa je od hiše do hiše zbiral živila, saj je bilo treba otroke tudi nahraniti«.

»Najbolj so se izkazali kmetje s Hardeka. In ne drži

trditev nekaterih, da so bili otroci strogo zastraženi in, da je k njim smel prihajati le dr. Jurij Čarf. Pri vходу v grad je sicer res vedno stal kak bivši partizan s puško, a je bolj pazil na grad, kot na nas, ki smo prihajali k otrokom», je še iz Izlakarjevega pripovedovanja povzel g. Jože Rakuša.

Otroci pa bi naj v gradu kljub skrbi zanje umirali. Vsako jutro so med njimi našli dva do tri mrtve. Vse umrle so z vso spoštljivostjo pokopali ob ograji na južni strani ormoškega pokopališča. Krste zanje je izdeloval sproti takratni ormoški mizar Vrbnjak*. Njegovega imena se Izlakar ni mogel spomniti, prepričan pa je, da noben otrok ni končal v grajskem vodnjaku.

***(Opom. avt.):** Po pripovedovanju gospe Pavle Lah, je omenjeni izdelovalec krst za posmrtno ostanke otrok, ki je bil tudi mežnar, nato tudi umrle iznašal iz gradu in obenem kot ormoški »totengrobar« pokopaval na pokopališču, pisal Velnar in ne Vrbnjak.

»Nekega dne pa so prišli oboroženi možje, me obstopili in dejali, da sem v imenu okrožne OZNE aretiran, in na vprašanje čemu, sem dobil odgovor, da se s takimi nimajo časa ukvarjati. Po nekaj urah zapora so me izpustili, a resnice nisem izvedel nikoli«, je še na koncu pogovora z novinarjem pristavil gospod Izlakar.

(Dodatek avt.): O vpletanju grajskega vodnjaka z umrlimi otroki

S prispevkom novinarja g. Jožeta Rakoša v Večeru se strinjam, saj se v večini ujema z izpovedmi še živečih pričevalcev in tudi z že prikazano izjavo za medije g. Izlakarja. Pričevalci so z otroškimi očmi videvali in doživljali zaporniške torture, ki so jim še kot starcem ostale v spominu. Sam pa sem uspel najti še pričevalko gospo Hildico (Havlas) iz takratnega Ormoža, ki je prav tako kot gospod Izlakar, zaprte otroke v gradu vsak dan videvala in doživljala njihove traume. Zaprtim otrokom, kot je tudi sama zapisala, je namreč vsak dan nosila meso. Zato ji je prav tako prisluhni, saj ima o »vljudnosti« grajske straže nasprotno mnenje, kot ga je izrekel tedaj uradnik OF g. Izlakar. V določenih segmentih njegove izjave je zato vzeti z »rezervo« in zadržanostjo, kar pa velja tudi za njegovo šefinjo iz OF v Ormožu gospo Kuharičevo. Razumeti je seveda treba, da oblastni uslužbenec na OLO takrat ni mogel biti kdor koli - »ki ne bi iz trobente znal izvabiti pravega tona«.

- Prispevek v Večeru predvsem zavrača govorice in natolcevanja Ormožanov, da na osnovi pričanja g. Lipeta Izlakarja v tamkajšnji vodnjak na grajskem dvorišču naj ne bi metali otrok. Vendar pa o tem še vedno ostane dvom oziroma vprašanje, namreč, zakaj se je potem leta 1956, ko je grad postal kasarna JA, na vodnjak postavila betonsko ploščo, ki še danes vzbuja dvom, da

je vendar nato bilo nekaj narobe z vodo. Kdor se vsaj malo spozna na občutljivost uporabe vode v vojaške namene, mu ta betonska pregrada do pitne vode sproži še dodaten dvom.

- Že omenjeni pričevalki, sestri Marijeta in Cicilija (rojeni Aprich) iz Avstrije, ki sta prav tako bili med zaprtimi otroci v gradu, navajata, da se je takrat voda iz vodnjaka uporabljala za pitje in tudi za umivanje, saj je bilo ob vodnjaku postavljeno betonsko korito za napajanje živine, kjer so se otroci lahko tudi umivali. Kolikor pa tudi sam vem, v letih 1948 -1950, ko sem bival v ormoškem dijaškem domu, Ormož še ni imel mestnega vodovoda.

- V članku g. Rakuša so tudi citati in mnenja g. Izlakarja o tamkajšnji grajski straži: »... *partizan s puško na vhodu v grad, ki bi naj čuval grad in ne zaprtih otrok....«!*

Prav o tej straži v gradu imajo drugačno mnenje še živeči zaporniki iz gradu, pa tudi Ormožani, ki so takrat te otroke oskrbovali ali hoteli v grad odnesti nekaj hrane, pa jih stroga straža v grad ni spustila; tako so nato hrano morali otrokom zalučati preko obzidja. Največkrat se je to zgodilo na mestu, kjer sedaj stoji bencinska črpalka Petrol. Pričevalec g. Hebar - danes upokojeni upravitelj osnovne šole v Koštani pri Pivki (že prav tako zapisano), pa je tedaj kot desetleten deček skozi okno svoje sobe videl, kako je partizan (ka) na dvorišču streljal (la) pod noge fantu, ki so ga ujeli med begom iz gradu. Fanta naj

bi predhodno privezali k drevesu.

- Glede stražarjev »partizanov«, ki naj bi predstavljali domače partizane, pa je danes znano, da na širšem ormoškem območju ni bilo organiziranega partizanstva, ampak so bili le tako imenovani skrivači, ki so se skrivali pred vpoklici v nemško vojsko.

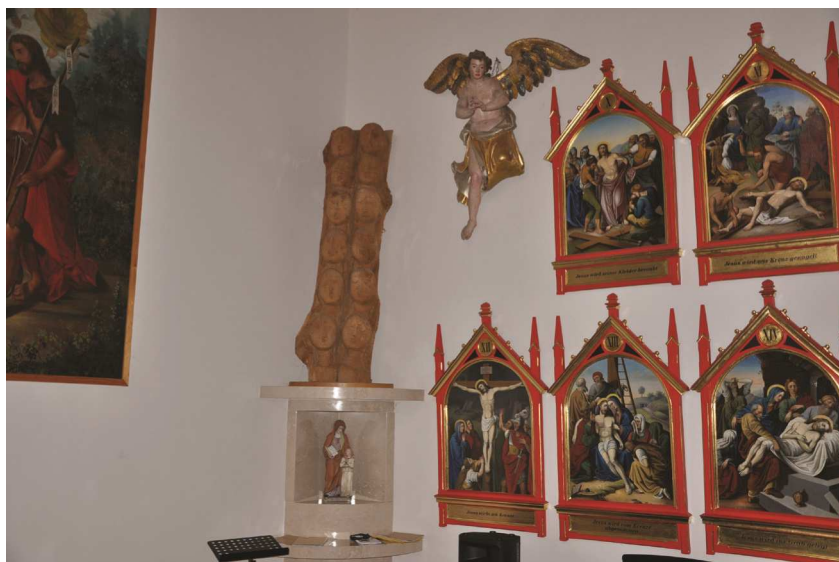

Asociacija - metanje otrok v vodnjak

Umetniško delo že umrlega akademskega kiparja Staneta Jarma iz Kočevskega je nastalo na inspiracijo o nedolžnih otrocih, ki bi naj končali v vodnjaku. Na

podlagi tamkajšnjih govoric (v Ormožu so bili tudi zaprti otroci Kočevarjev). Iz govoric v Ormožu, je sklepati, da je kipar dobil inspiracijo od tamkajšnjega preživelega zapornika. Prestrašene otroške glavice nad vodnjakom so izrezljane v dvojno grčasto deblo.

Vir: Nova župnijska cerkev v Kočevski Reki, internetno posredoval župnik G. Jože Milčinovič

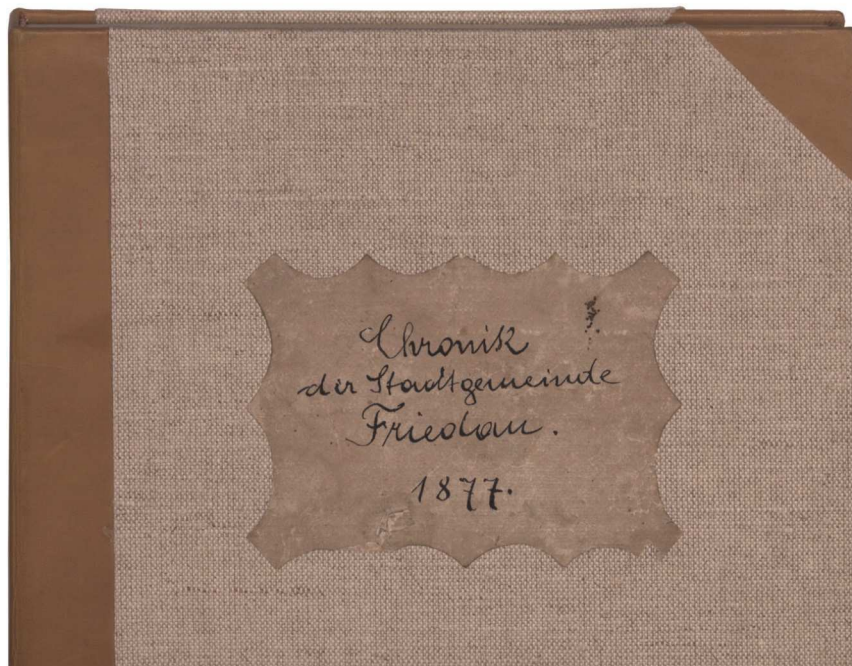

Notranjost nove župnijske cerkve v Kočevski Reki

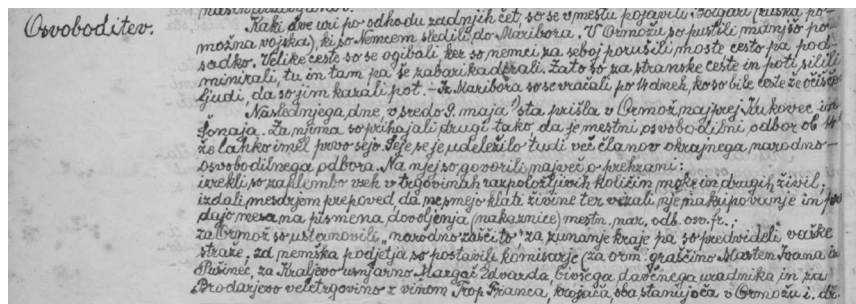
Na moški strani je lesena skulptura akademskega kiparja Staneta Jarma na inspiracijo - metanje otrok v vodnjak. Podstavek za skulpturo pa je stekleni valj, ki predstavlja vodnjak.

Vir: Nova župnijska cerkva v Kočevski Reki, internetno posredoval župnik G. Jože Milčinovič

»Stanje duha« v prvih letih »svobode« na Ormoškem

(Povzetki vpisanih novic iz Ormoške kronike, katere sem izbral kot zabeležene v prvih mesecih »svobode«! Komentiram jih iz vidika poznejšega političnega razvoja).

Cronic Friedau 1877 – 1956 in vpogled na strani, ko je tudi v Ormožu nastopila »svoboda«
Vir: Zgodovinski arhiv Ptuj – (najditel Franc Krnjak)

Nekaj od tega, kar se je dogajalo za grajskimi zidovi v Ormožu, smo že izvedeli od še redko živčih avtentičnih pričevalcev, ki so takrat imeli okrog deset let. Še manj pa je še živih ali pa sploh več ne, ki so v tistem času leta 1945 po službeni dolžnosti preko OF ali na lastno pest pomagali pri reševanju mladih življenj v »Ormoškem Petričku«. Zato sta pričevanji gospe Pavle Lah in Hildice Hergula (Havlas) še nadvse dragoceni.

Nekaj bolj uradnega pa je o tem podivjanem času izvedeti iz ohranjene in že navedene »Izjave« takratnega delavca OF iz Mestnega komiteja Ormož za preskrbo in trgovino g. Lipeta Izlakarja in še iz omenjenega časopisnega članka, »da v grajskem vodnjaku naj ne bi bilo pokončanih otrok...«

Natančnejši prikaz takratnega in še zlasti stanja duha na Ormoškem in še zlasti v mestu Ormož, pa dodajam preko

»cvetk«, ki sem jih izbrskal iz rokopisov omenjene Kronike mesta Ormož 1877 – 1956 – (Cronic Friedau). Da pa gre za avtentične zapise in informacije iz Ormoža, pa sem se prepričal, ko sem se v kroniki lotil prav obdobja po »osvoboditvi« in okrog datuma prispelih otrok v Ormož.

Pa si nekaj teh informacij iz tistega časa, ko je tudi v Ormožu nastopila »svoboda« in, ki jih danes razumemo kot »cvetke«, preberimo:

- *Že po dveh urah po izgonu Nemcev so 8. maja 1945 v Ormož prišli bolgarski vojaki, ki so se nato nastanili v gradu.*

- *Naslednji dan, v sredo 9. maja 1945*, pa so iz Prekmurja v Ormož prišli prvi vodilni ljudje. Za popoldne pa so že sklicali mestni odbor OF in imeli prvo sejo, na kateri so sprejeli vrsto predpisov in za izvajanje le teh imenovali odgovorne ljudi, kot na primer za: - za zaplembe trgovin, - za prehrano, - za narodno zaščito, - itd. Določili so tudi stražarska mesta oziroma kontrolne točke v mestu, na podežlju pa so jim rekli vaške straže.*

*** (Opom. avt.):** *Prekmurje je bilo tedaj od Rusov osvobojeno že kakšnih mesec dni. Zato so se tam iz vrst tamkajšnjih partizanov in skrivačev »izšolali« oblastni organizatorji - vodeči kader za kraje, ki jih je osvoboditev doletela pozneje.*

● 14. maja je v Ormož prispel vod vojakov in mesto je prišlo pod komando JA. Z vojaki so prišli tudi nemški ujetniki, ki jih je JNA zajela, preden so ti uspeli pobegniti v Avstrijo. Ti so se takoj lotili čiščenja cestnih ovir in ruševin ter razminiranja. Mnoge je pri tem delu doletela smrt. Za njihov skupni grob se samo ugiba, da naj bi bil v parku za grajskim obzidjem, kot je tudi v pismu nakazala gospa Hildica Hergula (Havlas).

● 8. junija je zasedal mestni odbor OF, ki je izdal več prepovedi in odlokov, kakor tudi uradnih informacij, kot npr.:

- da ima mestna blagajna 80.000 mark, 92.000 pengov, 144.000 kun,
- da se bo denar menjaval od 30. junija do 9. julija,
- da je registriranih 102 koles,
- da je treba pri oznanilih pred cerkvami prebrati odlok, da je z zemljo zravnati vse nemške grobove in zasejati s travo,
- da je treba še dodatno zapleniti kolo za dr. Čarfa
- .

● Omenjene volitve * za krajevno narodno osvobodilne odbore (KNOO) in za mesto Ormož so bile 12. avgusta 1945 (s čemer je potrjena napaka v Izlakarjevi izjavi, kjer je zapisano 12. junija).

● Kronist je še med ostalimi tegobami oskrbe prebivalstva, kot recimo straženje žitnih posevkov pred požigi, kot neopazno vrnil še problemu oskrbe

prispelih otrok iz »Apaške doline«, ki bi jih naj bilo okrog 350.*

*** (Opomba avt.):** Mislim, da ni šlo za malomarnost kronista, ki je do tega trenutka molčal o prispelih otrocih v ormoški grad. Ko pa je glede oskrbe prebivalstva postalo »gosto«, saj se je celo na istem sestanku mestnega odbora OF za preskrbo razpravljalo o straženju žitnih polj pred požigi, pa je v stiski razmer prišla na plano tudi »skrivnost«, da se v gradu nahaja 350 otrok »folksdojčarjev« iz Apaške doline.

Očitno je, da je bil v »svobodi« kronist pod budnim očesom cenzure, saj ni vpisal privedbe otrok v grad kot novice takrat, ko se je to zgodilo, ampak se mu je to »zapisalo« med drugimi tegobami pozneje. Morda pa tudi kronist vsega ni smel vedeti ali pa si ni upal zapisati?

*

Povedati moram še, da je bila v maju 1945 pri zajtrku aretirana grofica ga. Wurmbrandt³⁵ Irma, o čem sem, kakor tudi o zaprtih otrocih v gradu, javno že spregovoril in to prav prostoru kjer se je to zgodilo, v grajski jedilnici že leta 1998. Zaprti otroci v gradu, so bili takrat dokajšnja tabu tema. »Režimski« novinarji na predstavitvi mojega prvenca *Pot do kruha*, so me po medijih »tepli«, češ, da sem govoril o vsem drugem, le o svoji (zanič) knjigi ne!

³⁵ Zdenko Zavadlav: osebno

Oblastna struktura v prvih letih »svobode« v Ormožu in še o nekaterih »fenomenih osvobajanja« in postavljanja nove oblasti

V letih 1948 – 1950, dokler je v Ormožu še obstajal dijaški dom, sem bil tudi sam Ormožan. V otroških očeh sem imel za atraktivnega oblastnika v Ormožu prišleka tov. Šonaja iz Prekmurja, ki je po odhodu Nemcev prevzel narodno zaščito³⁶ in se je potem v Ormožu tudi ustalil. Spomnim se ga kot postavne in markatne osebe in menda še bolj po njegovem motorju*, kar je še zlasti nas kratkohlčanike, ki smo ga opazovali skozi okna učilnice dijaškega doma, še kako »vznemirjalo«. Motor je znal postaviti na granitne kocke prav pred naš vhod, tam kjer je danes »ormoška fontana«. Za ostale prišleke, kot je že navedel g. Janez Janžekovič, kakor tudi za domače politične delavce iz vrst (tudi) skrivačev, se prav tako še spomnim priimkov kot Masten, Krafogel, Kukovec in še o kakšnem tovarišu je bilo tedaj slišati v Ormožu.

**(Opomba avt.): Sicer pa so takrat po očitkih Stalina (inforburo 1948), da v Jugoslaviji vpeljujemo preblag komunizem, morale te »kapitalistične razvade«, kot so motorji in avtomobili, (za nekaj let) izginiti izpred oči proletariata. S tem bi naj pokazali poslušnost do Stalina, a smo tako postali še bolj papeški od papeža. Šele po prepričanju ZDA, da nismo več pokorni Stalinu, ko smo dobili izdatno vsestransko pomoč v višini*

³⁶ Ormoška kronika : prva seja OOOOF Ormož, sredo 9. maj 1945

37 milijard nepovratnih US dolarjev, smo iz skrivališč spet privlekli zastarele motorje, avtomobile in tu in tam kakšen traktor.

*

O fenomenu Bolgari kot o naših agresorjih in osvoboditeljih

Glede na to, da tudi zaprti otroci omenjajo, kako so jih v ormoškem gradu napadale »bolgarske uši«, bolgarske vojake omenja tudi kronist, spomnimo se jih še starejši kot »vsestranskih osvoboditeljev« na ormoškem koncu, bom namenil še nekoliko več pozornosti temu fenomenu.

Bolgarija je bila v drugi svetovni vojni zaveznica Hitlerja že od samega začetka in nas je istočasno skupaj z Nemci napadla. Ko so preko Mure pri Radgoni drle nemške enote, je potekalo letalsko rušenje Beograda z letališč v Bolgariji. In prav po štirih letih so ti isti Bolgari aprila bili naši osvoboditelji!

*

Tisto usodno noč, ko so Nemci še branili Štajersko deželo, kot že »svoj Rajh«, smo doma v Jastrebcih na Kogu gasili hišo na kletjo, v kateri smo se že stiskali od Cvetne nedelje. Bolgarske granate in krogle nas, ki smo še z zadnjimi močmi gasili hišo, pri tem niso preveč

motile. Ko pa smo proti jutro vendarle v domačem bunkerju - kleti, ki še je bil vedno zadimljena, le malce zadremali, pa so nas z razbijanjem po vratih prebudili bolgarski »osvoboditelji«. To, zadnjo noč, so se po mesec dnevih bojevanja, Bolgari ³⁷ vendarle približali nemški »šicngrabim« za hišo na razdaljo metanja ročnih bomb ter tu in tam tudi do borbe z nataknjenimi bajoneti na puškah. In proti jutru te noči so se Nemci vendarle morali spustiti v beg proti Miklavžu in naprej preko Slovenskih goric proti Mariboru. Z dvignjenimi rokami smo nato nemo spremljali vojaški pretres. Med tem pa je v klet vstopil še prijaznejši ruski oficir in Bolgarom ukazal, da je dovolj in da ga naj zunaj počakajo. Bil je rezervni ruski oficir - profesor iz Harkova, ki se nam je prestrašenim in docela izmučenim ter neprespanim rade volje pridružil za mizo. Ob prigrizku in kapljici pa se mu je tudi docela odprla duša, saj nam je celo zaupal, da nikoli ni bil član KP SZ.

*

Kot smo se učili v šoli je po ofenzivi Nemcev na partizanski štab v Drvarju leta 1944, Titu uspelo pobegniti na otok Vis. Od tod pa je na povabilo 12. avgusta obiskal Winstona Churchilla³⁸, ki je bil tedaj na obisku pri svojih četah v Neaplju. Dogovorila sta se o takojšnji pomoči v orožju, hrani in celo v uniformah. V

³⁷ Rajko Topolovec: *Pot do kruha*, Ljubljana 1989, str. 63

³⁸ Zvonko Štaubringer: *Plamenica iz Kumrovca*, Ljubljana 1980, str. 144

zameno za vse to pa je Tito Churchillu obljubil, da se po vojni v Jugoslavijo iz Londona vrne kralj Peter in da bosta potem skupaj sestavila skupno vlado oziroma da po vojni v Jugoslaviji ne bomo imeli komunizma.

Ko pa je za Titov obisk pri Churchillu izvedel Stalin, pa je tudi on ponj na otok Vis poslal letalo³⁹. V Moskvi pa je Tito 21. septembra obljubil prav nasprotno, da bomo imeli komunizem. Zaradi tega nenadnega preobrata, ki se je zgodil v samo dobrem mesecu po obljubi v Neaplju, in še po končani vojni drugih »izzigranj« Tita, (črna skrinjica na Martinovh volitvah, neupoštevanje Jaltskega sporazuma glede povojne Jugoslavije in skupnih poslancev (38 + 38) v Beogradu), smo za večno izgubili Trst, Gorico in še del Koroške.

Na mirovnih pogajanjih v Parizu 10. februarja 1947⁴⁰ smo namreč zaradi te mahinacije obviseli praznih rok, saj smo ostali brez podpore, tako Churchillove kot Stalinove, saj so se že med tem začeli prepiri med Titom in Stalinom. Tako sta oba liderja, Churchill kot Stalin, naročila svojima pogajalcema, naj se za Tita v Parizu ne naprezata.

In če nadaljujem s to Titovo potjo k Stalinu, je na Stalinovo željo iz Moskve še Tito obiskal komandanta 3. Ukrajinske armade maršala Tolbuhina, ki je imel tedaj svoj štab v romunski Craiovi. Dogovorila sta se o vojaški

³⁹ Prav tam, str. 135

⁴⁰ Dimitrij Rupel: osebno

pomoči pri dokončni osvoboditvi Jugoslavije. In tako se je Otečestvenij front Bolgarije znašel na Ormoškem. Štab pa je imel v Čakovcu pod poveljstvom 1. Bolgarske armade generala Koste Trajčeva⁴¹, kateremu je bil dodeljen sektor napada na Nemce med Dravo in Muro oziroma med Središčem in Veržejem.

*

Priložnostni dodatek!

Ob obiskih pri pričujočih »otročih« madžarske manjšine v Lendavi, ki so prav tako bili zaporniki v Ormožu, Strnišču in Hrastovcu, sem si tudi ogledal tamkajšnjo »Primorsko vas«. Vedel se že, da je tukaj spomeniško zaščiten še edini primerek barake iz takratnega lazareta v Sterntalu. Gre za skoraj 100 let staro barako iz leta 1915, ki je služila za oskrbo ranjencev s Soške fronte. Po končani prvi vojni pa so se v te barake priselili tisti Primorci, ki so jim bili ob Soči domovi porušeni, in tiste, ki takrat niso hoteli ostati pod Italijo, katere okupacija je trajala do konca druge vojne.

⁴¹ Zvonko Štaubringer: *Plamenica iz Kumrovca*, Ljubljana 1980, str. 136

Foto štev.: 18: *Edina še ohranjena baraka iz Lazareta Sterntal (100 let), ki je bila takrat v dvajsetih letih prejšnjega stoletja skupno s pregnanimi Primorci v Strnišče, preseljena v Pince.*

Vir: avtor (posneto ob obisku bratov Biro, 31.5.2012)

Ključne besede vsebine knjige

- Osvetlitev povojnega revanšizma skozi prizmo Stalinovih metod vladanja
- Povojni Konc. lager OZNE v Strnišču
- Osebni spomini otrok v Konc. lagerju OZNE v Strnišču in nato še v ormoškem gradu.

Ustni viri

- Pogovori s »otroki«, danes starci, ki so bili zaprti v Strnišču in v Ormožu.
- Pogovor s pričevalko, Pavlo Lah ki je otrokom čez ograjo metala kruh, ker ji straža ni dovolila vstopa v grajski kompleks.

Pisni viri

- Branko Šumenjak: Komentar k najdenemu arhivskemu dokumentu »Register umrlih ormoške župnije v letu 1945«
- Branko Šumenjak: najdena Izjava - Lipeta Izlakarja.
- Janez Janžekovič: Taborišče Strnišče (Sterntal) in usoda otrok v njem.
- Dr. Jože Trontelj: V iskanju izgubljenega sočutja, ŠCNR 2011, govor ob dnevu spomina na totalitarne režime na Ptuj.
- Jože Rakuša: Noben otrok ni končal v vodnjaku, VEČER 1998.
- Hildica Hergula (Havlas), Dokumentno pismo, Novi Vinodolski 2012.

-Erika Nigl (Gasper):*Dokumentno pismo*, Wien 2012.

Fotografije in fotokopije

- Zbornik: Dr. Milko Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, Ministrstvo za pravosodje, Ljubljana.2007.
- Knjiga: R. Topolovec, *Vse je za povedati*, Ptuj 2009.
- Knjiga: R. Topolovec, *Kraj prišlekov*, Ptuj 2002.
- Župnijska knjiga umrlih: *Fotokopija pokopanih otrok na pokopališču v Ormožu*
- Foto posnetki : *dokumentiranih virov*

Literatura

- Dr. Milko Mikola: *Dokumenti in pričevanja o povojnih. Konc. taboriščih v Sloveniji*, Lj. 2007.
- Zvonko Štaubringer: *Plamenica iz Kumrovca*, DDU Ljubljana,1980.
- Dr. Jože Pučnik (recenzent): *UDBA OZNA VOS - Iz arhivov Slovenske politične policije*, Ljubljana,1996.
- Rajko Topolovec: *Kraj prišlekov*, Ptuj, 2002.
- Rajko Topolovec: *Vse je za povedati*, Ptuj 2009.
- Dr. Dušan Nečak: *»Nemci na Slovenskem«»1941 – 1955*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1988.

Povzetek

V prvih mesecih »svobode« leta 1945 so se za napredek in nadaljnji razvoj rdeče revolucije tudi v Ormožu dogajali »tihi« pogrebi brez prisotnega spremstva žalujočih svojcev. Pokopavala so se otroška trupelca zaprtih otrok iz gradu, ki so bili nasilno odvzeti še živečim staršem ali pa so že bili brez staršev, saj so bili izvensodno pokončani in pokopani ali samo zagrebeni v okoliških gozdovih in gramoznicah Kidričevega, na Pohorju, v Slov. Bistrici,

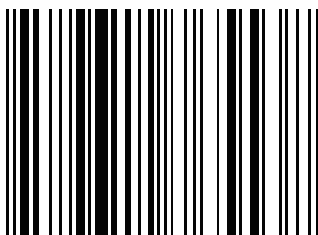
KAZALO

5	PREDGOVOR
9	Uvod
19	I. »NE PREMETAJTE KOSTI, NE ODPIRAJTE IDEOLOŠKIH TEM, ... «
19	Taborišče Strnišče (Sterntal) in usoda otrok v njem.
28	USODA OTROK, INTERNIRANIH V KONCENTRACIJSKEM TABORIŠČU STRNIŠČE
33	Viri iz Koncentracijskega taborišča Strnišče (delni), ki so se ohranili na Župnijskem uradu Sv. Lovrenc na Dravskem polju.
42	Seznam otrok, ki so umrli v ormoškem Petričku:
54	<i>Govor na slovesnosti ob Vseevropskem dnevu spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov. 24. avgusta 2011, Minoritski samostan, Ptuj</i>
65	» DRUGORAZREDNI DOGODEK«
68	II. ETNIČNO ČIŠČENJE ...
77	Zgodovinskega spomina ni mogoče selekcionirati kod komu paše!
81	III.»MALI ZAPORNIKI« O TRPLJENJU IN ZLOČINIH SKOZI NJIHOVE OČI IN UŠESA

- 86 *Obisk pri gospe Terezij Tomažič Teji, roj. Hedl v Radljah, Pekre, 31. 7. 2010*
- 91 *Obisk pri gospodu Francu Hebarju roj. v Sp. Polskavi, Dolna Koštana, 22.7.2010*
- 96 *Obisk pri seststrah Marjete Knes in Cicilije Mesching, roj. Aprih (Ausprich) 1939, 1936 v Mežici, Dobrla vas (Ebendorf - Goseldorf), 7.8.2010*
- 100 *Obisk pri gospe Martini Knez rojeni Sugartnik, Libeliče, 22.8. 2010*
- 104 *Obisk pri gospe Mariji Piletič, rojene Žmaucer, Prevalje, 22.8.2010*
- 109 *Obisk pri gospodu Huberju Kasper roj. 1938 pri Sv. Primožu na Pohorju, Limbuš pri Mariboru, 2.9.2010*
- 114 *Pismo gospe Erike Nigl, rojene Kasper, 1937. pri Sv. Primožu na Pohorju, Wien, 29.4.2012*
- 118 *Obisk pri gospodu Ludviku Biroju, 78 let, Lendava, 31.5. 2012*
- 125 *Obisk pri gospodu Jožetu Biroju, 86 let, Lendava, 31. 5. 2012*
- 130 **Delni citati sodnih zapisnikov, ki so jih ob nastopu zakona o popravi krivic podali nekateri »mali« zaporniki iz Ormoža - (Zakon o popravi krivic, Ur. List RS, štev. 59/96)**

137	IV. IZPOVEDI ŠE ŽIVEČIH ORMOŽANOV IN DOKUMENTI IZ TISTEGA ČASA
137	Obisk pri gospe Pavli Lah Kerenčičev Trg 1, 93 let, Ormož, 22.11.2011
141	Pismo gospe Hildice Hergula, roj. Havlas, o tragedijah v prvih letih »svobode« v Ormožu, Novi Vinodolski, 6.1.2012
155	Izjava g. Lipeta Izlakarja, povojnega aktivista OF v Ormožu
158	VEČER: Nobeden otrok ni končal v vodnjaku«
165	» Stanje duha« v prvih letih »svobode« na Ormoškem
170	Oblastna struktura v prvih letih »svobode« v Ormožu in še o nekaterih »fenomenih osvobajanja« in postavljanja nove oblasti
174	<i>Priložnostni dodatek!</i>
177	<i>Literatura</i>
178	<i>Povzetek</i>

Opombe:

9 789612 765538

KRATKOTRAJNO
PARKIRANJE
60 minut
po-pe 7h-17h
sobota 8h-13h
parkirno uro

ORMOŠK